

TÜRK ADININ ANLAMI

- **Uygur, Köktürk Kaynakları;** Güç, kuvvet
- **Çin Kaynakları;** Miğfer
- **Ziya Gökalp;** Nizam sahibi, töreli
- **Kaşgarlı Mahmut;** Olgunluk çağı
- **İran Kaynakları;** Güzel insan
- **İslam Kaynakları;** Terk edilmiş, deniz kıyısındaki adam
- **Doerfer;** Siyasi teşekküllü halk
- **Müller;** Nizamlı, kuvvetli
- **Wambery;** Çoğalan, türeyen, yaratılan
- **W.Barthold;** Kanunlu, düzenli

ORTA ASYA KÜLTÜR MERKEZLERİ**ANAV (MÖ 4500-MÖ 1000)**

- En eski kültür merkezidir.
- Bugünkü Türkmenistan'da Aşkabat yakınlarında ortaya çıkmıştır.

KELTEMİNAR (MÖ 3000)

- Yerleşik yaşam görülür.
- Amuderya deltası civarında balıkçılık ve avcılık ile uğraşmışlardır.

AFANESYOVA (MÖ 3000-MÖ 1700)

- En eski Türk kültür merkezidir.
- Orta Asya uygarlığının temelini oluşturmuştur.
- Altay ve Sayan dağlarının kuzeybatısında ortaya çıkmıştır.

ANDRONOVA (MÖ1700-MÖ1200)

- Türklerin atalarının yaşadığı kültürdür.
- Tunç ve altın eşyalara ilk kez bu kültürde rastlanılmıştır.
- Altay-Tanrı dağları Güney Sibiry ve Hazar'ın doğusunda kalan bölgede ortaya çıkmıştır.

KARASUK (MÖ 1200-MÖ700)

- İlk demir işlemeciliğine burada rastlanılmıştır.

TAGAR-TAŞTIK (MÖ 700-MÖ 100)

- Diğer kültürlerle göre en gelişmiş kültürdür.

TÜRKLERİN ANA YURTTAN GÖÇLERİ**TÜRK GÖÇLERİNİN NEDENLERİ**

- İklim şartlarının olumsuz etkiler (kuraklık)
- Hayvan hastalıkları,
- Otlak ve meraların azalması.
- Diğer kavimlerin baskılarının giderek artması (Çin, Moğol, Tunguz, yüeci)
- Nüfusun artması ve buna bağlı olarak sosyoekonomik sorunların da artması.
- Türk boylarının kendi aralarında sorunlar yaşaması.
- Yeni yerler görme isteği.
- Cihan Hâkimiyeti fikri. (Türk cihan hakimiyeti mefkuresi / Kızıl Elma)

TÜRK GÖÇLERİNİN SONUÇLARI

- Türk kültürü geniş bir coğrafya da yayılım göstermiştir.
- Yeni devletler kurulmuştur.
- Bazı Türk toplulukları göç ettikleri bölgelerdeki yerli kültürlerinden etkilenecek asimile olmuşlardır.
- Türk boyları arasında siyasi, sosyal,kültürel, dini farklılıklar ortaya çıktı.
- Türk tarihinin bir bütün içerisinde incelenmesi zorlaşmıştır.

**İSKİTLER (SAKALAR)
(MÖ VII-MÖ II. YÜZYIL)**

- İskitler, Saka Türkleri tarafından yönetilen bir konfederasyondur.
- Tanrı Dağları bölgesinde yaşamışlar daha sonra Karadeniz'in Kuzey bölgesinde yerleşmişlerdir.

- Bilinen ilk hükümdarı **Alp Er Tunga**'dır.
- Orta Asya'da kurulan ilk Türk topluluğudur.
- Persler ve Medler ile yaptığı savaşlar şehname'ye konu olmuştur.
- Alper Tunga, **Şehname**'de "**Efrasiyap**" adı ile anılmıştır.
- Atı evcilleştirmişlerdir ve bir savaş aracı olarak ilk defa kullanmışlardır.
- Tarihin **ilk kadın hükümdar** "**Tomris Hatun**" bu uygarlıkta yer alır.
- **Amazon kadın savaşçıları** vardır.
- Eşyalarında **hayvan üslubunu** kullanmışlardır.
- Kıyafetleri uzun etekli ceket ve pantolondur.
- Madencilikte üst seviyede olan iskitlere **bozkırın kuyumcuları** ünvanı verilmiştir.
- Hayvan üslubunu kullanmışlar Balbal adı verilen taşlar dikmişlerdir.
- İskitler batıda Avrupalıların doğuda Yüecilerin baskısı ile dağılmışlardır.

BÜYÜK HUN DEVLETİ (ASYA HUNLARI) (MÖ 220-MS 216)

- Orta Asya'da bilinen **ilk teşkilatlı** Türk devletidir.
- İlk hükümdarı **Teoman** merkezi ise **Ötüken**'dir.(Kutlu Vatan)
- En önemli hükümdarı **Metehan**'dır.

TEOMAN DÖNEMİ:

- Çin üzerine düzenlenen akınlar Çin Seddi'nin inşa edilmesinde etkili olmuştur.
- Teoman Çin kaynaklarında **Tuman** olarak geçer.

METEHAN DÖNEMİ:

- En gelişmiş dönemlerini Metehan ile yaşamışlar.
- Metehan döneminde Türk boyları tek çatı altında birleşmiştir. **Böylece**, Orta Asya'da ilk kez siyasi birlik sağlanmış oldu.

- Moğol kökenli Tunguzların toprak istemesi üzerine Metehan bu duruma karşı çıkmış ilk seferini Tunguzlar, ikinci sefer Seferini ise Yüeciler üzerine yapmıştır.
- Bu seferlerden sonra Metehan Çin'e yönelmiş Çin ile yapılan mücadeleler de Metehan galip gelmiştir (**Paiteng Savaşı**).
- **METE'NİN ÇİN POLİTİKASI:** Metehan Çin'e karşı mücadelelerinde galip çıktığı halde Çin nüfusu içerisinde halkın asimile olması endişesi ile Çine yerleşmemiş Çin'i vergiye bağlamıştır.
- Çin ile MÖ 200 de **ilk Türk-Çin Antlaşması** olan **Kuzey Şansi Antlaşması** yapılmıştır.
- Metehan döneminde devlet Merkez sağ ve sol şeklinde yönetilmiştir. (**İkili devlet teşkilatı**)
- Metehan döneminde **Türk tarihinin ilk düzenli ordusu** oluşturulmuş ve ilk kez ordu onluk sisteme göre düzenlenmiştir.

NOT: Mete'nin tahta çıkış tarihi M.Ö. 209 Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilir. Kara Kuvvetleri Brövesinde yer alır.

NOT: Mete Han çoğu araştırmacıya göre Oğuz Kağan Destanı'ndaki **OĞUZ KAĞAN** olarak kabul edilmektedir.

HUNLARIN YIKILIŞI:

- **Kiok kağan** döneminde Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi için Çin Hanedanı'nın kadın üyeleri ile evlenilmeye başlanmıştır.
- Siyasi amaçla yapılan bu evlilikler Çinli prenslerin casusluk yapması ve boyları birbirine düşmesine neden olmuştur.
- **Hohan-Yeh** çareyi Çin hâkimiyetine girmekte bulmuş buna karşı olan **Çi-Çi** bu durumu utanç verici olarak görmüş ve Hohan-yeh'i tanımadığını bildirmiştir.
- Çinlilerin böl, parçala, yok et politikasına dayanamayan Hunlar zaman içerisinde parçalanmıştır.

- MÖ 58 de **Batı ve Güney** olmak üzere ikiye ayrılmış Batı kısmı Çin hâkimiyetine girmiştir.
- Güney Hunlar, Kuzey ve Güney Hunlar olmak üzere ikiye ayrılmışlardır.
- Kuzey Hunları Siyanpiler, Güney Hunları Çinliler tarafından yıkılmıştır.

NOT: Kuzey Hunları Asya'yı terk ederek Karadeniz'in kuzeyine gitmişler ve **Kavimler Göçü**'nün başlamasında etkili olmuşlardır.

KAVİMLER GÖÇÜ (375)

- Yurtlarında egemenliklerini kaybeden Hunlar batı yönünde ilerleyerek Karadeniz'in kuzeyine gelmişlerdir.
- **Balamir** önderliğinde Volga kıyılarına kadar gelen Hunlar, Karadeniz'in kuzeyine geçerek Gepit, Vandal, Süev, Sakson, Frank, Got, Angıl, Ostragot gibi kavimleri (**BARBAR KAVİMLER**) harekete geçirerek Kavimler göçü'nü başlatmışlardır.

NOT: Barbar ifadesi Romalılar tarafından Tuna Nehri'nin doğusunda yaşayan kavimler için kullanılmış bir tabirdir.

SONUÇLARI

- İlk çağ sona ermiş orta çağ başlamıştır.
- Avrupa 100 yıla yakın bir süre kargaşa yaşamıştır.
- Roma İmparatorluğu doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- Bugünkü Avrupa milletlerinin temelleri atılmıştır.
- Feodalite (Derebeylik) rejimi ortaya çıkmıştır.
- Hristiyanlık yayılmıştır.
- Dogmatik (skolastik) düşünce doğmuştur.
- Avrupa'ya yerleşen Türkler yeni devletler kurmuşlardır.

AVRUPA'YA GÖÇ EDEN TÜRK BOYLARI VE KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

AVRUPA HUN DEVLETİ(374-469)

- Avrupa'ya göç eden Hunlar'ın lideri **Balamir**'dir.
- Balamir'den sonra başa **Ulduz** geçmiştir.

ULDIZ DÖNEMİNDE:

- Macaristan'a ulaşılmış ve Avrupa Hun Devleti kurulmuştur.
- Ulduz, Bizans'ı baskı altında tutmak istemiş ve Trakya'ya sefer düzenlemiştir.
- Sefer sonucunda barış isteyen Trakya Valisi'ne "İstersem Güneşin Battığı Yere Kadar Her Yeri Zapt Edebilirim" demiştir.

DİKKAT: Hunlar, Ulduz dönemde Anadolu'ya ilk kez ayak bastılar.

RUA DÖNEMİNDE:

- Bizans vergiye bağlandı ve Batı Roma ile dostluk Antlaşması imzalandı.

ATTILA DÖNEMİNDE:

- Devletin **en güçlü dönemi** Attila zamandır.
- Atilla, Hun kaçakları sorununu çözmek için Bizans'a karşı sefere çıkmış ve Bizans'ın isteği üzerine 434 **Margos Antlaşması** imzalanmıştır.

Bu anlaşmaya göre;

1. Bizans'ın ödemiş olduğu vergi arttırılmıştır.
 2. Bizans'ın elindeki Hun esirlerinin iadesi karara bağlanmıştır.
 3. Bizans'ın Hunlara bağlı kavimlerle anlaşma yapmaması kabul ettirilmiştir.
- Atilla döneminde Bizans üzerine I. ve II. Balkan seferine çıkmış Bizans mağlup edilmiştir.
 - Bunun sonucunda 447 **Anatolyus Antlaşması** imzalanmıştır.

- Batı Roma'ya yönelen Atilla, **Galya ve İtalya** seferine çıkmıştır.
- Atilla'nın ölümünden sonra Avrupa Hunları gerileme ve çöküş yaşamışlardır.
- Atilla "**Tanrının Kamçısı**" ve "**Cesur Kavimlerin Efendisi**" olarak bilinmektedir.

NOT: Nibelungen destanında **Etzel** olarak da Atilla'nın adı geçer.

AVARLAR (562-805)

- Çin kaynaklarında **Juan-Juan**, Arap kaynaklarında ve Bizans kaynaklarında **Avar**, Köktürk kaynaklarında **Apar** olarak adlandırılmışlardır.
- **Bayan Han** zamanında kurulmuşlardır.
- Sasaniler ile anlaşarak 619-626 yıllarında **İstanbul'u iki kez kuşatmışlar** fakat sonuç alamamışlardır.
- Hem Orta Asya'da hem de Avrupa'da devlet kurmuşlardır.
- **İstanbul'u ilk kuşatan Türk devletidir.**
- **Üzengi**yi Avrupa'ya taşımışlardır.
- 805 yılında Franklar son vermiştir.

OĞUZLAR / UZLAR (562-805)

- "Oğuz" boylar, kabileler anlamına gelir.
- Tarihte en önemli rolleri oynayan Türk kavmidir.

Oğuzların bir kısmı; Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya göç etmiştir.

- Hristiyan olan Oğuzlara **Uz** denir. (Bizans kaynakları)
- Bizans ordusunda ücretli askerlik yaptılar.
- 1071 Malazgirt Savaşı sırasında taraf değiştirmişlerdir.
- Günümüzde Gagavuz Türkleri olarak yaşamaktadırlar.

Geri kalan asıl kalabalık kitle ise:

- Müslüman ve Türk Oğuzlara **Türkmen** ya da Türk denir.

- **Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti** başta olmak üzere pek çok devlet kurmuşlardır.
- Türklerin Anadolu'yu yurt edilmesini sağlamışlardır.
- Oğuzlar için **Türkiye Türklerinin Ataları** ifadesi kullanılmıştır.

PEÇENEKLER

- Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya göç etmişlerdir.
- Devlet kuramayan Türk topluluklarından birisidir.
- Bizans ordusunda ücretli askerlik yaptılar.
- 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizans tarafından yer alan Peçenekler Selçukluların tarafından geçerek Türklerin Savaşı kazanmasında önemli rol oynamışlardır.
- Siyasi varlıklarına **1091 Meriç Savaşı**'nda Kıpçaklar son vermiştir.

MACARLAR (896-XV.YÜZYIL)

- Arpat liderliğinde kurulmuştur.
- Bugünkü Macaristan'da yaşamaktadırlar.
- XI. yüzyıl başlarında Hristiyanlığı kabul etmişlerdir.
- Türk kimliklerini kaybetmişlerdir.
- Türkoloji Enstitüsü'nü kurmuşlardır.

BULGARLAR (583-1237)

- Bulgar kelimesinin anlamı **karışık karışmaktır.**

TUNA BULGARLARI DEVLETİ (679-864)

- Asparuh yönetiminde kurulmuşlardır.
- Kurum Han döneminde **İstanbul'u kuşatmışlardır.**
- Boris Han zamanda Hristiyan oldular.
- Kalabalık Slav toplulukları arasında Türklük özelliklerini kaybettiler.
- Bugünkü Bulgaristan'da yaşayan Bulgarlardır.

- İlk defa Han unvanı yerine **Çor unvanını** kullanmışlardır.
- Bu unvanı kullanan ilk Türk hükümdarı Simon'dur.

İTİL (VOLGA) BULGAR DEVLETİ (968-1237)

- Başkenti **Bulgar** şehridir.
- Almış Han zamanında İslam dinini kabul etmişlerdir.
- **İslamiyet'i resmi din haline getiren ilk Türk devletidir.**
- **Kürk yolunu** kullanarak ekonomilerini güçlendirmişlerdir.
- Altın Orda Devleti 1237 yılında son vermiştir.

HAZARLAR (630-968)

- İlk Türk-Arap savaşları bu dönemde başlamıştır.

NOT: Bu mücadele Kafkaslara ve Karadeniz'in kuzeyine İslamiyet'in yayılışını geciktirmiştir.

- **Museviliği** kabul eden tek Türk devletidir.
- Hazarlara, Müslümanların liderleri "**Hazz**" demiştir.
- **Kürk yolunu** kullanarak ekonomilerini güçlendirmişlerdir.
- Hükümdar ailesi Musevi olsa da Hazarlarda dini serbestlik vardır. Bu yüzden yaşadıkları döneme "**Hazar Barış Çağı**" denilmiştir.
- **Hazar Denizi** ismini Hazar Türklerinden almıştır.

SABİRLER (SİBİRLER-SABARLAR)

- **Anadolu'ya sefer düzenleyen ikinci Türk topluluğu** Sabirler olmuştur.
- Bugünkü **Sibirya** adını Sabirler'den almıştır

KIPÇAKLAR (KUMANLAR) (1000-1303)

- Karadeniz'in kuzeyinde yaşamışlardır.
- Kelime anlamı sarı saçlı, sarımtırak, öfkeli anlamına gelmektedir.

- Eyyübiler ve Memlük ordularında görev almışlardır. (**Gulam / Kölemen sistemi**)
- Oğuzlar ile yaptıkları mücadeleler **Dede Korkut hikâyelerine** konu olmuştur.
- **Codex Cumanicus** adı verilen iki ciltlik Kıpçak sözlüğü oluşturmuşlardır.
- Ruslar ile yaptıkları mücadeleler ise **İgor Destanına** konu olmuştur.
- Karadeniz'in kuzeyindeki geniş düzlükler yüzyıllarca **Deşt-i Kıpçak** (Kıpçak bozkırları) olarak anılmıştır.

ORTA ASYA'DA KALAN DİĞER TÜRK BOYLARI VE KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

I. KÖKTÜRK DEVLETİ (552-659)

- **Türk adıyla kurulan ilk Türk devletidir.**
- Asya Hun devletinden sonra Türk birliğini sağlayan ikinci büyük devlettir.
- **Aşina soyundan** olan **Bumin Kağan** tarafından kurulmuştur.

DİKKAT: **Ergenekon Destanı** I. Köktürk Devleti'nin kuruluşunu anlatmaktadır.

- **Ötüken** merkezli kurulmuştur.
- Orta Asya'da sınırları en geniş olan Türk devletidir.
- Devlet doğu-batı şeklinde iki idari birime ayrılmıştır.
- Bumin Kağan, ülkeyi kardeşi **İstemi Yabgu** ile birlikte yönetmiştir.
- İlk resmi ilişkilerini Çin'deki Batı Wei Devleti ile kurmuşlardır.
- **İpek Yolu'na hâkim olabilmek için;** Sasaniler ile ittifak yaparak Akhunları yıkmışlar; daha sonra da Bizans ile ittifak yaparak Sasaniilere karşı mücadele etmişlerdir.

NOT: Sasaniler yıkılmasa bile çok zayıflamıştır. Böylece yakın gelecekte İslam Devleti (Hz. Ömer) tarafından kolayca yıkılmıştır.

- Bizans'a ilk Türk elçi İstemi Yabgu döneminde gönderilmiştir.
- Bizans elçisi Zemerkhos, Köktürk elçisi Maniech'dir.

NOT: Bizans ile ittifak kurulurken Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Asya'ya elçiler gidip gelmiştir. Bu, Anadolu ile Asya arasında kurulan ilk ilişkidir.

- En güçlü zamanı **Mukan Kağan** dönemidir.
- Mukan Kağandan sonra Devletin başına geçen Tapo Kağan halka Budizm'i benimsetmek istemiş sonucunda devlet ikiye ayrılmıştır.

DOĞU KÖKTÜRK

- **İşbara** liderlik yapmıştır.
- Sürekli İsyan çıkması, Çin baskısı ve kıtlık ile karşı karşıya kalmışlardır.
- **Çinliler tarafından yıkılmıştır.**

BATI KÖKTÜRK

- **Tardu** liderlik yapmıştır.
- Tardu'nun Bizans İmparatorluğu'na yazdığı bir mektupta kendisini yedi iklimin ve yedi ırkın hükümdarı olarak tanıtmıştır.
- **Çinliler tarafından yıkılmıştır.**

II. KÖKTÜRK DEVLETİ (KUTLUK) (682-744)

- Kurucusu Aşina soyundan olan **Kutluk Kağandır.**
- Merkezi **Ötüken**'dir.
- Türkler, Çin'e karşı bir amaç uğruna toplayan Kutluk kağan'a "**Derleyen, Toplayan**" anlamında **İLTERİŞ** unvanı verilmiştir.
- Kutluk Kağan devletin merkezini **Karakurum'a** taşımıştır.
- **Tonyukuk**, Devletin kurulmasına önemli katkılar sağlamıştır.

- Kutluk Kağan'dan sonra yerine **Kapgan Kağan** geçmiş; Otuz Boyu Hükümdarı unvanını almıştır.
- Kutlukların en çok gelişme kaydettiği dönem **Bilge Kağan ve Kültigin** devridir.
- Çin ile 720 yılında **Şantan Savaşı** yapılmış Bilge Kağan kazanmıştır.
- Bilge Kağan'dan sonra taht kavgaları başlamış; **Karluk, Basmil ve Uygur** İsyanları ile devlet yıkılmıştır.
- Köktürkler Batı Türkistan Bölgesi'nin Türkleşmesinin sağlamışlardır.
- Türk tarihinin ilk **Milli alfabesi** olan **Orhon alfabesini (Göktürk Alfabesi)** kullanmışlardır.
- Ergenekon ve Bozkurt destanları Köktürlere aittir.

NOT: Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı kaynakları olan **Orhun Abideleri (Köktürk Yazıtları)** II. Köktürk Devleti'ne aittir. Orhun Abideleri ile ilgili ayrıntılı bilgi İslam öncesi Türk kültür ve uygarlığı ders notlarımızda mevcuttur.

NOT: Vezir **Tonyukuk** Köktürk kaynaklarında **Apa Tarkan** olarak bilinmektedir. Batılı tarihçiler tarafından ise **Türklerin Bismark'ı** olarak adlandırılır.

UYGUR HAKANLIĞI (744-840)

- Uygur adı kaynaklarda **Müttetik** anlamına gelir.
- Çin kaynaklarında ise **Şahin gibi dolaşan, Hücum eden** anlamındadır.
- Devletin kurucusu **Kutluk Bilge Kül Kağan**'dır.
- Merkezi **Karabalgasun'dur(ordubalık)**
- En güçlü dönemleri **Moyen-Çur (Bayan-Çor)** zamanıdır.
- **Böğü Kağan** döneminde **Maniheizm** resmi din haline gelmiş; Böğü Kağan, Maniheizm'i

resmi din olarak kabul eden ilk Türk lideri olmuştur.

DİKKAT: Maniheizm dinini kabul etmeleri ile birlikte Uygurların yaşamlarında birçok değişim olmuştur:

1. Uygurlar Mani dinini kabul etmeleri ile birlikte hayvansal gıdalardan uzaklaşmış **tarımsal faaliyetlere** yönelmişler
2. En önemli özellikleri olan **savaşçılık özelliklerini kaybetmişlerdir.**

DİKKAT: Savaşçı özelliklerini kaybetmeleri **Türklük özelliklerini kaybettikleri anlamına gelmez.** Milli kimliklerini korumak için özel önlemler almışlardır. Örneğin dillerine yabancı kelimelerin girmesine izin vermemişlerdir.

3. Yeni din ile tarım faaliyetleri ne başlayan Uygurlarda **yerleşik yaşam başlamış** Ve ilk **Türk şehirleri** kurulmuştur.
4. Bu şehirlerin kurulması ile birlikte **Türk tarihinin ilk mimari eserleri** ortaya konmuştur.
5. **İlk defa kütüphane** oluşturdular.
6. Maniheizmin öğrenilmesi amacıyla **çok sayıda kitap yazılmıştır.**
7. Törelerini yazıya geçirmişlerdir. (**Türklerde ilk kez yazılı hukuk**)
8. **Örgün eğitim başlattılar** ve ilk defa Şan, Opera, Pantomim kullandılar.
9. Türk tiyatrosunun, tiyatrolarının temellerini attılar. (Orta Oyunu)
10. İlk defa **Çav** adını verdikleri **Kağıt parayı** kullanmışlardır.
11. **Nişa** adında maden kullanmışlardır (**Uygur tuzu**)
12. 14 harften oluşan milli alfabe (**Uygur Alfabeti**) kullanmışlardır.
13. **Minyatür ve Fresko sanatlarının ilk örnekleri** görülür.
14. Türklerde Bankacılığın temellerini atmışlardır.

15. Yeni dinin etkisi ile **Stupa** adı verilen tapınakları yapmışlardır.

16. Harf hareketli matbaayı kullandılar.

NOT: Orta Asya Türkleri ile ayrılan tüm bu özelliklerinin yanında değişmeyen iki özellikleri vardır. Bunlar: Dilleri ve Devlet yönetim anlayışlarıdır.

- Uygur Devleti, Kırgızlar tarafından yıkılmıştır.
- Bağımsızlıklarını kaybeden Uygurların bir kısmı, Çin'deki Sarı ırmak dolaylarına yerleştiler. Bunlar; **Sarı Uygurlar ya da Kansu Uygurları** olarak anıldılar. Diğer kısmı ise Doğu Türkistan Bölgesine göç ettiler. Bunlar ise **Doğu Türkistan Uygurları ya da Turfan Uygurları** olarak anıldılar.

NOT: Göç Destanı Uygurların yıkılışını ve bu göçü konu almaktadır.

NOT: Turfan Uygurları bir süre sonra Moğol egemenliğine girdiler ve Moğol Devleti'nde yönetici olarak görev yaptılar.

Uygurlar Moğolları pek çok açıdan etkilediler:

1. Devlet teşkilatı konusunda,
2. Uygur alfabesini kullandıkları için Moğol diline pek çok Türkçe kelime girdi.
3. Ünlü Cengiz yasaları, Uygur Kanunlarının etkisi ile hazırlanmıştır.
4. Kültür ve Medeniyet açısından etkilediler.

SONUÇ olarak; Moğolların ileride **Türkleşmesinde önemli katkıları olmuştur.**

KIRGIZLAR (840-1207)

- Merkezi Ötüken'dir.
- Cengizhan zamanında Moğollara boyun eğerek bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir.
- **Manas Destanı** Kırgızlara aittir.

NOT: Manas Destanı **dünyanın en uzun destanıdır.**

- **Yenisey Kitabelerini** oluşturmuşlardır.
- Dünyada ilk defa milletlerarası yarışmalar düzenlemişlerdir.
- Orta Asya'da en son kurulan Türk devletidir.
- Günümüzde Kırgızistan devletidir.

KARLUKLAR (627-1212)

- Karluklar, **ilk Müslüman Türk boyudur.**
- Türgişler'in siyasi varlığına son vererek bir devlet kurmuşlardır.
- **751 Talas Savaşı'nda** Müslümanların yanında yer alarak Çinlilerin yenilmesini sağlamışlardır.
- Cengiz Han'a itaat eden ilk Türk boyu Karluklardır.
- **Karahanlı Devleti'nin** kuruluşunda etkili olmuşlardır.

TÜRGEŞLER (TÜRGİŞLER) (659-766)

- İlk hükümdarı **Baga Tarkan'dır.**
- Baga Tarkan kendi adına **para bastıran ilk Türk hükümdarıdır.**
- Hükümdarlarına Çor unvan verilmiştir.
- Sulu Kağan zamanında Hazarlar ile birlikte Müslümanlara karşı savaşmış (**Haristan Savaşı**) Orta Asya'da Müslümanların ilerlemesine engel olmuşlardır.
- Karluklar son vermiştir.

AKHUNLAR (EFTALİTLER) (367-557)

- İlk lideri Aksuvar Kağandır.
- Merkezi Belh şehridir.
- Sasanilerde çıkan Mazdek isyanının bastırılmasında önemli rol oynadılar.
- Köktürk ve Sasaniler'in işbirliği sonucu yıkılmışlardır.

TABGAÇLAR

- Çin'in kuzeyinde yaşamışlardır ve iki asırdan fazla bu bölgeye hâkim olmuşlardır.
- Budizm'e inanmışlardır.
- Çinliler ile yaşayarak asimile olmuşlardır.

BAŞKIRTLAR (BAŞKURLAR)

- Şamanizm'e inanmışlardır ve Ural Bölgesi'ni kutlu saymışlardır.
- Cengiz Han döneminde Moğol egemenliği altına girmişlerdir.
- Altın Orda Devleti'ne bağlı olarak İslamiyet'i kabul etmişlerdir.

KİMEKLER

- Ülkeyi on bir ile ayırmışlardır.
- Her ilin başına **Tutu** adı verilen yöneticiler görevlendirmiştir. Seçilen yöneticiler Hakan'ın soyundan gelenler arasında seçilmektedir.

DEVLET YÖNETİMİ**HÜKÜMDARIN GÖREVLERİ**

- Ordunun başında bulunmak ve barışı sağlamak.
- Ülkede adaleti ve asayişini sağlamak.
- Kurultaya başkanlık etmek.
- Töre hükümlerini uygulayarak ülkede dirliği ve birliği sağlamak.
- Elçi göndermek ve kabul etmek.
- Aç halkını doyurmak ve giydirmek.
- Halkın refah seviyesini yükseltmek.

**HÜKÜMDAR OLMA DURUMU
(VERASET SİSTEMİ)**

- Hükümdar Töre'ye göre **Kurultay'da** seçilmiş ve bu seçimlere halk da katılmıştır.
- Kurultayda Başhatun'un büyük oğlu hükümdar olurken küçük **tiginler** ise **şad** (komutan) olarak görev alırdı.

DİKKAT: Yukarıda verilen bilgilere rağmen Türklerde **düzenli bir veraset sistemi yoktur**.

Hükümdar olabilmenin tek şartı **Kut** taşımaktır. Kut, tanrı tarafından verildiğine inanılan yönetim yetkisidir. Kut'un Hanedan üyelerinin kanında olduğuna inanılır.

Bu durum:

1. Egemenliğin kaynağının **ilahi olmasına**, dolayısıyla halkın hükümdara bağlılığının artmasına,

DİKKAT: Egemenliğin kaynağı ilahi olsa da Türk devletleri Teokratik devletler değildir.

2. Ülkenin hanedan üyelerinin ortak malı sayılmasına ve **federatif yönetim** anlayışına,
3. **Taht kavgalarına** ve Türk devletlerinin zayıflamasına ya da yıkılmasına

sebep olmuştur.

GÖK TANRI'NIN HÜKÜMDARI DONATTIĞI YETKİLER

- Ülkeyi yönetme yetkisinin hükümdarlara **Gök Tanrı** tarafından verildiğine inanılmaktaydı.
- Bu güce kut denir ve kut kan yolu ile hanedanın tüm üyelerine geçmiştir.
- Hükümdarların güçleri tanrı başına dayandığı için bu iktidar tipine "**Karizmatik İktidar**" denilmiştir.
- Türklerde **iktidar hem ilahi hem de kanuni temellere** dayanmıştır.
- Tanrının başısladığı güç ve yetenekler Orhun kitabelerinde **kut, ülüg, küç** olarak ifade edilmiştir.

KUT: Gök tanrının hükümdara ve sülalesine devleti yönetim yetkisi vermesine denir.

KÜÇ (GÜÇ): Gök tanrının hükümdar ve sülalesine verdiği askeri güce denir.

ÜLÜŞ (PAY): Gök tanrının hükümdar ve ailesine verdiği ekonomik güçtür.

- Türk kağanları yeryüzünün hükümdarı sayılmışlar tanrının varlığı ile dünya'nın bütün ülkelerini idare edebilme gücünü kendilerinde bulmuşlardır.

NOT: Bu anlayış **Türk Cihan Hâkimiyeti (KIZILELMA)** mefkûresini doğurmuştur.

- Tahta geçen hakanların ilk işi töreyi tespit etmek olmuştur.

HATUN (KATUN)'UN GÖREV VE YETKİLERİ

- Hükümdarın eşidir.
- Hükümdarların olmadığı zamanlarda elçi kabul edebilir.
- Kurultay da yer alır ve oy kullanabilir.
- Hakanın yanında savaşa katılabilir.
- Kendi saray, buyruk ve askerleri vardır.

- Kağanın ölmesi durumunda tahta geçecek tigin küçük ise hatun oğlu adına devlet yönetebilmiştir.

HÜKÜMDARIN SEMBOL VE UNVANLARI

SEMBOL	UNVAN
Otağ (çadır)	Han
Örgin (taht)	Hakan
Nevbet (davul)	Yabgu
Tuğ (sancak)	Kağan
Kemer (kur)	İlteber
Berge (kamçı)	İlteriş
Ordu	İdikut
Ziyafet (toy)	İlber
Kılıç	İlig
Örgin (taht)	Erkin
Yay	Tanhu
Kotuz (soguç)	Şanyü
Kama (bıçak)	Ay Tengri
Ordu (çadırkent)	Külerkin
Yarlıg (kağan emiri)	İlkağan

DİKKAT 1: Orta Asya Türk hükümdarları **Sultan, Padişah, Şah** gibi unvanları kullanmamıştır. Bu unvanlar **İslamiyet**'in kabulünden sonra hayatımıza girmiştir.

DİKKAT 2: Orta Asya Türklerinde **Hutbe okutmak ve Para bastırmak** hâkimiyet sembolleri içerisinde yoktur. Bu semboller **Türk-İslam Devletleri**'nde Bağımsızlık sembolü olacaktır.

İKİLİ TEŞKİLAT

- İlk defa Asya Hunları uygulamıştır. (Mete Han)
- İkili teşkilatta batıdaki yöneticinin iç işlerinde serbest dış işlerinde doğuya bağlı yaşaması **federatif yapının** kanıtıdır.

BATI

- Hükümdarın kardeşi yönetir. (**Yabgu**)
- Yabgu iç işlerinde serbesttir, dış işlerinde ise doğudaki hakana bağlıdır.

DOĞU

- Kağan yönetir.
- Merkez kabul edilir.
- Güneşin doğduğu yön kutsal kabul edildiği için doğu merkezdir.

KURULTAY (TOY-KENGES)

- Günümüz bakanlar kuruludur.
- Katılan bütün üyelere **Toygun** adı verilirken kurultayda oturma sırasını belirleyen törelere ise **orun** adı verilir.
- Toylarda devlet meseleleri görüşülmüştür.
- Her boyun kendisine ait küçük kurultay denilen bir meclisi vardır.
- Kurultaya kağan başkanlık yapar kağanın olmadığı zamanlarda ise hatun veya aygucı toplamıştır.
- Genellikle yaylak-kışlak yaşamına göre toplanan kurultay olağan üstü durumlarda da toplanır.
- Kurultayın kanun yapma, hakan seçme hakını, denetleme, hakanın yetkisini kısıtlama ve hakanı görevden alma yetkisi bulunur.
- Dini konular dâhil her konu kurultayda görüşülür.
- Hakan töreye uymazsa görevinden alınır ve yeni bir hakan seçilebilir.

DEVLET-BOY

- **HAZARLAR** İhtiyarlar Meclisi
- **TUNA BULGARLARI** Millet meclisi
- **AVRUPA HUNLARI** Seçkinler Meclisi
- **TABGAÇLAR** Nazırlar Meclisi
- **PEÇENEKLER** Komenton Meclisi
- **OĞUZLAR** Tirnek

KURULTAY ÜYELERİ

- Kağan (başkan)
- Hatun
- Bağlı kavimlerin yöneticileri
- Boy beyleri
- Şad
- Subaşı
- Buyruk
- Yabgu
- Aygucı
- Tarkan
- Ağılığ
- Tigin

DEVLET GÖREVLİLERİ

- **AYGUCI**; vezir
- **İÇ BUYRUK**; saray idarecisi
- **APA**; sivil yönetici
- **TOYGUN**; kurultay üyesi
- **İLTEBER**; yüksek idareci
- **AĞILIK**; hazine sorumlusu
- **BUYRUK**; devlet bakanı
- **TİGİN**; hükümdarın oğlu
- **TUTUK**; askeri vali
- **AYUKİ**; hükümet
- **TUDUN**; vergi memuru,
- **EMÇİ (OTACI)**; doktor
- **ATAMAN (İNAL,İNANÇ)**; tigin hocası
- **ŞAD**; hanedan üyesi komutan
- **BİTİKÇİ**; katip

MECLİSLERİ

- **TAMGACI**; mühürdar
- **KÜLERKİN**; oğuzlarda hükümdar
- **YALVAÇ**; elçi
- **TİLMAÇ**; tercüman
- **TAYANÇ**; danışman

TÜRKLERDE SOSYAL HAYAT**DEVLET**; İL**MİLLET**; BUDUN(BODUN)**BOY**; BOY(BOD)**SÜLALE**; URUG**AİLE**; OĞUŞ

- Genellikle aile yapılarında kalabalık gruplar oluşmazdı ve **çekirdek aile tipi** mevcuttu.
- Türklerde **tek eş ile evlilik** (monogami) ve başka kabileden evlilik (exogami) geçerli olmuştur.
- Türklerde obanın devamlılığını sağlamak için kalıcı miras küçük erkek çocuğa bırakılırdı. (Baba ocağını tüttürmek)
- Türk toplumunda kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlardır.

Türk toplumunda sosyal sınıf farklılıklarının oluşmamasında ve eşitçi bir anlayış görülmesinde

1. Konar-göçer yaşantıdan dolayı tarımın yoğun değil, tarımda çalışacak iş gücü ihtiyacı da yok dolayısıyla **kölecilik yok**.
2. Ülke toprakları devletin malı sayıldığı için toprak üzerinde özel mülkiyet kavramının gelişmemesi, **toprağa sahip ayrıcalıklı bir sınıfın doğmasını engellemiştir**. (Avrupa'da feodalite örneğinde olduğu gibi)

DİKKAT: Özel mülkiyet anlayışı vardır. Sadece toprak üzerinde fazla gelişmemiştir.

3. Töre düzeninin toplumda ayrıma izin vermemesi etkilidir.

- İnsanlar dini ve mali özgürlüğe de sahip olmuşlardır. Bireyler vergi vermek, askerlik yapmak, devlete bağlı kalmak ile yükümlü olmuştur.
- **Atlı göçebe (konargöçer)** hayat tarzı benimsenmiştir.
- Yerleşik yaşama en yaygın biçimde Uygurlar zamanında geçilmiştir.
- Türklerde sosyal yaşamın gelişmesine katkı sağlayan gökbörü (oğlak), beyge, cirit, kızbörü, çöğen (çevgen), tepük (ayak topu), kures (güreş), seğırtme (koşu), cundi (binicilik) gibi oyunlar yer almıştır.

TOPLUMSAL HİYERAŞİ

İL-EL	Devlet ve Barış	Siyasi niteliğe sahip
BUDUN	Boylar Birliği- Millet	Siyasi niteliğe sahip
BOD	BOY	Siyasi niteliğe sahip
URUG	Sülale- Aileler Birliği	
OĞUŞ	Aile	

- Türk toplumunun örgütlenişinde temel yapı Boy teşkilatıdır. **Çünkü Türkler boylar halinde yaşamıştır.**

Boylar halinde yaşamalarının nedeni:

- Konar-göçer hayat tarzına en uygun yaşantının boy yaşantısı olmasıdır.

Boylar halinde yaşamalarının sonuçları:

1. Devlet yıkılsa bile boylar varlığını korur. Bu sayede yıkılan her Türk devletinin arkasından yenisi kurulabilmiştir. Böylece

Türkler tarih sahnesinden hiç silinmemiştir.

2. Boylar yarı bağımsız bir karaktere sahiptir. Bu özellik Türk devletlerinin **federatif** bir yapıda olmasının sebeplerinden biridir. Ayrıca bu durum genellikle iç karışıklıklara ve **Türk devletlerinin zayıflamasına** neden olabilmektedir.

TÜRK TOPLUM HAYATINDA BAZI KAVRAMLAR

- **Kang;** bab
- **Ög;** anne
- **Kımız;** içecek
- **Toy;** şölen
- **Kün;** halk
- **Yeniküm;** nevrüz bayramı
- **Ordu;** başkent
- **Oba;** çadır yaşamı
- **Yurt;** vatan
- **Börk;** başlık
- **Tamga;** damga
- **Ok;** bir siyasi birliğe katılan boy
- **Ülüş;** pay

TÜRKLERDE HUKUK

- Yazısız hukuk kurallarına **TÖRE** denir.

Törenin oluşmasında;

1. Kut anlayışı
2. Hakanlar tarafından konulan yasalar
3. Kurultayda alınan kararlar etkili olmuştur.
- Törelere hakanın isteği ve kurultayın kararı ile değişir.
- **Değişmez dört hükmü vardır bunlar;**
 1. Könilik (adalet)
 2. Tüzlük (eşitlik)
 3. Uzluk (iyilik)
 4. İnsanlık

- Herkesin, hakanlar da dâhil töreye uyma zorunluluğu vardır.
- Başkanlığını kağan'ın yaptığı yüksek mahkemelere **yargu** adı verilir.
- Siyasi davaların görüldüğü bu mahkemeler üst mahkeme özelliğine de sahip olmuştur.
- Olağan suçlarla ilgili davalara bakan kişilere **yargan** adı verilmiştir.
- **Töreyi ilk yazılı hale getiren Uygurlardır.**
- Uygurlar döneminde mal edinme, satış sözleşmesi, vakıfname, gibi hukuki işlemler başlamıştır.
- Eski Türk medeni hukukunda çocukların velayeti babaya aittir.

Törenin kaynakları arasında;

1. Hakan
 2. Kurultay
 3. Halk
 4. Beyler yer almıştır.
- Göçe yaşam tarzını benimsedikleri için **hapis cezaları on günü geçmez.**
 - **İdam cezası** da yer alır idamlık ağır suçlar ise şunlardır:
 1. Vatana ihanet
 2. Askerden kaçma
 3. İsyan
 4. Adam öldürme
 5. Barışta kılıç çekme
 6. Hırsızlık

ORDU YAPISI

- İlk Türk devletlerinde **Ordu-Millet anlayışı** yer almıştır.

ORDU-MİLLET: Türklerde askerlik özel bir meslek değildir. Savaş zamanı eli silah tutan herkes savaşı. (Her Türk asker doğar.)

- **Mete Han** Döneminde ilk kez düzenli ordu kurulmuş; Mete Hanın tahta geçtiği tarih ve ordunun kuruluşu olan **MÖ 209** yılı Kara

Kuvvetleri Komutanlığının da temeli sayılmıştır. Mete Han'ın kurduğu bu ordu **ONLU SİSTEM'e** göre örgütlenmiştir.

- Ordu; merkez sağ ve sol olmak üzere üçlü sisteme sahip olmuştur.
- Türk orduları genellikle **atlı askerlerden** oluşurken yaya birlikler de vardır.

TÜRKLERİN SAVAŞ TAKTİKLERİ

- Turan, (Kurt kapanı, Sahte ricat),
- Pusu taktikleri
- Keşif seferleri
- Yıpratma saldırıları

en önemlileri olmak üzere 200'ün üzerinde savaş taktiği kullanılmıştır.

BU ORDUDA;

- **Onluk sistem** (Ordu, onluk, yüzlük, binlik ve on binlik birimlere ayrılır. En büyük birlik olan **tümen** 10 bin askerden oluşur.)
- Süvari kıyafetleri
- Islıklı oklar
- Keskin kılıçlar
- Çift kavisli yaylar kullanılmıştır.

TÜRK ASKERİ TEŞKİLATI İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

- **Yelme;** İslamiyet öncesinde düşmanın durumunun öğrenilmesi amacıyla gönderilen keşif birliğine denilir.
- **Bug;** komutan
- **Sü;** asker
- **Tümen;** on bin kişilik ordu birimi
- **Böri;** asker
- **Tarkan;** komutan
- **Yarık;** zırh
- **Yelme;** öncü birlik
- **Tolga;** asker başlığı

TÜRKLERİN ASKERİ ALANDA DÜNYAYA ETKİLERİ

- Türkler dünyayı en çok askeri alanda etkilemiştir.
- Roma ordusunda **onlu sistem** uygulanmaya başlanmıştır.
- Batıda **ceket ve pantolon** giyimine başlanmıştır.
- **Üzengi** kullanımı yaygınlaşmıştır.
- Bizans ordusunda **turan taktiği** uygulanmaya başlanmıştır.
- Çinliler ve Avrupalı kavimler **et konserve** yapmayı öğrenmiştir.

TÜRKLERDE BİLİM VE EĞİTİM

- Eski Türklerde **Kengeş** adı verilen meclisler vardır ve bu meclisler kengeşçi veya tayanç adı verilen bilirkişilerin olduğu bu kurullar **danışmanlık** görevi de üstlenmiştir.
- Astronomi ve sayı bilgisi sayesinde **on iki hayvanlı takvimi** yapmışlar ve bu takvimde her yıla bir hayvan ismi vermişlerdir.
- Ay ve güneş'in hareketlerini izleyerek Merkür ile Venüs gezegenlerinin saptamışlar ve bunlarla yön tayin etmişlerdir.
- Uygurlarda çiçek hastalığına karşı çalışmalar yapılmış; **akupunktur** tedavisi uygulanmış ve **otacı** adı verilen hekimler sayesinde eczacılık gelişmiştir.
- Türklerde öğretmenlere **Bahşi** adı verilirken eğitim aileden başlamıştır.
- Türklerde **yaygın eğitim** ilk kez Asya Hunlarında başlamıştır.
- Uygurlar **ilk örgün eğitim** kurumlarını oluşturmuşlardır.
- Uygurlar, Çin den öğrendikleri kâğıt ve matbaa sayesinde kitap yazmışlar ve Türk tarihinin ilk kütüphanesini kurmuşlardır.

TÜRKLERDE SANAT

- Eski Türk topluluklarında sanatsal faaliyetleri geçim kaynakları ve yaşam tarzları şekillendirmiştir.
- Göçebe yaşamın etkisiyle kalıcı sanat eseri yoktur. Fakat Uygurlar ile birlikte yerleşik yaşama geçilmesi ile kalıcı sanat eserleri ilk kez ortaya çıkmıştır.
- İskitlerden itibaren **hayvan üslubu** kullanılmaya başlanmıştır.

HAYVAN ÜSLUBU: gündelik hayatta kullandıkları eşyaların üzerine hayvan motifleri işlenmesidir.

- Hayvan figürleri dışında çiçek ve bitki motifleri de sıklıkla kullanılmıştır.

DOKUMACILIK

- Hayvancılıktan geçimini sağlayan Türklerde yün, kıl gibi hayvansal malzemelerin bulunması dokumacılığın gelişmesinde oldukça etkili olmuştur.
- Yün, keçe, çadır ve kıyafet yapımında kullanılmıştır.
- Yaşam tarzına bağlı olarak çadır sanatı gelişmiştir.
- **Dünyanın ilk halısı** olan Pazırık Kurganı'nda bulunan **Pazırık Halısı** Hunlardan günümüze kalan en önemli eserdir.

RESİM

- Uygurlar ile birlikte resim sanatı gelişmiş; **(fresko)** yapıların duvarlarına işlenmiştir.
- Kitaplarını süslemek için **Minyatür** sanatını kullanmışlardır.
- İlk minyatür örnekleri Uygurlarda görülmüştür.
- Türklerde resamlara **Bedizci** adı verilmiştir.

MADENCİLİK

- Altın, gümüş, demir ve bronz gibi madenler Türk maden sanatının ilk örnekleridir.
- Eski Türklerde **demircilik milli sanat** olarak kabul edilmiştir.
- **Esik Kurganı'nda** bulunan **Altın Elbiseli Adam Zırhı** önemli Türk maden işlemeciliği ürünüdür.

MÜZİK

- **Kopuz**; milli çalgı
- **Kithora**; Türk kanunu
- **Çevgan**; müzik aleti
- **Küg**; melodi
- **Kög**; müzik
- **Ir**; beste

Türklerin milli çalgısı olan kopuz dışında pili, kithora da önemli Türk sazlarındandır.

ÇİNİ

- İlk örneklerine Uygurlarda rastlanmıştır.

MİMARİ

- Köktürkler anıt mezarlar yapmış Uygurların yerleşik yaşama geçmesi ile anıt mezarlar Kubbeli hale gelmiştir.
- Uygurlar **Stupa** adı verilen tapınaklar yapmışlar bu tapınaklarda kubbe ile duvar arasındaki geçişi sağlamak için üçgenler kullanmışlardır. Bu tarz daha sonraki dönemlerde **Türk üçgeni** olarak adlandırılmıştır.
- Uygurlar tapınak duvarlarını yoğun bir fresko tekniği ile yapmış ve dini anlamı olan resimlerle bezendiği için bezeklik adını almıştır.

HEYKEL

- **Bengütaş**; Abide
- **Bitigtaş**; Kitabe
- **Bark**; Ata kabri

- Heykel sanatının ilk örnekleri İskitlerde başlayan balbal taşları olmuştur.
- Heykel sanatı Köktürklerle önemli bir ilerleme kaydederken Uygurlar dönemine gelindiğinde en yüksek seviyesine ulaşmıştır.
- **Kültigin Başı Heykeli** Köktürklerden kalan önemli bir eser olmuştur.
- **Diz çökmüş adam ve at başı heykeli** Uygurlardan günümüze kalmış önemli eserlerdir.

İNANÇ SİSTEMİ

- Orta Asya Türkleri arasında en yaygın din **GÖKTANRI** dinidir.
- Bunun yanında Gök tanrı dininin içine yerleşmiş bazı inanış biçimleri de vardır. **Bunlar: Totem inancı, Doğalar kültü, Şamanizm, Atalar kültü**
- Ayrıca tarih boyunca din değiştirerek; Manihaizm, İslamiyet, Musevilik, Hristiyanlık ve Budizm dinlerine inanan Türk toplulukları da olmuştur.
- İlk Türk topluluklarında **yuğ** adı verilen **cenaze törenleri** düzenlenmiştir.
- **Kurgan** adı verilen mezarların başına kişinin öldürdüğü düşman sayısı kadar **balbal** adı verilen taşlar dikilmiştir.
- Türkler ikinci bir yaşama inanmış (**ahiret inancı**) bunun için ölümlerini mezarlarına eşyaları ile birlikte gömmüşlerdir. Ayrıca **Balballar** da ahiret inancının varlığını kanıtlar.
- Cennet ve cehenneme inanmışlardır.

DİN VE İNANIŞLA İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

- **Uçmağ**; Cennet
- **Tamu**; Cehennem
- **Yuğ**; Cenaze töreni
- **Yuğ Aşı**; Cenaze yemeği
- **Kurgan**; Mezar

- **Balbal**; Mezar taşı
- **Şaman, Kam**; Din adamı
- **Burkan**; Put
- **Stupa**; Tapınak
- **Ülgen**; Gök tanrı

TÜRKLERDE EKONOMİ

- Parayı ilk bastıran ve ilk defa ticarete kullanan devlet, **Köktürkler** olmuştur.
- Kendi adına para bastıran ilk lider Türgiş hükümdarı **Baga Tarkan'dır**.
- Türklerde vergiye önem verilmiş; Köktürklerde **Tudunlar** hakan adına vergi toplamışlardır.
- **İpek ve kürk yolları** önemli bir ticaret ağı olmuştur.

EKONOMİ İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

- **ÇAV**; Kâğıt para
- **KUANPO**; Bez para
- **YARMAK**; Madeni para
- **BÖZ**; Mühürlenmiş kumaş
- **TARHAN**; Zanaatkâr
- **TARIGÇİ**; Çiftçi

TÜRKLERDE DİL YAZI VE EDEBİYAT

SAV; Atasözü anlamına gelir.

SAGU; Yuğ adı verilen cenaze törenlerinde yakılan ağıtlardır. Ölen kişinin önemini ve yaptıklarını anlatan şiirlerdir.

KOŞUK; Şölenlerde sazlar ile söylenen şiirlerdir. Aşk doğa, iyilik konularını ele alır.

DESTAN; Olağan üstü olaylar, doğaüstü kahramanlar ile dolu eserlerdir. Türklerin adet, yaşam tarzı, töre, inanış gibi alanları ile ilgili bilgi edinilebilir.

TÜRK DESTANLARI

- **Göç, Türeyiş**; Uygurlar
- **Yaradılış**; Yakutlar
- **Şu, Alp Er Tunga**; İskitler
- **Oğuz Kağan**; Asya Hunları
- **Ergenekon, Bozkurt**; Köktürkler
- **Manas**; Kırgızlar
- **Şan Kızı**; Bulgarlar

YAZILI EDEBİYAT

- Orhun abideleri 8. Yüzyıl (ilk yazılı kaynak)
- Bugut Yazıtı
- Karabalasagun Yazıtı
- Moyen Çur Kitabesi
- Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesi
- Altın Yaruk
- Sekiz Yükmeç
- Yenisey Yazıtları 6. Yüzyıl

NOT: Yenisey yazıtları daha eski olmasına rağmen kaynak özelliği taşıyacak bilgi vermez. Bu yüzden Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı kaynakları Orhun Abideleridir.

TÜRKLERİN TARİH BOYUNCA KULLANDIKLARI ALFABELER

ORHUN ALFABESİ; İlk milli alfabemizdir. 38 harften oluşur. Sağdan sola yazılır. Runik özelliktedir

UYGUR ALFABESİ; İkinci milli alfabemizdir. 14 harften oluşur. Soğd alfabesi temel alınarak hazırlanmıştır.

SOĞD ALFABESİ; Uygurlarda ticarete bağlı etkileşimle kullanıldı.

İBRANİ ALFABESİ; Hazar Türkleri kullandılar.

KİRİL ALFABESİ; Ruslarla etkileşimde olan Türkler kullandılar.

ARAP ALFABESİ; İslam'a geçişle kullanımı başladı.

LATİN ALFABESİ; Günümüzde kullanımı devam etmektedir.

TÜRKLER İLE MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER BEŞ BAŞLIK ALTINDA TOPLANABİLİR.

1. HZ. ÖMER DÖNEMİ

- Türkler ile Müslümanlar arasındaki ilk ilişkiler Hz. Ömer Dönemi'nde İslam Devleti İran'daki Sasani Devleti'ni yıktığında başlamıştır.
- Böylece Türkler ile Müslümanlar **komşu olmuştur**.

2. HZ. OSMAN DÖNEMİ

- Türkler ile Müslümanlar arasındaki **ilk savaşlar** Hz. Osman Dönemi'nde başlamıştır.

3. EMEVİLER DÖNEMİ

- Türk-Arap ilişkilerinin en kötü olduğu dönem Emeviler Devri'dir.
- Çünkü Emeviler Mevali politikası (Arap Milliyetçiliği) yapmışlar; İslamiyet'i kılıç zoruyla yaymaya çalışmışlardır. Bu yüzden en yoğun mücadeleler bu dönemde yaşanmıştır.
- Emeviler bu süreçte Türklerin yaşadığı Maverünnehir bölgesini ele geçirmiştir.
- Ancak Emevi ilerleyişi Orta Asya'da Türgişler, Kafkaslarda Hazarlar tarafından yavaşlatılmıştır.

4. TALAS SAVAŞI

- Talas Savaşı'ndan aşağıda ayrıntılı olarak bahsedeceğiz.

5. ABBASİLER DÖNEMİ

- Talas Savaşı ile başlayan iyi ilişkiler, Abbasilerin Ümmetçi Politikasıyla (Tüm Müslümanlara eşit) birleşince Türkler bu dönemde topluca Müslüman olmaya başlamıştır.
- İslamiyet'i kabul eden Türkler Abbasi Devleti'nde Komutanlık, valilik gibi önemli görevlere gelmiştir.

TALAS (ATLIK) SAVAŞI (751)

SEBEPLERİ

- II. Köktürk Devleti'nin yıkılmasının ardından Çin Orta Asya'yı hâkimiyeti altına almak için harekete geçmiştir.

- Türkistan coğrafyasında ve İpek Yolu konusunda artan Çin-Arap rekabeti bu savaşın sebebi olmuştur.

TÜRKLERİN SAVAŞTAKİ ROLÜ

- Uygurlar ve Karluklar gibi Türk boyları bu savaşta Arapların Yanında olmuş ve Çin ordusunun mağlup edilmesinde etkili olmuşlardır.

SAVAŞIN SONUÇLARI

- Türk-İslam Tarihi başlamıştır.
- Orta Asya Çin hâkimiyeti altına girmekten kurtulmuştur.
- Türk-Müslüman ilişkileri gelişmiştir.
- Türkler arasında İslamiyet'in yayılması başlamıştır.
- Türkler Abbasi Devleti'nin ordusunda ve idari kademelerinde yer almaya başlamışlardır.
- Kağıt, matbaa, pusula ve barut gibi buluşlar Abbasiler aracılığı ile Orta Asya dışına yayılmıştır. **(Kültür tarihi açısından önemi)**
- **Buhara**, İslam'ın Roması; **Kaşgar** ise ışıldayan İnci unvanını almıştır.

NOT: İslamiyet'i benimseyen ilk Türk boyu Karluklar olmuştur.

TÜRKLERİN İSLAMİYET'E GEÇİŞİNİ KOLAYLAŞTIRAN ETKENLER

- Kök tanrı inancı ile İslam dininin benzerlik göstermesi.
- İslamiyet'te yer alan ahlak anlayışının ve Türk ahlak anlayışının birbirine benzemesi.
- Her iki dinde de toplumsal sınıf farkının olmaması.
- İslamiyet'teki **Cihat anlayışının** Türklerdeki **Cihan hâkimiyeti** fikri ile benzerlik göstermesi.
- Abbasilerin, Türklere karşı **hoşgörülü** olması.

TÜRKLERİN İSLAMİYET'E HİZMETLERİ

- İslamiyet'in geniş alanlara yayılmasını sağlamışlardır.
- İslam dünyasının koruyuculuğunu üstlenmişler ve halifeliğin devamlılığını sağlamışlardır.
- Abbasiler Türk komutanlar için **Avasım** adı verilen sınır şehirleri oluşturmuşlar. Böylelikle İslam devletine karşı olabilecek saldırılar önlenmiştir.
- Türkler, Hindistan, Orta Asya, Anadolu, Balkanlar ve Avrupa'ya kadar İslamiyet'i yaymışlardır.
- Batıda **Bizans ve Haçlılara** karşı Doğuda **Moğollara** karşı İslam dünyasını korumuşlardır.
- Bilim insanları, düşünürler ve sanatçılar yetiştirerek **İslam Rönesansı**'nın yaşanmasına katkı sağlamışlardır.

MEVALİ; Ermenilerin Arap olmayanlara uyguladığı Azatlı köle politikası.

AVASIM; Abbasilerin kurduğu ve daha çok Türklerin görevlendirildiği sınır şehri.

SAMERRA; Abbasilerin Türk Savaşçılar için özel olarak kurduğu Bağdat'ın kuzeyindeki ordugâh şehir.

ORTA ASYA'DA İLK TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

KARAHANLILAR (AFRASYABOĞULLARI) (İLİG HANLAR) (840-1212)

DİKKAT 1: İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılar olduğuna göre Orta Asya Türk kültüründen Türk-İslam kültürüne geçiş sürecinin başlangıcı da Karahanlılar ile olmuştur. Bu durumu tersten okursak Türk-İslam Devletleri içerisinde özellikleri açısından en çok eski Türk Devletlerine benzeyen yine Karahanlılar olur.

DİKKAT 2: Türk-İslam Devletleri içerisinde nüfusunun tamamı Türklerden oluşan sadece Karahanlılar'dır. Bu özellikleri de yukarıda söylediklerimizi kuvvetlendirir.

- Orta Asya'da kurulan ilk Müslüman Türk devletidir.
- Kurucusu Bilge Kül Kadir Han'dır.
- Batı Türkistan'da kurulmuştur. Balasagun, Kaşgar ve Semerkant'ı merkez alarak kurulmuşlardır.
- Saltuk Buğra Han zamanında İslamiyet resmi din haline gelmiş Saltuk Buğrahan ismini Abdülkerim olarak değiştirmiştir.
- Yöneticisi ve halkı Türk'tür.
- Resmi dilleri Türkçedir.
- Devleti'nin en parlak dönemi Yusuf Kadir Han zamandır.
- İlk düzenli posta teşkilatını kurdular.
- Ribat denilen kervansaraylar yaptılar.
- Uygur alfabesini kullanmışlardır.
- İkili yönetim anlayışını devam ettirmişlerdir.
- İlk Türk İslam edebi ve Mimari eserlerini vermişlerdir.

DİKKAT: Bu eserler; **Divan-ı Lüğati't Türk, Kutadgu Bilig, Divan-ı Hikmet ve Atabetül Hakayık**'tır. [Bunlar hakkındaki ayrıntılı bilgi için tıklayınız](#)

- Tamgaç Buğra Han zamanında Semerkant Medresesi kurulmuştur.
- Dünya tarihinde ilk defa burslu öğrencilik sistemini başlattılar.
- Bimarhane adını verdikleri hastaneler inşa ettiler.
- Türk-İslam sentezi oluşturulmuştur.
- Gaznelilerin baskıları ve hanedan içi kavgaların artması üzerine doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmışlardır.

DOĞU KARAHANLILAR (1042-1211)

- Merkezi Balasagun
- Liderleri ise Tamgaç Buğra Han'dır.
- 1211'de Karahitaylar yıktı.

BATI KARAHANLILAR (1042-1212)

- Merkezi Semerkant ve Özkent'tir.
- Lideri Ahmet Arslan Handır.
- 1212 Harzemşahlar yıktı.

GAZNELİLER (YEMİNİLER) (963-1187)

- Kurucusu **Alp Tigin**'dir.
- **Gazne** şehrinde (Bugün Afganistan dolaylarında) kurulmuştur.
- Devlet, ismini kurulduğu şehir olan Gazne den almıştır.
- En önemli hükümdarı **Gazneli Mahmut**'tur.
- Gazneli Mahmut, Abbasi halifesini Şii Büveyhoğullarına karşı korumuş; Bunun neticesinde halifeden hükümdara **Sultan unvanı, Hilat ve Menşur** gelmiştir.

NOT: Böylece Gazneli Mahmut, sultan unvanını kullanan ilk Türk hükümdarı olmuştur.

- Gazneli Mahmut Dönemi'nde Selçuklu Türkleri (henüz devlet olamamışlardır.) giderek güçlenmiş; Bu durumdan rahatsız olan Gazneliler ve Karahanlılar, onlara karşı 1025 yılında **Maveraünnehir ittifakını** kurmuşlardır.
- İttifakın hemen ardından Sultan Mahmut, B Selçuklu Türklerinin lideri **Arslan Yabgu**'yu öldürmüştür.
- Gazneli Mahmut, İslamiyet'i yaymak için **Hindistan'a 17 sefer düzenlemiştir. Bu seferler sonucunda:**
 1. İslamiyet Hindistan ve Güney Doğu Asya'ya yayılmıştır.

NOT: Günümüzde Pakistan, Endonezya, Malezya gibi ülkelerde İslam inancı böyle yayıldı.

2. Bu bölgede sonradan ortaya çıkacak Türk-İslam Devletlerinin temli atılmıştır. (Babür Devleti gibi)
- En önemli seferi **Sumnat Seferi**'dir.
 - Bu sefer sırasında oradaki putları kırdığı için Put Kırıcı, Âlemin Aslanı, Zamanın Yeganesi unvanlarını almıştır.
 - Gazneli Mahmut'un vefatından sonra başa oğlu Sultan Mesut geçmiştir.
 - Gazneliler ve Selçuklular arasında **1040 Dandanakan Savaşı** yapılmıştır. Bu savaşla **Gazneli Devleti yıkılış sürecine** girerken; **Büyük Selçuklu Devleti kurulmuştur.**

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ (1040-1157)

- Oğuzların **Üç ok** kolunun **Kınık boyuna** mensupturlar.
- İslamiyet'i X.yüzyılın sonuna doğru, **Cend** şehrine geldiklerinde benimsemişlerdir.
- Bilinen ataları **Dukak**'tır. (Demir Yaylı)
- İlk liderleri Selçuk Beydir.

SELÇUK BEY DÖNEMİ

- Orta Asya'daki Oğuz Yabgu Devleti'nde **Subaşı** olan Selçuk Bey, Oğuz Yabgu'su ile arası açılınca boyu (Kını Boyu) ile birlikte bu devletten ayrılarak Cent şehrine gelmiştir.

NOT: Sü kelimesi eski Türkçede asker demektir. Subaşı da asker başı yani komutan anlamına gelir.

- Selçuk Bey, oğlu Mikail'in ölmesi ile torunları **Tuğrul ve Çağrı Bey'i** bizzat kendisi yetiştirmiştir.

ARSLAN YABGU DÖNEMİ

- Babasının ölümü üzerine Arslan Bey, Yabgu unvanını alarak Kınık Boyunun başına geçmiştir.
- Bu dönemde Selçukluların güçlenmesi Karahanlı-Gazneli ittifakına yol açmıştır.
- Bu ittifak sonucu Arslan yabgu Gazneliler tarafından hapsedilip (**Kalincar Kalesi'ne**) öldürülmüştür.

TUĞRUL VE ÇAĞRI BEY DÖNEMİ (BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ KURULUYOR)

- 1035 **Nesa**, 1038 **Serahs** Savaşları ile mağlup edilen Gazneliler, Selçuklular'ı siyasi bir güç olarak tanımak zorunda kalmışlardır.
- 1038'de Nişabur alınarak **Tuğrul Bey adına hutbe okutulmuştur.**

NOT: Hutbe okutmak Türk-İslam Devletleri'nde bağımsızlık alametidir.

- 1040 yılında **Dandanakan Savaşı** yapılmış; Gazneliler mağlup edilerek Selçuklu üstünlüğü sağlanmıştır.

- Bu savaşın ardından toplanan Toy'da **Tuğrul Bey Selçuklu sultanı ilan edilmiş, Merv şehri de başkent yapmıştır.**

DİKKAT: Böylece **1040 Dandanakan Savaşı** ile **Büyük Selçuklu Devleti** resmen kurulmuştur.

NOT: Tuğrul Bey Büyük Selçuklu Devletinde sultan unvanını kullanan ilk Bey olmuştur.

- Toy'da alınan bir diğer karar ile Anadolu'nun fethi için ilk Selçuklu akınları başlamıştır.

DİKKAT: Tuğrul ve Çağrı Beyler, Kınık Boyu'nun başına geçtikleri ilk yıllarda yerleşebilecekleri alternatif topraklar aranmıştır. Bu arayış sırasında Çağrı Bey **1015'de** Anadolu'ya **keşif amaçlı** bir sefer düzenlemiştir. **Bu keşif seferiyle;**

- Anadolu'nun iklim, coğrafi özellikler açısından Türklerin yapısına uygun,
- Siyasi açıdan ise fethiye müsait olduğunu görmüşlerdir.
- Bu keşif seferiyle Anadolu'nun fethine karar verilmiştir.

Bu seferden itibaren Anadolu'nun fethi ile ilgili planlı adımlar atılmıştır.

1048 PASİNLER (HASANKALE) SAVAŞI

- Bizans ve Gürcü ittifakı ile yapılmıştır.
- Savaş, bugünkü Erzurum'da yapılmıştır.
- Yeni yurt olarak Anadolu'yu hedef alan Tuğrul Bey Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratmış ve Gürcü Prensi Liparit'i esir almıştır.

NOT: Savaş sonunda yapılan antlaşma ile Bizans İstanbul'da Halife adına ve Tuğrul Bey adına hutbe okutulmasını kabul etmiştir.

ÖNEMLİ: Bu savaş Büyük Selçuklu Devleti ile Bizans arasında yapılan ilk savaştır.

1055 BAĞDAT SEFERİ

- Tuğrul Bey, Abbasi halifesinin yardım isteği üzerine Bağdat'ı kurtarmak için Şii Büveyh oğullarına karşı bu seferi başlatmıştır.

- Tuğrul Bey, Büveyhi hükümdarlığını yıkmış ve Abbasi halifeliği yeniden güçlenmiştir.
- Bunun üzerine halife, Tuğrul Bey'e 1058 yılında iki Altın kılıç kuşatmış ve **"Doğunun ve Batının Sultanı" "Dinin direği"** unvanlarını vermiştir.

DİKKAT: Bu olay Türk-İslam tarihinde bir **dönüm noktasıdır. Bu olayla birlikte:**

- İslamiyet'in siyasi lideri Türkler olmuştur.
 - İslamiyet'i korumak ve yaymak Türklerin görevi haline gelmiştir.
 - Halife siyasi gücünü kaybederek sadece dini lider haline gelmiştir. Dolayısıyla Halifelik kavramı da anlam değişikliğine uğramıştır.
- Ayrıca Tuğrul Bey döneminde Büyük Selçukluların **ilk medresesi olan Nişabur Medresesi** açılmıştır.

SULTAN ALPARSLAN DÖNEMİ

- Sultan Alparslan döneminde vezirlik makamını Nizamülmülk getirilmiştir.

NOT: Nizamülmülk Türk tarihinin en önemli devlet adamlarından birisidir. Onun vezirliğe getirilmesinin Selçuklu Devleti için iki yönlü bir etkisi olmuştur.

- Nizamülmülk ile birlikte Büyük Selçuklu Devleti daha teşkilatlı bir yapıya kavuşmuş, devlet örgütlenmesi tamamlanmıştır. Bu örgütlenme ileride Osmanlı Devleti gibi pek çok devlete kaynak teşkil etmiştir.
 - Nizamülmülk İran asıllıdır. Onunla birlikte Selçuklu Devleti'nde Fars eskisi giderek artmıştır. Bu da devletin giderek kendi kurucusu olan Oğuz Türklerinden uzaklaşmasına sebep olmuştur.
- Azerbaycan fethedilmiştir.
 - Ermeni Vaspurogan Krallığı'na son verilmiştir.
 - Doğu Anadolu'da **Ani ve Kars kaleleri** fethedilmiştir.
 - Bu gelişmeler üzerine Sultan Alparslan'a halife tarafından fetihlerin babası anlamına gelen **Ebu'l-Feth** unvanı verilmiştir.

1071 MALAZGİRT MEYDAN MUHAREBESİ

SAVAŞIN SEBEPLERİ

- Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu'yu yurt edinmek için Anadolu'nun doğusunda yürüttükleri faaliyetler
- Bizans İmparatoru Romen Diyojen'in Anadolu'ya yapılan Türk akınlarını durdurmak istemesi.
- Sultan Alparslan'ın Türk İslam dünyası üzerindeki Bizans baskısını azaltmak istemesi

SAVAŞ

- Savaşta Selçuklular kendisinden sayıca dört kat üstün (50 bin-200 bin) Bizans ordusunu Turan taktiği ile yenmiştir.
- Tarihte ilk kez Bizans İmparatoru Müslüman bir Sultan'a esir düşmüştür.

SAVAŞIN SONUÇLARI

- Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Yani Türklerin Anadolu'da ilerleyişini durdurabilecek bir kuvvet kalmamıştır.
- Anadolu'da 1. Beylikler Dönemi başlamıştır.

DİKKAT: Anadolu'da ilk beyliklerin ortaya çıkma nedeni, Sultan Alparslan'ın fetihleri hızlandırmak için başlattığı **"Fethedilen yer fethedenin malıdır."** uygulamasıdır.

- Böylelikle Türkiye Tarihi başlamıştır.

DİKKAT: Türkiye tarihi Malazgirt Savaşı ile başlamıştır. Ancak Avrupalılar Anadolu'ya 1176 Miryakefalon Savaşı'ndan sonra yani 12.yüzyıldan itibaren **Türkiye** demiştir.

- Bizans, Papa ve Avrupa devletlerinden yardım istemiş; Bu gelişme ile İslam dünyası üzerine **Haçlı Seferleri** başlamıştır.
- Bu savaş **Yurt Açan Savaş** olarak da tanımlanır.
- Türklerin batıya ilerleyişi hızlanmıştır.

SULTAN MELİKŞAH DÖNEMİ

- Büyük Selçuklu Devleti'nin parlak dönemidir.
- Dönemin en önemli devlet adamı Nizamülmülktür.
- Bu dönemde Gazneli-Karahanlı ittifakı ile mücadele edilmiştir.
- Kudüs, Şam ele geçirilmiş Kafkasya, Trabzon, Diyarbakır, Silvan, Halep ve Urfa alınmıştır.
- **1077** yılında Sultan Melikşah'ın izniyle **Süleyman Şah** tarafından başkenti **İznik** olan, **Türkiye Selçuklu Devleti** kurulmuştur.
- Bu dönemde **celali takvimi** hazırlanmış ve ilk defa **ikta sistemi** uygulanmıştır.
- Bu dönemde **Hasan Sabbah** önderliğindeki **Batınilik** hareketi ile mücadele edilmiştir.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ YIKILIŞ NEDENLERİ

- İlk nedenlerin başında **"Ülke hanedanın ortak malıdır."** (veraset) anlayışı vardır.

DİKKAT: Bu özellik Orta Asya Türk Devletleri ile aynıdır. Bu özellikten dolayı Büyük Selçuklu Devleti de Federatif yönetim yapısına sahiptir.

- Bâtınilik hareketi sonucu önemli bir devlet adamı olan Nizamülmülk öldürülmüştür.
- Devlet kadrolarına İran (Fars) kökenlilerin geçmesi sonucu Oğuzlar isyan etmiştir.
- Melik ve atabeyler bağımsız çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

NOT: **Melik**, eyaletlere yönetici olarak gönderilmiş Selçuklu şehzadesidir. **Atabey** ise onun yanına verilen tecrübeli devlet adamıdır.

- Abbasi halifeleri kaybettikleri siyasi nüfusu geri kazanmak için Büyük Selçuklu aleyhinde çalışmalar yapmışlardır.

Tüm bu gelişmelere sonucunda

- Melikşah'ın ölümünün ardından Selçuklu Şehzadeleri arasında taht kavgaları (**Fetret Devri**) başlamıştır. Bu mücadeleyi Sultan Sencer kazanmıştır.

NOT: Sultan Sencer son büyük Selçuklu hükümdarıdır.

- Selçuklu Devleti Karahitaylarla yaptığı Katvan savaşını (1141) kaybederek yıkılma sürecine girmiş.
- Bir **Oğuz İsyanı** sonucu 1157 yılında yıkılmıştır.

NOT: Devletin kurucusu olan Oğuzlar, böylece yıkılmasında da etkili olmuşlardır.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİNİN YIKILMASIYLA ORTAYA ÇIKAN ATABEYLİK VE DEVLETLER

DEVLETLER

- Kirman Selçukluları
- Suriye Selçukluları
- Türkiye (Anadolu) Selçukluları
- Irak ve Horasan Selçukluları

ATABEYLİKLER

- Salgurlular
- İldenizogulları
- Beg-Teginogulları
- Börüliler
- Zengiler

MISIR'DA KURULAN TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

TOLUNOĞULLARI (868-905)

- **Tolunoğlu Ahmet** tarafından kurulmuştur.
- Mısır'da kurulan **ilk Müslüman Türk devletidir**.
- Halkın çoğunluğu Arap, yöneticileri ve ordular Türk'tür. Bu da devletin kısa ömürlü olma sebebidir.
- Abbasilerden ayrılarak kurulmuştur. Yani bir **Tevaif-i Mülk** devletidir.
- Türk İslam mimarisinin Mısır'daki ilk örneklerini vermişlerdir.
- Mısır'ı Bayındır hale getirmişlerdir.
- **Maristan** adını verdikleri hastaneler yapmışlardır.
- Eczaneler açmışlardır.

- Resmi dili Arapçadır.
- Devlete Abbasiler son vermiştir.

AKŞİTLER (İHŞİDİLER) (935-969)

- Mısır'da kurulan ikinci Türk-İslam devletidir.
- Kurucusu Muhammed Bin Togaç'tır.
- Akşitler'de de ordu ve yönetim Türklerden halk ise Araplardan oluşmuştur. Bu da tıpkı Tolunoğulları gibi kısa ömürlü olmalarının sebebidir.
- Muhammed Bin Togaç 'a Abbasi halifesi "Nur yüzlü, güneş gibi parlak" anlamına gelen **Akşit** unvanını vermiştir. Muhammed Fergana asıllıdır. Akşit, Fergana hükümdarlarının kullandığı bir unvandır. Devlet ismini buradan alır.
- Tıpkı Tolunoğulları gibi Abbasilerden ayrılarak kurulmuştur. Yani bir **Tevaif-i Mülk** devletidir.
- **Hicaz'a (Kutsal topraklar)** egemen olan ilk Türk-İslam devletidir.
- Fatımiler tarafından yıkılmıştır.

EYYÜBİLER (1171-1252)

- **Selahattin Eyyubi** tarafından kurulmuştur.
- 1187 yılında **Hittin Savaşı** ile Kudüs'ü haçlılardan geri almış "**Kudüs Fatih**" unvanını almıştır.
- Bunun üzerine **üçüncü Haçlı Seferi** başlatılmıştır.
- **Musevi Hekim İbn-i Meymun** bu devlette yaşamıştır.
- Yapmış oldukları **arma sistemi** ile Avrupalı şövalyelere örnek olmuşlardır.
- Ordularında Kıpçak Türklerinden genç yaşta satın alarak eğittikleri Memlük/Kölemen askerleri kullanmışlardır. (Gulam Sistemi)
- Bu askerler tarafından yıkılmışlardır.

MEMLUKLAR (DEVLET-İ TÜRKİYYE/KÖLEMEN DEVLETİ) (1250-1517)

- Kurucusu Sultan **İzzeddin Aybek**, Eyyubilerin Memlûk ordusunda bir komutandır.
- Selahattin Eyyubi'nin ölümünün ardından Eyyubi yönetimini el geçirerek **Mısır**'da kurulmuşlardır.
- 1260 **Aynı Calud Savaşı** ile Moğolların (**İlhanlılar**) batıya ilerleyişini durdurmuşlardır.

NOT: Memlukler, Moğolların batıya ilerleyişini durduran ilk devlettir.

- Halifeliği korumuşlardır.
- **1277 Elbistan Savaşı**'nda Moğolları ikinci kez mağlup etmişlerdir.

NOT: Veraset sistemi tek farklı Türk İslam devletidir. Ordu kökenli bir devlet olduğu için **kut anlayışı yoktur**. Komutanların en güçlüsü hükümdar olmuştur.

- Resmi dilleri Türkçe ve Arapçadır.
- **Mercidabık 1516 ve Ridaniye 1517 Savaşları** ile **Osmanlı Devleti** son vermiştir.

ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK BEYLİKLERİ (I. BEYLİKLER DÖNEMİ)

SALTUKLULAR (1072-1202)

- Kurucusu Ebu'l Kasım Saltuk tur.
- **Erzurum ve Kars** çevresinde kurulmuştur.
- Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliği'dir.
- Danışmentliler ile birlikte haçlılara karşı savaşmışlardır.
- Anadolu Selçuklu Devleti tarafından yıkılmıştır.

DANIŞMENDLİLER (1080-1178)

- Kurucusu Danışment Ahmet Gazidir.
- **Merkezi Sivas**'tır.
- Ahmet Gazi döneminde haçlılara karşı mücadele etmişlerdir.

- Emirgazi döneminde en geniş sınırlara ulaşmıştır.

NOT: Danışmendliler tarafından kurulan Tokat **Yağbasan Medresesi** Anadolu'da kurulan ilk medresedir.

MENGÜCEKLİLER (1080-1228)

- Kurucusu Mengücek Gazi'dir.
- Erzincan merkezli kurulmuştur.
- **Erzincan ve Divriği** olmak üzere iki kola ayrıldılar.
- Türkiye Selçuklu Devleti'nin himayesine girmişlerdir.

ARTUKLULAR (1102-1409)

- Atruk Bey'in çocukları İlgazi ve Sökmen tarafından kurulmuştur.
- Anadolu'da üç kol halinde kurulmuşlardır.
 1. Hasankeyf Artukluları
 2. Mardin Artukluları
 3. Harput Artukluları

NOT: Robotik ve Siberetik biliminin kurucusu **El Cezeri** bu devlette yaşamıştır.

ÇAKA BEYLİĞİ (1081-1093)

- Çaka Bey tarafından **İzmir** ve çevresinde kurulmuştur.
- **Çaka Bey ilk Türk denizcisidir.**
- Çaka Bey'in 1081 yılında kurmuş olduğu donanma günümüzde **Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kuruluş yıl dönümü** olarak kutlanmaktadır.

ÇUBUKOĞULLARI(1085-1112)

- Çubuk Bey ve Mehmet Bey tarafından **Harput** merkezde kurulmuştur.
- Artuklu Beyliği hâkimiyeti altına girmişlerdir.

DİLMAÇOĞULLARI (1085-1192) (TOGAN ASLANOĞULLARI)

- Dilmaç Mehmet Bey tarafından **Bitlis ve Erzen**'de kurulmuştur.
- Haçlılara ve Gürcülere karşı Saltuklular ve Artuklular ile birlikte savaşmışlardır.

SÖKMENLİLER (AHLATŞAHLAR) (1110-1207)

- Sökmen bey tarafından **Ahlat**'ta kurulmuştur.
- Eyyübiler tarafından son verilmiştir.

TANRIVERMİŞOĞULLARI (XI YÜZYIL)

- Tanrıvermiş tarafından **Efes**'de kurulmuştur.

KIZILARSLANOĞULLARI (1095-1132)

- **Siirt** ve civarında kurulmuştur.

İNALOĞULLARI (1098-1183)

- Sadr tarafından **Diyarbakır** ve çevresinde kurulmuştur.

**ORTA ASYA VE YAKIN DOĞUDA KURULAN
DİĞER TÜRK DEVLETLERİ****AKKOYUNLULAR (1350-1502)**

- Bilinen ilk lideri Tur Ali Bey'dir.
- Merkezi Diyarbakır'dır.
- **Şii** karakterli bir devlettir.
- **1473 Otlukbeli savaşı** ile Fatih'e mağlup olmuşlardır.
- Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye çevirmişlerdir.
- Dede Korkut hikâyelerini yazılı hale getirmişlerdir.

KARAKOYUNLULAR

- Tebriz merkezli kurulmuştur.
- **Sünni** yapıdadır.
- Osmanlı Devleti yanlısı politika izlemişlerdir.
- Azerbaycan'ın Türkleşmesinde etkili olmuşlardır.

SAFEVİLER

- Kurucusu **Şah İsmail**'dir.
- **1514 Çaldıran Savaşı**'nda Osmanlı Devleti'ne (**Yavuz Sultan Selim**) yenilmiştir.

BABÜR DEVLETİ (1526-1858)

- Muhammed Zahüriddin Babür tarafından **Hindistan**'da kurulmuştur.
- Babür Şah, hayatını vekayi (**babürname**) adlı eserinde toplamıştır.
- **Taç Mahal**, Babür hükümdarı **Şah Cihan** tarafından, eşi **Mümtaz Mahal**'in ölümü üzerine inşa ettirilmiştir.
- Hindistan'da kurulan ikinci Türk devletidir.

HARZEMŞAHLAR DEVLETİ (1097-1231)

- Kuruldukları bölgeden isimlerini almışlardır.
- Kendilerini **Büyük Selçuklu Devleti'nin varisleri** olarak tanımlamışlardır.
- En parlak dönemlerini **Alaeddin Tekiş** döneminde yaşamışlardır.
- Cengiz Han gönderdiği ticaret kervanına Vali İnalçık'ın saldırması ile **Otrar Faciası** yaşanmıştır.

NOT: Moğol istilası onların döneminde başladı.

- 1230 yılında Yassıçemen Savaşı (Celaeddin Harzemşah) ile Anadolu Selçuklu Devleti'ne mağlup oldular.
- 1231 yılında İlhanlar tarafından yıkılmışlardır.

TİMUR DEVLETİ (1369-1507)

- **Timur** tarafından Belh şehrinde kurulmuştur.
- Timur, **Çağatay Hanlığı**'nın yönetimini ele geçirerek kendi devleti haline getirmiştir.
- Kendisi Türk halkı Moğol'dur.
- 1402 Osmanlı Devleti ile Ankara Savaşı yapılmıştır.
- Özbeklerin saldırıları ile yıkılmıştır.
- 1042 Ankara Savaşı ile Osmanlı Devleti Fetret Devri'ne girmiştir.

NOT: Ali Kuşçu ve Ali Şir Nevai bu dönemde yaşamışlardır.

MOĞOL İMPARATORLUĞU

- Cengiz Han tarafından Karakurum da kurulmuştur.

- Asıl adı Timuçin'dir. Moğollar arasında birliği sağladıktan sonra Cengiz adını almıştır.
- Cengiz Han Orta Çağ'ın en büyük imparatorluklarından birini kurmuştur
- Türk töresini (Uygur Kanunları) ilham alarak **Cengiz yasaları** anlamına gelen **Yasaname-i Büzürgü** oluşturmuştur.
- Cengiz Han, ölmeden önce ülkeyi çocukları arasında paylaştırmıştır.

MOĞOL-TÜRK DEVLETLERİ

- Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması ile ortaya çıkan bu devletler kalabalık Türk toplulukları içerisinde zamanla Türkleşmişlerdir.

ÇAĞATAY HANLIĞI

- Cengiz Han'ın çocuklarından **Çağatay** tarafından kurulmuştur.
- Moğol İmparatorluğu'nun **merkezinde** kalan topraklar (Kaşgar ve Maverâünnehir bölgesinin büyük kısmı) Çağatay'ın hissesine düşmüştür.
- **Timur**, bu devletin **Emirlerinden** birisi iken yönetimi ele geçirmiş ve kendi devleti haline dönüştürmüştür.

NOT: İslamiyet'i kabul ederek kalabalık Türk kitleleri içerisinde Türkleşmişlerdir.

ALTIN ORDA DEVLETİ

- Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci'nin çocukları **Batu ve Orda** tarafından kurulmuştur.
- Karadeniz'in kuzeyindeki geniş düzlüklerden Balkaş Gölü'ne kadar ki topraklarda hâkim olmuşlardır.
- **Berke Han** Dönemi'nde İslamiyet'i kabul ettiler. İlhanlılar ve Bizans ile savaştılar.
- Timur'un saldırısı ve tahta kavgaları yüzünden devlet parçalanmıştır.

NOT: İslamiyet'i kabul ederek kalabalık Türk kitleleri içerisinde Türkleşmişlerdir.

NOT: Altın Orda Devleti'nin parçalanması bölgede Rus'ların güçlenmesini sağladı.

Altın Orda Devleti'nin yıkılışı ile;

1. Astrahan Hanlığı kuruldu.
2. Sibir Hanlığı kuruldu.
3. Kırım Hanlığı kuruldu.
4. Kazan Hanlığı kuruldu.
5. Nogay Hanlığı kuruldu.
6. Moskova Knezliği bağımsız oldu. Bu Knezlik ileride Rus Çarlığını kurmuştur.

İLHANLI DEVLETİ

- Cengiz Han'ın torunu **Hülagu** tarafından kurulmuştur.
- Mezkezi **Tebriz** olmak üzere **İran ve Azerbaycan'a** hâkim olmuşlardır.
- İlhanlılar Türk-İslam dünyasına en çok zarar veren Moğol devletidir.
- **Bağdat'**ı ele geçirerek Abbasi Devleti'ne son vermişler; Bağdat'taki binlerce kitabı yok etmişlerdir.
- Türkiye Selçuklu Devleti'ni **1243 Köseadağ Savaşı**'nda yenerek Anadolu'yu egemenliklerine almışlardır.

NOT: Ayrıntılı bilgi için bakınız: **KÖSEDAĞ SAVAŞI**

- İlhanlı ilerleyişi Memlük Devleti'ne karşı aldıkları Ayn-ı Calut savaşına kadar sürmüştür.

NOT: İslamiyet'i kabul ederek kalabalık Türk kitleleri içerisinde Türkleşmişlerdir.

KUBILAY HANLIĞI

- Cengiz Han'ın torunu Tuluy'un oğlu **Kubilay** tarafından kurulmuştur.
- **Çin topraklarında** kurulmuş ve tüm Çin'e hâkim olmuşlardır.
- Kalabalık Çinliler arasında zamanla **Çinlileşmişlerdir.**

NOT: Ünlü seyyah **Marko Polo**, İpek Yolu üzerinden Kubilay Hanlığı'na ulaşmış, buradaki izlenimlerini seyahatname'sinde anlatmıştır.

DİKKAT 1: Orta Asya'dan çıkan Türklerin büyük bölümü, **Ön Asya'ya; Yani Maverünnehir, Horasan** daha sonra da başta Anadolu olmak üzere Mısır, Suriye, Kafkasya gibi yeni topraklara geldiler. Bu coğrafyada **Müslüman oldular**. Ayrıca Başta **İran (Fars) ve Arap** olmak üzere farklı kültürlerle etkileşim kurdular. Bu etkileşimin sonucunda Türk-İslam kültürü ortaya çıktı.

NOT: **Maverünnehir** nehrin ötesindeki ülke anlamına gelir. Bu tabir, tarihte Aral Gölü'ne dökülen **Seyhun ile Ceyhun nehirlerinin arasında kalan bölge** için kullanılmıştır..

DİKKAT 2: Türk-İslam Kültürü **Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri uygarlıkları** (Devlet yönetim anlayışı, devlet teşkilatı, yaşantı, askerlik, sosyal yaşantı kısacası her şey) ile **İslam uygarlığının** kaynaşması sonucu ortaya çıkmış **SENTEZ** bir uygarlıktır.

DİKKAT 3: Bu sentez oluşurken Türklerin bazı özellikleri değişmeden devam ederken, bazı özelliklerinin yanına yenileri eklenmiştir. Bu bölüm için yaptığımız çalışmalarda sürekli bunu göz önünde bulundurmalıyız.

DİKKAT 4: Türk-İslam sentezinin başlangıcı Karahanlılar, **olgunlaşma dönemi Büyük Selçuklu Devleti'**dir. Bu yüzden ağırlıklı olarak Büyük Selçuklu kültür ve uygarlığından bahsedeceğiz.

DEVLET TEŞKİLATI

Devlet teşkilatını iki bölüme ayırabiliriz:

1. Merkez Teşkilatı
2. Taşra Teşkilatı

1. MERKEZ TEŞKİLATI

Türk-İslam devletlerinde merkez teşkilatı;

- Hükümdar
- Hükümet
- Saray

Unsurlarından oluşmuştur.

A. HÜKÜMDAR

- Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte Yönetim şeklinde bir değişiklik olmamıştır. Yani Türk Devletleri'nin yönetim şekli yine **Mutlak monarşidir**.
- Eski Türk Devletleri'nde olduğu gibi Hükümdar hala Yasama, Yürütme ve yargı erklerinin sahibi ve tek kullanıcısıdır. Bu yetkilerini görevliler eliyle kullanır. (Yasama gücü hariç. Türk hükümdarları bu gücü kimseye devretmez.)
- Orta Asya Türk Devletleri'ndeki **Egemenlik anlayışı ve veraset sisteminde** de değişiklik yoktur. **Kut anlayışı devam etmektedir**. Veraset sistemi de hala belirsizdir ve kut anlayışına dayanır.

NOT: Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız:

HÜKÜMDARIN ÜNVANLARI

DİKKAT: Türk hükümdarları Orta Asya'da kullandıkları unvanların yanında Arapça ve Farsça unvanlar da kullanmaya başlamıştır. Bu konuda dikkat noktamız bu olmalıdır.

Kullandıkları başlıca unvanlar:

Han	Hakan	Erkin
İlig	Melik	Padişah
Sultan	Sultan-ı şahane	Sultan-ı azam
Kara	Arslan	Yabgu
Togan	Uluğ	Kadır
Şah	Şahinşah	Şahane
Gazi	Bey	Buğra
Mağrip (batı)	Maşrik (doğu)	Alem

NOT: Orta Asya Türk Devletleri'nde olmayıp Türk-İslam Devletleri'nde olan unvanlar koyu ile belirtilmiştir.

HÂKİMİYET (BAĞIMSIZLIK) SEMBOLLERİ

DİKKAT: Aynı durum hâkimiyet sembolleri için de geçerlidir. Orta Asya Türk Devletleri'nde olan hâkimiyet sembollerinin yanına İslami hâkimiyet sembolleri eklenmiştir. Bunlara dikkat etmeliyiz.

Başlıca hâkimiyet sembolleri:

Otağ	Çadır	Menşur
Hutbe	Tiraz	Hilat
Unvan	Tuğra	Mühür
Para bastırma	Çetr	Ferman
Yay	Gaşiye	Kotuz

NOT: Orta Asya Türk Devletleri'nde olmayıp Türk-İslam Devletleri'nde olan semboller koyu ile belirtilmiştir.

Hutbe: İslam inancına göre Cuma ve bayram namazlarında imamın halka yaptığı konuşmadır.

Menşur: Halifenin, Hükümdara gönderdiği ve onun iktidarını tanıdığına dair belgedir.

Tiraz: Halifenin hükümdara gönderdiği elbisedir.

Hilat: Halifenin hükümdara gönderdiği külah, kemer, kılıç, para, bayrak gibi hediyelerin hepsine denir.

Çetr: Saltanat şemsiyesidir.

Gaşiye: Süslü eyer örtüsü

B. HÜKÜMET

DİKKAT: İslamiyet öncesi Türk devletlerinde bir meclis geleneği olsa da İslamiyet'in kabulü ile yine İran (daha çok İran) ve Arap Devlet teşkilatında olan **Divan teşkilatı** Türk-İslam devlet hayatına girmiştir.

DİVAN TEŞKİLATI

- Günümüzdeki Bakanlar Kurulu yani hükümetin yerini tutan yapıdır. Günümüzdeki bakanlıkların yerini tutan küçük divanlar vardır.
- Bu divanların üstünde ise Divan-ı Saltanat (büyük divan) yani hükümet bulunur. Burada devlet meseleleri görüşülüp karara bağlanırdı.
- Divan-ı Saltanat'ın başında hükümdarın en büyük yardımcısı olan **vezir** bulunur. Vezirin atamasını ise bizzat hükümdar yapardı.

NOT: Vezir, Karahanlılarda yuğruş, Gazneliler ise hâce-i büzürg'dür.

Büyük Selçuklular Devleti'nde divanlar**Divan-ı Âla (Divan-ı Saltanat, Büyük Divan):**

Yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz divan yani hükümet.

Divan-ı Tuğra (İnşa): İç ve dış yazışmalardan sorumludur. Başında **münşi** veya **tuğraî** vardır.

Divan-ı İstifa: Devletin ekonomisinden sorumludur. Başında **müstevfi** vardır.

Divan-ı İşraf: Mali ve idari işlerini **teftişinden** sorumludur. Başında **müşrif** vardır.

Divan-ı Arz (Ceyş): Askerlikle işlerinden sorumludur. Başında **arız** vardır.

C. SARAY

DİKKAT: Türk-İslam kültürü ile Türk devlet hayatındaki en büyük değişikliklerden birisi İslam ve İran devlet teşkilatında olan Saray ve Saray Teşkilatının ortaya çıkmasıdır.

Saray;

- Harem; Sultan ve mahiyetinin oturduğu yer**
- İdari merkez; selamlık**
- Memur yetiştirme okulu** unsurlardan oluşmaktadır.

Türk-İslam devletlerinde saray içerisinde birçok görevli yer almıştır. İçlerinden en önemli olan ise **Haciplerdir**.

Haciplerin görevleri ise şunlardır;

- Hükümdarın halk ve hükümet arasındaki ilişkilerini düzenleme.
- Elçiler ile ilgilenme.
- Haksızlığa uğrayanları Divanı Mezalime çıkartma.
- Törenlerde Protokolü düzenleme.

NOT: Haciplerin başındaki kişilere Büyük Selçuklularda **Büyük Hacıp**, Karahanlılar da ise **Tayangu, Uluğ Hacıp** adı verilmiştir.

SARAY GÖREVLİLERİ

Hacıp: hükümdar ve vezirlerden sonra gelen en yetkili devlet adamıdır.

Abdar: hükümdarın temizlik işleri ile ilgilenir.

Candar: Saray muhafız birliğinin komutanı.

Camedar: Hakan ve ailesinin elbiselerinin sorumlusu.

Çaşıgır: Hakan'ın ve ailesinin yiyecek işlerinin sorumlusu.

Alemdar: Bayrağı taşıyan görevli

Şarapdar: İçeceklerden sorumlu kişi.

Silahtar: Hakan'ın silahlarının sorumlusu

Serhenk: törenleri ve hükümdarın yol güzergâhını düzenler.

Devaddar: Hakan'ın yazı yazma setini taşıyan görevli.

Kıssadar: Hakan'a dilekçeleri sunan görevli

Kapucubaşı: Sarayın günlük işlerinin sorumlusu

Emir-i ahur: atların bakımından sorumlu kişi.

Emir-i şikar: Hakan'ın av işlerinin sorumlusu

Hares Emiri: devlete karşı suç işleyenleri cezalandıran kişi.

Hansalar: Hakan'ın sofrasından sorumlu kişi

BELLİ BAŞLI DEVLET GÖREVLİLERİ

Amid: sivil yöneticidir.

Melik: hükümdarın oğlu eğer bir eyalete yönetici olarak gönderilirse bu unvanı alır.

Amil: vergi toplayan kişi

Atabey: Melik eğitmeni

Muhtesip: belediye işlerinden sorumlu kişi

Şihne: Taşra şehirlerini yöneten askeri vali

ATABEYLİK

- Selçuklularla İslam dünyasına girmiş olan Atabeylik sistemi Selçuklulardan sonra birçok devleti de etkilemiştir.
- Selçuklularda melikler küçük yaşlarda eyaletlere gönderilmiştir.

- Meliklere bu eyaletlerde daha tecrübeli olan Atabeyler eşlik etmiştir.
- Melikler büyüdükleri zaman Atabeyler komutan, vezir gibi görevlerde hizmetlerine devam etmişlerdir.
- Atabeyler, Melikleri eğittikleri gibi Melikleri Sultanlığa karşı kıskırttığı için sorunlara yol açmıştır.

NOT: İlk Atabey Vezir Nizamülmülk'tür.

2. TAŞRA İDARESİ

NOT: Ülke topraklarında Başkent dışında kalan dışında kalan her yer taşra olarak nitelendirilir.

Türk-İslam devletlerinde ülke;

1. Eyalet
2. Kaza
3. Köylere

Ayrılmıştır. Temel yönetim birimi eyalettir.

NOT: Büyük Selçuklu Devleti'nde "Ülke hanedan üyelerinin ortak malıdır." Anlayışı devam etmektedir. Bu yüzden ülke topraklarının idaresi **federatif** özellik gösterir.

NOT: Karahanlılar da eski Türk devlet geleneğine uygun olarak ikili devlet teşkilatı uygulamışlardır. Bu yüzden onlarda da ülke topraklarının idaresi **federatif** özellik gösterir.

- Eyaletler ve Merkez arasında haberleşmeye büyük önem verilmiş; **Berit** adı verilen teşkilat, **istihbarat**, **haberleşme** gibi işleri yürütmüştür.

	GAZNELİ	KARAHANLI	SELÇUKLU
MÜLKİ	Sahip-i Divan	Askeri Vali	Şihne, Melik
ASKERİ	Salar		Sahip-i Şura
MALİ	Amil	Amil	Amil
BELEDİYE	Muhtesip	Muhtesip	Muhtesip
ADLİ	Kadikudat	Kadı	Kadı

HUKUK SİSTEMİ

DİKKAT: Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte yaşanan büyük değişikliklerden birisi de hukuk alanında gerçekleşmiştir.

Orta Asya'da Türklerin devlet ve toplum yaşantısını belirleyen **Töre'nin (Örfi hukuk)** yanına **İslam hukuku (Şer'i hukuk)** eklenmiştir. Böylece bu iki hukuk sistemi birleşerek Türk-İslam hukuk sistemini oluşturmuştur.

Türk-İslam hukukunun oluşmasında etkili olan hususlar şunlardır;

- İslamiyet'in getirdiği esaslar
- Göktürk, Uygur, Akhun gelenekleri
- Oğuzların kabile anlayışıdır.

Bu iki hukuk sisteminin işleyişi şu şekildedir:

ŞER'İ HUKUK

Aile
Miras
Ölüm
Ticaret
Vakıflar

ÖRFİ HUKUK

yönetim
askeri
maliye

ŞER'İ HUKUK

- Temeli İslam kurallarıdır.
- Kaynağını Kuran, hadis, İcma, kıyas öğelerinden almıştır.
- Şeri davalara Kadı bakar. Kadıların en büyüğüne ise Kad'il Kudat denilir.
- Kadıların verdikleri kararlara itiraz etmek istenirse dava ikinci kez Divan-ı Mezalim de görülmüştür.

Yukarıda sayıların dışında Şer'i hukuk konuları:

- Evlenme
- Boşanma
- Miras
- Zina
- Hırsızlık
- Dinden dönme

ÖRFİ HUKUK

- Kaynağı gelenek ve göreneklerdir. (İslamiyet öncesi Türk hukuku; Töre)
- Örfi davalara **Emir-i Dad** bakmıştır.
- En yüksek örfi mahkeme ise bizzat hükümdarın başkanlık ettiği **Divan-ı Mezalim**'dir.

NOT: Hükümdarın yasaları da örfi hukuka kaynak kaynaklık etmiştir. Türk hükümdarları Orta Asya'dan getirdikleri yasa (Töre) yapabilme gücünü kullanmaya devam etmektedir.

DİVAN-I MEZALİM

Divan-ı Mezalime Sultan başkanlık etmiştir. Yasama, yürütme, yargı görevleri dışında idari dini ve mali alandaki görevleri de yerine getirmiştir. Kadıların verdikleri kararlara yapılan itirazlar bu Divanda görüşülmüştür.

Divan-ı Mezalimin görevleri arasında şunlar yer alır;

- Vatana ihanet gibi büyük suçların yargılanması
- İdareciler ve memurlar hakkında şikâyetlerin incelenmesi
- Kadı mahkemelerinde verilen kararların uygulanması
- Muhtesibin yerine getiremediği kararların uygulanması
- Vakıfların denetlenmesi

ASKERİ TEŞKİLAT (BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ)

DİKKAT: İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türklerin askerlik anlayışında (ordu-millet anlayışı) bir değişiklik olmamıştır. Ancak daha önce tamamı atlılardan oluşan ve boyların katılımı ile oluşan orduların yerine daha çeşitli askerleri gruplardan oluşan ordular ortaya çıkmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nde ordu genel olarak iki gruptan oluşmuştur:

1. MERKEZ ORDUSU

- Gulam-ı Saray
- Hassa ordusu

2. DİĞER BİRLİKLER

- Sipahiler (İkta askerleri)
- Melik ve askeri valilerin Kuvvetleri
- Bağlı Beylik ve devletlerin askerleri
- Türkmenler

GULAM ORDUSU

- Savaşlarda esir edilenlerin ve küçük yaşta toplanan çocukların Gulamhanelerde yetiştirilmesi ile oluşturulmuştur.
- Bu sistem, hem askeri hem de idari personelin yetiştirilmesinde kullanılmıştır.
- Sultan'a bağlı muhafız birlikleri olarak görev yapmışlardır.
- En önemli eğitim merkezi saraydır.
- **Bistegani** adı verilen yılda dört kez maaş almışlardır.

HASSA ORDUSU

- Ordu'nun asıl savaş gücüdür.
- Sultan'a bağlı olan bu orduya maaş yerine İktalardan elde edilen vergiler verilmiştir.

SİPAHİLER (İKTA ASKERLERİ)

- Selçuklu ordusunun en büyük kısmını oluşturmuşlardır.
- Nizamülmülk tarafından oluşturulan bu düzeni bütün Türk-İslam devletleri kullanmıştır.
- Ülkede topraklar toplanan vergi gelirlerine göre bölümlere ayrılmış ve bu bölümlerden her birine İkta adı verilmiştir.
- Emirler kendilerine verilen İktalarda otururlar vergisini toplarlar ve bu vergilere karşılıkta belirlenen sayıda Asker beslerdi.
- Savaş zamanında bu kuvvetler bir araya gelirdi. Bu düzen sayesinde devlet hiç bir harcama yapmadan çok sayıda askere

sahip olduğu gibi vergi toplama işlerini de düzene koymuş oluyordu.

NOT: Osmanlı Devleti'nde Tımar adını almıştır.

NOT: Selçuklu Devleti'nde uygulanan ikta sistemi ile Osmanlı Devleti'nde uygulanan Tımar sistemi arasındaki en büyük fark şudur: Osmanlı toprağı daha küçük birimlere bölerek askerlere dağıtır. Böylece merkezi otoriteye zarar verecek bir durum ortaya çıkmaz. Diğer yandan Selçuklu Devleti komutanlara büyük toprakları ikta olarak verir. Böylece bu komutanların emri altında önemli miktarda asker bulunmasına sebep olur. Bu da devletin federatif özellikte olmasına sebep olur.

MELİK VE ASKERİ VALİLERİN KUVVETLERİ

- Kendilerine ait atlı askeri birlikler oluşturmuşlardır.
- Bu birlikler farklı Türk boylarından kurulmuştur.
- Savaş zamanında ana orduya dahil olmuşlardır.

TABİİ DEVLET VE BEYLİKLERİN ASKERLERİ

- Yardımcı kuvvetlerdir.
- Savaş zamanı devlet ihtiyaç halinde bağlı devletlerden de asker isteyebilir.

TÜRKMENLER

- **Türkmen;** İslamiyet'i kabul etmiş, konar-göçer yaşama devam eden Oğuz Türküdür.
- Devlet genellikle Türkmenleri Serhatlara (sınır boylarına) yerleştirir. Onlardan **Uç Teşkilatı** içerisinde yararlanır.
- Türkmenler Savaş zamanında da orduya katılırlar.

SELÇUKLU ORDUSUNDAKİ DİĞER KUVVETLER

- Mızrakçılar
- Mancınıklar
- Lağımçılar
- Okçular
- Gözcüler
- Neftçiler

TÜRK İSLAM DEVLETLERİNDE ORDU**KARAHANLI ORDUSU**

- Hassa ordusu
- Saray muhafızları
- Eyalet askerleri
- Türkmenler

GAZNE ORDUSU

- Gönüllüler
- Gulam askerleri
- Türkmenler
- Ücretli askerler
- Eyalet askerleri

TOLUNOĞULLARI ORDUSU

- Kıpçak Türkmenleri (**Memlük-Kölemen**)

NOT: Memlük/Kölemen ordusu Mısır'da kurulan Türk-İslam Devletlerinde uygulanan Gulam sistemidir. Bu ordu en son Eyyubi devlet yönetimini ele geçirerek **Memlük Devleti**'ni kurmuştur.

HARZEMŞAHLAR ORDUSU

- Hassa ordusu
- İktâ askerleri
- Valilerin askerleri

SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

İslamiyet'in kabulü Türklerin toplumsal ve ekonomik yaşantısında **büyük değişikliklere** neden olmuştur.

Bunların başlıcaları:

- Öncelikle hem İslam dininin etkisi hem de geldikleri bölgenin tarıma daha uygun olması nedeniyle **yerleşik yaşama geçtiler**.
- Böylece Türklerin başlıca geçim kaynağı **tarım** oldu.
- Diğer yandan bazı Türk toplulukları konar-göçer yaşantısı ve hayvancılığı sürdürdü. Böylece **Türk toplumu Şehirliler, Köylüler, konar-göçerler** olarak üç gruba ayrıldı.

Şehirliler: Ticaret ve zanaatla uğraşanlar

Köylüler: Tarımla geçimini sağlayanlar

Konar-göçerler: Eskisi gibi hayvancılıkla uğraşanlar

- Türkler **mimari faaliyetlere başladı**. Şehirler kurdu. Bu şehirlerde saraylar, camiler, surlar v.b inşa etti.
- Eskiden sadece töre doğrultusunda yaşayan Türklerin hayatına **İslami kural ve gelenekler girdi**.

Bunun yanında değişmeyen özellikler de vardır.

Örneğin:

- Tarım başlasa da Avrupa'daki gibi bir **sosyal sınıflaşma olmamıştır**.
- Toplum sadece yapılan işe bağlı olarak yönetenler ve yönetilenler olarak ayrılmaya devam etmiştir.
- Yine tarım başlasa da **kölecilik ortaya çıkmamıştır**.
- Özellikle Konar-göçerler arasında **Boy yaşantısı devam etmiştir**.
- Toplum hala **Ataerkil** (baba egemen) özelliktedir.

SOSYAL VE EKONOMİK HAYATLA İLGİLİ ÖNEMLİ KAVRAMLAR

İmarethane: aşevi

Tabhane: misafirhane

Debbahhane: deri işlenen yer

Kapan tek bir cins malın satıldığı yerdir (Unapanı)

Sebil: çeşme

Bedesten: her cins malın satıldığı kapalı yerdir.

Tutmaç: Türkleri milli yemeğidir

Darüşşifa: hastane

Türbe: Devlet ve din adamlarının defnedildiği çatısı **kubbe** biçimli mezarlardır.

Kümbet: Devlet ve din adamlarının defnedildiği çatısı **külâh** biçimli mezarlardır.

Küllîye: yapılar topluluğudur. Cami etrafında toplanan yapıların tamamına denir

Arasta: Çarşı, aynı işi yapan zanaatkarların dükkânlarının bulunduğu çarşılarıdır. (Marangozlar arastası gibi)

Tekke: din öğretilen kurum (daha çok **tarikatlara** tarafından)

Bergah: Saray

Zaviye: Tekkelerin küçüğüdür.

TOPRAK YÖNETİMİ

MİRİ ARAZİ

Mülkiyeti devlete ait olan topraklardır. Bu toprak üzerinde yaşayan, ekip-biçen köylü alıp satamaz, miras bırakamaz, başkasına devredemez.

Has arazi: Hükümdar ve ailesine ait arazidir. Elde edilen gelir hazineye aktarılır.

İkta arazi: Devlete hizmet eden Emir, Melih, Komutan ve Hassa mensuplarına verdikleri hizmetlerin karşılığı olarak tahsis edilen topraklardır.

MÜLK ARAZİ

Mülkiyeti kişilere ait arazidir. Sahiplerince; satılabilir, miras bırakılabilir, vakfedilebilir.

Öşriye ve Hariciye olmak üzere ikiye ayrılır.

Öşriye: Müslümanların elinde bulunan topraktır.

Hariciye: Gayrimüslimlere ait topraklardır.

VAKIF ARAZİSİ

- Gelirlerinin dinsel, bilimsel ve sosyal hizmetlerin yürütülmesi için hayırseverler tarafından hayır kurumlarına bağışlanmış topraklardır.

EĞİTİM

DİKKAT: İslamiyet'in kabulü ile değişime uğrayan şeylerden birisi de eğitimidir. İslamiyet'ten önce Türkler hayatın akışı içinde **yaygın eğitim** olarak yetiştirdi. İslamiyet'in kabulü ile **örgün eğitim** kurumları olan **medreseler** Türklerin hayatına girmiştir.

- Buhara, Semerkant ve Kaşgar,** Karahanlılar döneminde en önemli bilim kültür merkezleri haline gelmiştir.
- Karahanlılara ait ilk medrese Semerkant Medresesi'dir.
- Sultan Alparslan tarafından Nizamiye Medreseleri'nin ilki Nişabur'da açılmıştır.

NOT: Vezir Nizamülmülk tarafından kurulan Nizamiye medresesi bir kurum çatısı altında programlı eğitim verdiği için dünyanın ilk üniversitesi olarak kabul edilir. Bu medreseler:

- Artmakta olan devlet adamı ihtiyacını karşılayabilmek,
- Batinilik ve Hasan Sabbah'la mücadele edecek âlimler yetiştirmek,
- Türlere İslamiyet'i doğru öğretecek din âlimi yetiştirmek amaçlarıyla kurulmuştur.

YAZI, DİL VE EDEBİYAT

DİKKAT: Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte yazı, dil ve edebiyat konusunda iki büyük değişiklik yaşanmıştır.

- Yerleşik yaşamla birlikte yazılı edebiyat eskiye nazaran önem kazanmıştır.
- Türkçe, yoğun bir şekilde Arapça ve Farsçanın etkisinde kalmış; Bu da Türk dilinin gelişimini yavaşlatmıştır.

KARAHANLILAR DÖNEMİNDE TÜRK-İSLAM EDEBİYATININ İLK YAZILI ESERLERİ DOĞMUŞTUR.

KUTADGU BİLİĞ:

- Yusuf Has Hacıp tarafından yazılmıştır.
- Türk-İslam edebiyatının ilk yazılı eseridir.

- Mutluluk veren bilgi anlamına gelmektedir.
- Uygur alfabesi ile yazılmıştır.
- Alegorik (simgesel anlatım) bir eserdir.
- Hükümdarlara ideal devlet yönetimi ile ilgili öğüt veren bir siyasetname'dir.

DİVAN-I LÜGATİ'T-TÜRK

- İlk Türk dil bilgini olan Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır.
- İlk Türkçe sözlüktür.
- İslamiyet'in kabulü ile başlayan Arapça hayranlığına karşı olan Kaşgarlı Mahmut, Türkçenin Arapçadan üstün olduğunu göstermek istemiştir.
- Araplara Türkçe öğretmek için yazıldığı için Arapça yazılmıştır.
- Ansiklopedik bir sözlüktür.
- İçerisinde bir de Türk dünyası haritası vardır. Bu yönü ile de ilk olma özelliğine sahiptir.

ATABETÜ'L-HAKAYİK

- **Yüknek'li Edip Ahmet** tarafından **Hakaniye Lehçesi** ile yazılmıştır.

NOT: **Hakaniye Lehçesi**, Karahanlılar Dönemi'nde kullanılan Türkçedir. Özelliği ise ne Orta Asya Türkçesi kadar saftır; Ne de daha sonraki dönemler kadar içerisinde Arapça ve Farsça kelime vardır.

- Hakikatler eşiği anlamına gelir.
- İslami, ahlaki bir eserdir.

DİVAN-I HİKMET

- **Hoca Ahmet Yesevi** tarafından yazılmıştır.
- Ahmet Yesevi, **Tasavvufun kurucusu** ve Türklere İslamiyet'i öğreten kişi olarak bilinir.
- Eseri İslami, ahlaki öğütler verir.

SİYASETNAME

- Ünlü Vezir Nizamülmülk tarafından yazılmış ve Melikşah'a sunulmuştur.

- Eser, iyi bir devlet yöneticisinde bulunması gereken özellikleri anlatmıştır.

Selçuklularda Devletin;

- Resmi ve edebiyat dili **Farsça**,
- Eğitim-öğretim ve bilim dili ise **Arapça**
- Orduda ve halk arasında konuşulan dil **Türkçedir**.

MİMARİ VE SANAT

DİKKAT: İslamiyet'in kabulü ile Türk sanatında iki büyük değişim göze çarpar:

1. Mimari faaliyetleri başlamıştır.

NOT: Öncelikle dini ve askeri mimari gelişmiştir

2. Resim ve heykel sanatı İslam dini tarafından hoş karşılanmadığı için gelişmemiş; yerlerine Minyatür, Çinicilik, Oymacılık, Hat gibi süsleme sanatları gelişmiştir.

Büyük Selçukluların mimariye getirdiği yeni unsurlar şunlardır;

- Çift Kubbe
- Silindirik Minare
- Yivli Minare
- Dikdörtgen Mihrap
- Beş Köşeli Mihrap
- Köşeli Çatı
- Sivri Kemer

Gazneliler; Türk tarihinin ilk ahşap direkli camilerini yapmışlardır

Karahanlılar; Türk-İslam tarihinde ilk kervansaray, ilk türbe, ilk medreseyi yapmışlardır. Yaptıkları kervansaraylara **Ribat** adını vermişlerdir.

DİNİ MİMARİ: Medrese, Kümbet, Türbe, Cami, Mescit, Tekke, Zaviye

SİVİL MİMARİ: Ev, Çeşme, Han, Hamam, Ribat, Kervansaray,

ASKERİ MİMARİ: Kışla, Tersane, Kale, Burç

DİKKAT: Türkiye Tarihi, Selçuklu Türklerinin 1071 Malazgirt Savaşı ile başlayıp günümüze kadar devam eden Anadolu'nun tarihidir.

Türkiye Tarihini beş döneme ayırabiliriz:

1. Birinci Beylikler dönemi
2. Türkiye Selçuklu Devleti dönemi
3. İkinci Beylikler dönemi
4. Osmanlı Devleti dönemi
5. Türkiye Cumhuriyeti dönemi

İLK TÜRK BEYLİKLERİ DÖNEMİ

Malazgirt Zaferi'nden sonra Sultan Alparslan, Anadolu'nun fethini hızlandırabilmek için; **"Fethedilen yer fethedenin malıdır."** Uygulamasını başlatmıştır. Böylece Anadolu'nun ilk fatihleri olan Selçuklu şehzadeleri ve komutanları ele geçirdikleri topraklarda Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak beylikler kurmuştur.

NOT: Bu beylikler, Büyük Selçuklu Devleti'nin dağılması ile bağımsız hale gelmiştir.

DANIŞMENTLİLER (1080-1178)

- Danişmentoglu Ahmet Gazi tarafından kurulmuştur.
- Orta Anadolu'da kurulan bu beyliğin Merkezi Sivas'tır.
- Bizansla, Haçlılarla ve Ermenilerle mücadele etmişlerdir.
- Sınırları Fırat'tan Sakarya'ya kadar uzanmıştır.

NOT: Bu yüzden I. Beyliklerin en güçlüsüdür. (Türkiye Selçuklu Devleti'ni beylik olarak saymıyoruz.)

- Taht kavgaları ile Sivas, Malatya ve Kayseri kollarına ayrılmışlardır.
- Beyliğe, Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan, son vermiştir.

NOT: Böylece, Türkiye Selçuklu Devleti'ne katılan ilk Türk Beyliği olmuşlardır.

Danişmetlerden kalan önemli eserler:

1. Tokat/ Niksar'daki Yağıbasan Medresesi,

DİKKAT: Yağıbasan Medresesi, Türkiye'de inşa edilen ilk medresedir.

2. Kayseri Ulu Cami,
3. Melikgazi Türbesi

NOT: Danişmentname, Battal Gazi'nin torunu olan Danişmentli Ahmet Gazi'nin kahramanlıklarını anlatır.

SALTUKLULAR (1072-1202)

- Anadolu'da kurulan ilk Türk Beyliğidir.
- Emir Kasım Saltık tarafından kurulmuştur.
- Merkezi Erzurum olarak Doğu Anadolu'da kurulmuştur.
- Gürcülerle, Ermenilerle, Haçlılarla mücadele etmişlerdir.
- Türkiye Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman Şah, Gürcistan seferi dönüşünde beyliğe son vermiştir.

Saltuklulardan kalan önemli eserler:

1. Kale Cami,
2. Tepsi Minare,
3. Üç Kümbetler,
4. Mama Hatun Türbesi

MENGÜCEKLER (1072-1228)

- Mengücek Gazi tarafından Erzincan, Kemah ve Divriği yörelerinde kurulmuştur.
- Kuruluşundan kısa bir süre sonra Erzincan ve Divriği kollarına ayrılmıştır.
- Anadolu'nun Türkleşmesine ve Anadolu'da Türk kültürünün yerleşmesinde önemli katkıları vardır.
- Bizans ve Gürcülerle mücadele etmişlerdir.
- Beyliğe, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Aleaddin Keykubat son vermiştir.

DİKKAT: Mengücekler, Türkiye Selçuklularına bağlanan son Beyliktir. Böylece Anadolu Türk birliği ilk kez tam olarak sağlanmıştır.

Mengüceklerden kalan önemli eserler:

1. Moğol istilası ve depremler yüzünden eserlerinin birçoğu zamanımıza kadar gelememiştir.
2. Günümüze kalan en önemli eserleri, **Divriği Ulu Camii**dir. Bu cami, darüşşifa ile birlikte yapılmış bir külliye'dir.

ARTUKLAR (1072-1202)

- Artuk Beyin oğulları, İl Gazi ve Sökmen tarafından Güneydoğu Anadolu'da kurulmuştur.
- Üç kol halinde kurulmuşlardır;
 1. Hasan Keyf(Hısn-ı Keyfa- Diyarbakır'da)
 2. Mardin
 3. Harput

Artuklardan kalma önemli eserler:

1. Malabadi Köprüsü
2. Mardin Hatuniye Medresesi
3. Mardin Ulu Cami
4. Diyarbakır Artuklu Sarayı
5. Semanin ve Şehidiye Medreseleri

ÇAKA BEYLİĞİ (1081-1093)

- Çaka Bey tarafından İzmir'de kurulmuştur.
- Çaka Beyi Bizans'ta esirken denizciliği öğrenmiştir.

NOT: Böylece, ilk Türk denizcisi Çaka Bey olmuştur.

- Güçlü bir donanma kurarak Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos adalarını fethetmiştir.
- Bizans ve Haçlılara karşı denizlerde mücadele etmiştir.
- İstanbul'u almak amacı ile damadı Türkiye Selçuklu Sultan'ı I. Kılıçaslan ve Peçenekler ile bir ittifak kurmuştur.
- Ancak, Bizans entrikaları sonucu damadı olan I. Kılıçaslan tarafından öldürülmüştür.
- Çaka Bey'in ölümü üzerine İzmir ve yöresini ele geçiren Bizanslılar bu beyliğe son vermişlerdir.

DİĞER TÜRK BEYLİKLERİ

BEYLİĞİN ADI	KURUCUSU	KURULDUĞU YER
Sökmenliler	Sökmen bey	Van-Ahlat
İnaloğulları	Sadr bey	Diyarbakır
Çubukoğulları	Çubuk bey	Harput ve yöresi
Dilmaçoğulları	Mehmet bey	Bitlis ve yöresi
İnançoğulları	Mehmet bey	Denizli-Ladik
Tanrıvermişoğulları	Tanrıvermiş	Efes ve yöresi

İLK TÜRK BEYLİKLERİNİN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

- Anadolu'nun fethini gerçekleştirdiler.
- Anadolu'nun Türkleşmesini sağladılar

Bunu;

1. Yaptıkları fetihlerle,
2. Yatıkları imar faaliyetleriyle,
3. Anadolu'daki yerlere Türkçe adlar vererek

Gerçekleştirdiler.

- **Türk-İslam dünyasını;**
 1. Bizans,
 2. Ermeni,
 3. Gürcü
 4. Haçlılara

karşı korudular.

TÜRKİYE (ANADOLU) SELÇUKLU DEVLETİ

Türkiye Selçuklu Devleti'ni üç bölüme ayırarak inceleyebiliriz.

1. Kuruluş dönemi

---- Haçlı Seferleri

2. Yükselme dönemi

---- Moğollar ve Köseadağ savaşı

3. Dağılma ve yıkılış devri

KURULUŞ DÖNEMİ

- Devlet, Kutalmışoğlu **Süleyman Şah** tarafından Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'tan alınan ferman ile kurulmuştur.(1075)
- Başkenti **İznik**'tir ve bu dönemde boğazlarda hâkimiyet sağlanmıştır.
- Boğazların hâkimiyet altına alınmasıyla Bizans İmparatoru Aleksı Komnen ile Türkiye Selçukluları İstanbul Boğazı'nı sınır olarak belirleyen **Drakın Çayı Antlaşması'nı** imzalamıştır. Süleyman Şah, böylece Batı sınırını güvence altına almıştır.
- Selçuklu sultanı Süleyman Şah, Adana, Tarsus, Antalya, Antep ve Antakya' yı da fethedince Suriye Selçuklu Meliki Tutuşla araları açılmış Halep yakınlarında yapılan savaşı Süleyman Şah kaybetmiş ve bu savaşta ölmüştür.

NOT: Bazı kaynaklara göre yenilgiden sonra Fırat Nehri'ni geçmeye çalışırken boğularak ölmüştür.

- Süleyman Şah'ın mezarı bugün Suriye sınırları içinde bulunan **Caber Kalesi'nde** yer alırken bölgede yaşanan sorunlar nedeniyle **Suriye'nin Eşme köyüne** taşınmıştır.

I. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ

- I.Kılıçarslan döneminde I.Haçlı Seferi nedeniyle başkent **İznik'ten Konya'ya** taşınmış; İznik Bizans'a bırakılmak zorunda kalmıştır.
- İzmir'deki Çaka Beyliği ile akrabalık ilişkileri kurulmuştur.
- Çaka Bey'in kuvvetlenmesini istemeyen Bizans İmparatoru, Çaka Bey ile I.Kılıçarslan'ın arasını açmış ve I. Kılıçarslan Çaka Bey'i ortadan kaldırmıştır.
- Bizans ile saldırmazlık antlaşması yapan Kılıçarslan, Danişmentlilerden Malatya'yı daha sonra Suriye'ye yönelerek Musul'u almıştır.

- Bu gelişmeler üzerine Büyük Selçuklu sultanı Muhammed Tapar ordusunu Kılıçarslan'ın üzerine göndermiştir.
- Yapılan savaşta I. Kılıçarslan atı ile **Habur Irmağı'nı** geçerken boğularak ölmüştür.

I. MESUT DÖNEMİ

- Kılıçarslan'ın oğlu Şahinşah ile mücadele ederek tahta geçmiştir.
- Önce danışmentliler ile işbirliği yaparak Bizans'a karşı başarılar kazanmış; Ardından Danişmentler'in taht kavgalarından yararlanarak Ankara, Çankırı, Elbistan ve Kastamonu'yu ele geçirmiştir.
- I. Mesut, Konya yakınlarında Bizans ordusunu yenmiştir.
- II. Haçlı ordusunun Anadolu'ya yaklaştığı haberi üzerine Bizans ile bir anlaşma yapmıştır.
- II. Haçlı ordusunu** Eskişehir'de yenerek büyük bir zafer kazanmıştır.
- Çukurova'daki bazı şehirleri de ele geçiren I. Mesut Konya'da ölmüştür.

DİKKAT:

- Anadolu Selçuklu Devletinin ilk bakır parası bu dönemde basılmıştır.
- İlk İmar ve şehirleşme faaliyetleri bu dönemde başlamıştır.

HAÇLI SEFERLERİ

- Orta Çağ'da Hristiyan Avrupa'nın birleşerek, Kudüs ve çevresini Müslümanların elinden almak ve pek çok ekonomik ve siyasi sebeple İslam dünyasının üzerine düzenledikleri seferlerdir.
- Seferlere katılan askerler giderken kıyafetlerinin önünde, dönerken arkasında haç işareti taşımışlardır. Bu yüzden seferler "haçlı seferleri" adını almıştır.
- Haçlı Seferleri 11. yüzyıl sonlarından 13. yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür.

- Seferlere karşı en çok Türkiye Selçuklu ve Eyyubi Devletleri ile Anadolu beylikleri mücadele etmiştir.

YÜKSELME DÖNEMİ

II. KILIÇARSLAN (SULTAN-I MUAZZAM)

- II. Kılıçarslan'ın ilk işi Bizans ile saldırmazlık anlaşması imzalamak olmuştur.
- Danışmentliler Beyliğinden Kayseri, Elbistan, Tokat, Niksar ve Sivas'ı almıştır.
- Bu dönemde önemli bir gelişme olarak Kayseri'de uluslararası fuar niteliğinde **Yabanlu pazarı** kurulmuştur.
- Mengücekoğulları Beyliği egemenlik altına alınmıştır.
- Böylece Türkiye Selçuklu sınırı Fırat Nehri'nden Sakarya Nehrine kadar genişlemiştir.
- Selçukluların Anadolu'daki gelişimini gören Bizans İmparatorluğu ile 1176 Miryokefalon savaşı yapılmıştır.

MİRYOKEFALON SAVAŞI

- Miryokefalon Savaşı'nın diğer adı (**Yurt tutan**) veya (**kumdanlı**) savaşıdır.

Miryokefalon savaşı sonucunda;

1. Türklerin Anadolu'dan atılmayacağı; Anadolu'nun Türk yurdu olduğu anlaşıldı.
 2. Bu zafer ile Türkiye Selçuklu Devleti Türk-İslam dünyasında önemli bir konuma yükseldi.
 3. Bizans saldırı durumundan savunma durumuna geçti.
 4. Türkiye Selçuklunun bu zaferi **III. Haçlı seferinin nedenlerinden birisi oldu.**
 5. Bu zaferden sonra Batı kaynakları ilk defa Anadolu'dan **Türkiye** ismi ile bahsetmiştir.
- II. Kılıçarslan Dönemi'nde Eskişehir ve Kütahya fethedildi.
 - II. Kılıçarslan ülkeyi 11 oğlu arasında paylaştırmıştır. Bu da taht mücadelelerinin yaşanmasına sebep olmuştur.

NOT: Bu dönemde **Anadolu'nun ilk Kervansarayı olan Alay Han** yapılmıştır.

NOT: Anadolu Selçuklu Devleti'nde **ilk altın para** bu dönemde basılmıştır.

I. GİYASEDDİN KEYHÜSREV

- II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümü üzerine tahta geçmiştir.
- Trabzon Rum İmparatorluğu üzerine sefere çıkarak Samsun'u almıştır.
- **Antalya** alınarak önemli bir limana sahip olunmuştur.
- Antalya alınca buradaki Hristiyanlar için **Mina adı verilen bir mahalle** kurulmuştur.
- Kıbrıs krallığı ve Venedik ile ticaret antlaşmaları imzalanmıştır.
- İznik İmparatoru ile yapılan Alaşehir savaşında şehit olmuştur.

NOT: **Ravendi'nin Selçuklu** isimli eseri I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e sunulmuştur.

NOT: Anadolu Selçuklu Dönemi'nin **ilk medresesi olan Koca Hasan Medresesi** ve **ilk hastane Gevher Nesibe Darüşşifası** bu dönemde açılmıştır.

I. İZZEDDİN KEYKAVUS DÖNEMİ

- Bu dönemde kara deniz ticaretinde önemli bir güç elde edilmiştir.
- Kastamonu ve Sinop fethedilmiştir.
- Çukurova Ermenileri ve Trabzon İmparatorluğu vergiye bağlanmıştır.
- Artuklu Beyliği alınmıştır.

NOT: Anadolu Selçuklunun **ilk Tersanesi** bu dönemde **Sinop**'ta açılmıştır.

I. ALAEDDİN KEYKUBAD DÖNEMİ

- Anadolu Selçuklu Devleti'nin en güçlü dönemidir.
- Moğol tehlikesi sebebiyle kaleler ve surlar onarılmış ve Moğollara karşı Eyyübiler ile işbirliği yapılmıştır.
- Önemli bir liman şehri olan Alanya (Alaiye, Alaaddin Keykubat'tan ismini almıştır.) alınmıştır.

- Kırım'ın suğdak Limanı ele geçirilmiştir.
- NOT:** Selçukluların yaptığı ilk denizaşırı sefer.
- Bu dönemde Selçuklu donanması denizaşırı sefer düzenleyebilecek kadar güçlenmiştir.
- Mengücekliler ve Harput Artuklularına son verilmiştir.
- Gürcistan üzerine seferler düzenlenmiştir.
- **Harzemşahlarla yapılan 1230 Yassı Çemen Savaşı** ile bu devlete son verilmiştir.

NOT: I. Alaaddin Keykubat döneminde **Kubadabad ve Alaiye Sarayları** yapılmıştır.

NOT: Dünyada ilk defa devlet sigortacılığı uygulanmıştır.

II. GİYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ

- Bu dönemde Baba İshak İsyanı çıkmıştır.
- BABA İSHAK İSYANI (BABAİ AYAKLANMASI)**
- Ayaklanma Adıyaman Kâhta'da çıkmıştır.
 - Baba İshak İsyanı bu dönemdeki en büyük Türkmen ayaklanmasıdır.

İsyanın başlama nedenleri şunlardır;

1. Devletin iyi yönetilememesi (I. Alaaddin Keykubat'ın öldürülmesi sonrası başlayan entrikalar)
 2. Moğol baskısı nedeniyle yoğunlaşan Türk göçünün Anadolu'da yarattığı sosyal, ekonomik sıkıntılar
 3. Göçerlerle konarlar arasında çatışmaların artması
 4. Türkmenler arasında otlak ve kışlak kavgalarının yaşanması.
 5. Türkmenlerin İslam'ı kabul etmelerine rağmen eski inançlarını terk edememeleri.
- Bu ayaklanma güçlükle bastırılmıştır.

Ayaklanmanın sonucunda:

1. Anadolu'nun kapısında bekleyen Moğolları Anadolu'ya çeken bir mıknatıs görevi görmüştür.
2. Moğol Türkmenler ile devlet arasında sorunlar olduğunu; Dolayısıyla Selçukluların eskisi kadar güçlü olmadıkların anlamıştır.

3. Moğol istilası öncesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin zayıflamasına neden olmuştur.

KÖSEDAĞ SAVAŞI (1243)

- **Anadolu Selçuklu Devleti ve Moğol İlhanlı Devleti** arasında yapılmıştır.
- Köseadağ Savaşı Sivas yakınlarında yapılmış Selçuklular büyük bir yenilgiye uğramıştır.

SONUÇLARI

1. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması süreci başlamıştır.
2. Beylikler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Böylece Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi başlamıştır.
3. Anadolu Türk siyasi birliği bozulmuştur.
4. Anadolu bir süre Moğol baskısına maruz kalmıştır.
5. Özellikle Doğu ve Orta Anadolu'daki Sivas-Kayseri gibi şehirler tahrip olmuştur.
6. Anadolu'da Ticaret Bilim ve Kültür faaliyetleri zayıflamıştır.

DİKKAT: Moğol istilasının Anadolu Türkleri için tek **olumlu sonucu ise;** Moğollardan kaçan Türkmenlerin Batı bölgelerde yoğunlaşması sonucu **Anadolu'nun Türkleşmesi hızlanmıştır.**

YIKILIŞ DÖNEMİ

- Moğolların etkisi ile artan taht kavgaları yıkılış sürecini hızlandırmıştır.
- Moğollar önce Selçuklu Sultanlarını kullanarak, sonra da ordugâhlar kurarak Anadolu'yu idare etmeye çalışmıştır.
- Köseadağ Savaşı'ndan sonra Türkiye Selçuklu Devleti görüntüden ibaret bir devlet haline gelmiş; Moğol etkisinin ulaşamadığı Anadolu'nun batı bölgelerinde bağımsız Türk beylikleri kurulmuştur.
- Son Selçuklu Sultanı Mesut'un 1308'de ölümünden sonra tahta Selçuklu soyundan hiç kimse çıkarılmamıştır. Moğollar Anadolu'yu merkezden gönderdikleri valiler (Timurtaş Paşa) ile yönetmeye başlamıştır. Böylece, Türkiye (Anadolu) Selçuklu Devleti'nin 1308'de yıkıldığı kabul edilmiştir.

II. BEYLİKLER DÖNEMİ

- Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması sırasında Anadolu birçok Türkmen Beyliği kurulmuştur.
- Moğollar bu beyliklerle mücadele etmiş fakat Anadolu birliğini sağlayamamıştır.
- I. Beylikler ile bu dönem arasındaki temel fark; bu dönemin Anadolu Türklüğü için huzurun ve refahın bozulduğu, her açıdan sıkıntılı bir dönemdir. Türkler Doğuda Moğol, Batıda Bizans baskısına maruz kalır.

OSMANOĞULLARI (13.YÜZYIL-1922)

- Söğüt ve Domaniç'te kurulmuşlardır.
- Oğuzların Kayı boyundandırlar.
- Bizans sınırında olması sebebiyle Bizans'la mücadeleye öncelik vermiştir.
- Başarılı iskân politikası, ileri görüşlü yöneticilere sahip olması ve hoşgörüsü ile kısa sürede büyük bir devlet haline gelmiştir.

KARAMANOĞULLARI (1256-1487)

- Oğuzların Aktar, Avşar boyundandırlar.
- Konya ve Karaman'da kurulmuşlardır.
- Selçuklu başkentinde kuruldukları için kendilerini Anadolu Selçuklu Devleti'ni mirasçısı saymışlardır.
- Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran devlettir.
- II. Bayezit Dönemi'nde Osmanlı Devleti'ne bağlandı.

NOT: Karamanoğlu Mehmet Bey, Türkçeyi resmi dil ilan etmiştir. **13 Mayıs 1277** günümüzde **Dil Bayramı** olarak kutlanır.

KARESİOĞULLARI (1304-1360)

- Danışment soyundandırlar
- Balıkesir ve Çanakkale'de kurulmuşlardır.
- Denizcilik ile uğraşan Türk beyliklerinden birisidir.

- Osmanlı Devleti'ne Orhan Bey döneminde bağlanmışlardır.
- Güçlü donanması böylelikle Osmanlı'ya geçmiştir. Osmanlı Devleti böylece ilk defa Deniz gücüne sahip olmuştur.

GERMİYANOĞULLARI (1299-1429)

- Kütahya'da kurulmuşlardır.
- Germiyan beyi Yıldırım Bayezid'e kızını vermiş çeyiz olarak Kütahya, Simav ve Tavşanlı'yı Osmanlı'ya vermiştir.(I. Murat Dönemi'nde)

DİKKAT: Çeyiz yoluyla Osmanlı'ya toprak veren tek beyliktir.

- Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı'ya bağlanmış Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar bağımsız olmuşlardır.

DİKKAT: Karesioğulları, Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları dışındaki tüm beylikler için durum aynıdır. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Osmanlı Devleti'ne katılırlar; Ankara Savaşı'ndan sonra yeniden bağımsız olurlar.

- II. Murat döneminde vasiyet yoluyla Osmanlı Devleti'ne bağlandı.

NOT: Vasiyet yoluyla Osmanlı'ya katılan tek beyliktir.

HAMİTOĞULLARI (1300-1423)

- Isparta-Antalya'da kuruldu.
- Karaağaç, Yalvaç, Beyşehir, Seydişehir ve Alaşehir'i Osmanlı Devleti'ne **satmıştır**.

NOT: Para ile toprak satan tek beyliktir.

- Son olarak, II. Murat döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlandı.

MENTEŞEOĞULLARI (1261-1464)

- Muğla'da kuruldu.
- Karamanoğulları Beyliği ile Osmanlı'ya karşı ittifak yapmıştır.

- Bunun üzerine Yıldırım Bayezid bu beyliğe son vermiştir.
- Ankara Savaşı'ndan sonra bağımsız olmuş; II. Murat zamanda tekrar Osmanlı'ya bağlanmıştır.

AYDINOĞULLARI (1308-1426)

- Yıldırım Bayezid Osmanlı'ya bağlamış Ankara Savaşı ile bağımsız olmuş; II. Murat bu Bey'le son vermiştir.
- Deniz gücü olan Türk beyliklerinden birisidir.

CANDAROĞULLARI (İSFENDİYAROĞULLARI) (1291-1461)

- Kastamonu ve Sinop'ta kurmuşlardır.
- Fatih Sultan Mehmet bu beyliğe son vermiştir.

ERETNA DEVLETİ (ERETNA BEYLİĞİ)

- İlhanlıların Anadolu valisi Timurtaş'ın emrindeki komutanlardan birisi olan Eretna tarafından kurulmuştur.
- Sivas, Kayseri dolaylarında kurulmuştur.
- Eretna Bey, öldüğünde akasında Sivas, Amasya, Kayseri, Tunceli, Çorum, Tokat, Ankara, Niğde, Aksaray, Erzincan'ı içine alan büyük bir devlet bıraktı.
- Kadı Burhanettin tarafından yıkılmıştır.

KADI BURHANETTİN DEVLETİ

- Eretna Devleti topraklarında kurulmuştur.
- Eretna Veziri Kadı Burhanettin Ahmet tarafından kurulmuştur.
- Merkezi Sivas'tır.
- Kısa zamanda Orta Anadolu'da güçlü bir devlet haline gelmiştir.
- Yayılma siyaseti izlediği için, çevresindeki Türk devletleriyle arası bozulmuştur.

- Kadı Burhanettin, Karakoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman tarafından öldürülmüştür.
- Yerine geçen oğlu, Timur tehlikesi nedeniyle beyliği Osmanlı'ya katmıştır. (Yıldırım Bayezid Dönemi'nde)

DİĞER BEYLİKLER

Eşrefoğulları, Beyşehir

Saruhanogulları, Manisa

Alaiye beyleri, Alanya

Canik Beyliği, Fatsa-Samsun

Sahipataoğulları, Afyon

Tacetinoğulları, Niksar, Samsun, Çarşamba

Dulkadiroğulları, Maraş, Elbistan

Ramazanoğulları, Adana, Çukurova

NOT: Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları (Turnadağ Savaşı) Osmanlı'ya bağlanan son beyliklerdir. Böylece Anadolu'da kesin Anadolu Türk siyasi birliği sağlanmıştır.

NOT: Bu beyliklerden;

- Karesioğulları (Balıkesir, Çanakkale),
- Candaroğulları (Kastamonu, Sinop),
- Saruhanogulları (Manisa),
- Aydınoğulları (Aydın, İzmir),
- Menteşeoğulları (Menteşe yöresi),
- Pervaneogulları (Sinop)

Denizcilikle de ilgilenmişlerdir.

DİKKAT:

- Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kültür ve Medeniyeti çok büyük oranda **Büyük Selçuklu Devleti'nin etkisinde ve onun devamı olarak oluşmuştur.**
- Bu yüzden kendimizi tekrar etmemek adına pek çok konu başlığında **TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ KÜLTÜR VE MEDENİYETİ KPSS KONU:4** bölümünü hatırlatacağız.

DEVLET YÖNETİMİ

- Türkiye Selçuklu Devleti'nin yönetim anlayışı ve devlet teşkilatı, büyük oranda Büyük Selçuklu Devleti'nin aynısıdır.
- Tıpkı Büyük Selçuklu Devleti gibi devlet teşkilatı aşağıdaki şekilde bölümlenmiştir.
 1. Merkez Teşkilatı
 - Hükümdar
 - Hükümet
 - Saray
 2. Taşra Teşkilatı
 - Eyalet
 - Kaza
 - Köy

NOT: Bu konularla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: **KPSS DERS NOTU KONU 4**

1. HÜKÜMDAR

- Egemenlik anlayışı, hükümdarın yetkileri, hükümdarın kullandığı unvanlar, egemenlik sembolleri ve veraset anlayışı Büyük Selçuklu Devleti'nin nerdeyse aynısıdır.
- Egemenliğin "tanrının lütfu" (Kut anlayışı) olduğu anlayışı devam etmektedir.
- Bu yüzden, "Devlet hükümdar ailesinin ortak malıdır." anlayışı devam etmiştir.
- Dolayısıyla Hükümdar ailesinin (Hanedan) erkek üyeleri tahta geçme hakkına sahiptir.

Bu durum;

1. Bir yandan güçlü kişilerin tahta çıkmasını sağlar.
2. Diğer yandan da devletin zayıflamasına, hatta parçalanmasına neden olabilir.

DİKKAT:

1. Bu anlayış Türk devletlerinin en büyük yıkılma sebebidir.
2. Türklerdeki veraset anlayışı DÜZENSİZDİR.
3. Türk devletlerinin federatif olma sebeplerinden biridir.

HÜKÜMDARIN ÜNVANLARI

- Türkiye Selçuklu hükümdarları, Büyük Selçuklu hükümdarlarının kullandıkları unvanları kullanmakla beraber;
- Özellikle **farsça** ve Arapça kökenli **unvanların (Keykubat, Keyküsrev, Keykavus gibi)** daha da arttığını görüyoruz.
- Aynı artış hükümdarların **isimlerinde** de görülmektedir. (**alaaddin, gıyaseddin, İzzeddin gibi**)

DİKKAT: İsim ve unvanlarda görülen **farsça** ve **Arapça** kelimelerdeki artış, bize **Türk dilinin ve Türk kültürünün daha fazla İran ve Arap kültürünün etkisinde** kaldığını gösterir.

Türkiye Selçuklu Hükümdarları;

- Emir-i Azam
- Bey
- Rükneddin
- Sultan
- Gıyasettin
- Keykubat
- İzzeddin
- Keyhüsrev
- Keykavus
- Sultanü-l Azim
- Sultanü-l Galip
- Sultanü-l Muazzam
- İmamettin

Gibi unvan ve isimler kullanmışlardır.

HÂKİMİYET ALAMETLERİ

- Taç
- Hutbe okutmak
- Saray
- Sancak
- Unvan
- Hilat
- Taht
- Tiraz
- Nevbet
- Tuğ
- Çetr
- Tuğra
- Tevki
- Otağ

DİKKAT: Büyük Selçuklu Devleti'ndeki hâkimiyet sembolleri Türkiye Selçukluları içinde geçerlidir. Bu sembollerden anlamını hatırlamadıklarınız için bakınız: **KPSS DERS NOTU KONU 4**

ŞEHZADELERİN YETİŞTİRİLMESİ

Şehzadelerin yetiştirilmesi konusunda da **melik ve atabey** uygulaması devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: **KPSS DERS NOTU KONU 4**

2. HÜKÜMET (DİVAN TEŞKİLATI)

- Türkiye Selçuklu Devleti'nde hükümet divanlar şeklinde örgütlenmiştir. **Bunlar:**

DİVÂN-I ALÂ, (BÜYÜK DİVÂN)

- **Divân-ı Vezâret, Divân-ı Saltanat** gibi isimleri de vardır.
- Diğer divanlar (Divan-ı Mezalim hariç) bu divana bağlıdır.
- Devlet meselelerinin görüşülür. Bugünkü Hükümet'e karşılık gelir. Başkanı vezirdir.

DİVAN-I PERVANE

- Başkanı Pervaneci'dir.
- Arazi defterlerinde tutulan Has ve İktaların düzenlenmesinden sorumludur.
- Aynı zamanda istihbarat işlerine de bakar.

DİVAN-I İŞRAF

- Başkanı Müşrif'tir.
- Ülkede idari ve Mali teşkilatın işleyişini kontrol eder **denetimini** yapar.

DİVAN-I İSTİFA

- Başkanı Müstevfi'dir.
- Devletin **gelir ve gider hesaplarını** kontrol eder ve vergilerin toplanmasını sağlar.

DİVAN-I ARZ

- Başkanı Emir-i Ariz'dir.
- Devleti merkezindeki askerlerin ihtiyaçlarını karşılar. **Ordu'nun her türlü ihtiyacını karşılar.**

DİVAN-I TUĞRA (DİVAN-I İNŞA)

- Divanda hükümdarın Nişan ve Tuğrasını çeken kişilere Münşi veya Tuğrai denir.
- Devletin **her türlü yazışmalarından** sorumludur.

NİYABET-İ SALTANAT DİVANI

- Makamı idare eden kişiye Naib-i Sultan adı verilmiştir.
- Devlet idaresinde vezirden sonra gelen kişidir.
- Görevi hükümdar Başkentte olmadığı sürece ona **vekâlet** etmekte.

DİVAN-I MEZALİM

- Hükümdarın başkanlık ettiği yüksek örfi mahkemedir.
- Doğrudan hükümdara bağlıdır.

3. SARAY TEŞKİLATI

- Saraya Selçuklularda Kapu, Divan gibi isimler verilmiştir.
- Saray hem Selçuklu hükümdarlarının evi, hem de devlet yönetim merkezidir.

Selçuklu Saray'ındaki başlıca görevliler:

Emir-i Hacıp; Saray Amiri

Emir-i Mahfil; Saray protokol görevlisi

Perdedar; Sultan'ın huzuruna giriş çıkıştan sorumlu kişi.

Üstad-ı Saray; Şehzade Muallimi

Hace-i Saray; Hadım Ağası

İğdişbaşı; Taşra vergi sorumlusu

HUKUK SİSTEMİ

- Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Anadolu Selçuklu hukuku **Şer'i hukuk ve örfi hukuk** olarak ikiye ayrılmıştır.
- Ayrıntılı bilgi için bakınız: **KPSS DERS NOTLARI KONU 4**

ORDU TEŞKİLATI

DİKKAT: Türkiye Selçuklu Devleti ordu teşkilatı da büyük oranda Büyük Selçuklu ordu teşkilatına dayanmaktadır.

- Hassa askerleri
- Sipahiler
- Bağlı devlet ve beyliklerin askerleri
- Türkmen Birlikleri
- Ücretli askerler
- Gönüllüler
- Donanma

HASSA ASKERLERİ: Doğrudan sultana bağlı özel birliklerdir. Her an savaşa hazır, iyi eğitilmiş askerlerdir. Devlet hazinesinden maaş alırlar.

DİKKAT: Büyük Selçuklu Devleti'nde hassa askerleri ikta geliri ile geçiniyorlardı.

DİKKAT: Türkiye Selçuklu Devleti'nde hassa askeri **gulam askerlerinin yerini tutmuştur.**

İKTA ASKERLERİ: İkta sistemi içerisinde yetiştirilen askerler

TÜRKMENLER: Sınırlarda yaşayan Oğuz boylarından, (UÇ BEYLİĞİ) savaş zamanlarında orduya katılan askerleri (ALPLER)

EYALET ASKERLERİ: Melik ve eyalet valilerinin yine ikta sistemi ile yetiştirdikleri askerler.

YARDIMCI KUVVETLER: Selçuklulara bağlı devlet ve beyliklerin savaş zamanında gönderdiği birlikler.

EKONOMİ

Türkiye Selçuklu Devleti'nde başlıca geçim kaynakları tarım, hayvancılık ve ticaret olmuştur.

TARIM

- Türkiye Selçuklu Devleti'nde artık başlıca geçim kaynağı tarımdır.

Selçuklularda ülke toprakları dört bölüme ayrılırdı:

1. Has arazi:

- Mülkiyeti devlete ait arazi çeşitlerinden (Miri Arazi) birisidir.
- Haz arazinin gelirleri sultana, ailesine ve yakınlarına verilir.

2. İkta arazi:

- Mülkiyeti devlete ait arazi çeşitlerinden (Miri Arazi) birisidir.
- Gelirleri meliklere, emirlere, komutanlara hizmetleri karşılığı verilen arazilerdir.
- İkta sahipleri topladıkları vergilerden bir bölümü ile geçimlerini sağlar; Geri kalanı ile asker beslerlerdi.
- Bu topraklar devlete ait olduğundan İkta verilen kişi bu toprakları satamaz, devredemez veya miras olarak bırakamazdı.

Selçuklular İkta Sistemi sayesinde;

1. Konar-göçer Oğuzları yerleşik yaşama geçirerek onların kontrolünü sağlamıştır.
2. Hazineden para harcamadan pek çok asker yetiştirilmiştir.
3. Toprağın sürekli ve verimli işlenmesi sağlanmıştır.

4. Devlet otoritesi ülkenin her yanına yayılmıştır.
5. Devlet ayrıca güvenlik gücü ya da vergi memuru beslemekten kurtulmuştur.

3. Mülk arazi:

- Mülkiyeti kişilere ait topraklardır. Bu topraklar sahibi tarafından satılabilir, çocuklarına miras olarak bırakılabilirdi.

4. Vakıf arazi:

- Gelirleri dinî ve sosyal kurumların yapılması, masraflarının karşılanması için ayrılmış arazilerdir.

TİCARET

Türkiye Selçuklu Devleti, **Anadolu'da ticareti** geliştirmek ve Anadolu'yu **uluslararası ticarete** açmak için:

1. Karadeniz ve Akdeniz limanlarını fethettiler. (Antalya, Alanya, Sinop, Kırım'ın Suğdak limanı)
2. Çevre ülkelerle ticaret anlaşmaları yaptılar.
3. Anadolu'nun dört bir yanına kervansaraylar yaptırdılar
4. Dünya tarihinde ilk kez tüccarlar için sınırları içerisinde Devlet sigortası uyguladılar.

AHİLİK TEŞKİLATI (FÜTÜVVET)

- Şehirlerde üretim ve ticaret ahilik teşkilatı ile yürütülmüştür.
- Ekonominin temeli Fütüvvet anlayışına dayalıdır.

DİKKAT: Fütüvvet kelimesini Fütühat ile karıştırmayalım. Fütühat fetihler demektir.

- Ahilik Teşkilatı Esnaf ve Zanaatkarlar kuruluşudur.
- Kurucusu **Ahi Evran'dır (Şeyh Nasüreddin)**.

ÖZELLİKLERİ

- Ahilik teşkilatına bağlı esnaflar; Dericiler, Ayakkabıcılar, Terziler gibi gruplara ayrılır.

Yani her üretim dalının kendi loncası vardır. Bu üretim dallarına hırfet adı verilir.

- Ahilerin toplanmış oldukları alana Zaviye adı verilmiştir.
- Ahilik teşkilatına Müslüman olmayanlar alınamaz. (Gayrimüslimler)
- Üyelerine mesleki eğitim verilmiştir.
- Ahilik teşkilatının en üst basamağında Ahi baba adı verilen Pir yer alır.
- Üretilen malları ederinden aşağı veya yukarı fiyata satamazlar. (**Narh Sistemi**)
- Her esnaf grubunda; Şey, Yiğitbaşı, Kethüda gibi görevliler yer alır.
- Üyelerin gelirlerinin bir kısmı orta sandıkta toplanmıştır.
- Esnaflar gerektiği zaman Cihat'a katılırlar.

Ahilik Teşkilatı sayesinde Selçuklu şehirlerinde:

1. Üretici ve tüketici korunmuş,
2. Üretimin kalitesi ve fiyatlar kontrol altında tutulmuş,
3. Usta-çırak ilişkisi içinde mesleğe yeni eleman yetiştirilmiştir.

HAYVANCILIK

- Anadolu'ya gelen Türkmenlerin bir kısmı ise **konar-göçer yaşantıya** devam etmiştir. Bildiğiniz gibi konar-göçerlerin başlıca geçim kaynağı **hayvancılıktır**.
- Konar-göçerler sahip oldukları hayvan sayısı kadar devlete **ağnam vergisi** ödemiştir.

Türkiye Selçuklu Devletinin başlıca gelir kalemleri;

- **Öşür:** Müslüman çiftçiden alınan toprak ve ürün vergisidir.
- **Haraç:** Müslüman olmayan çiftçiden alınan toprak ve ürün vergisidir.
- **Cizye:** Müslüman olmayan askerlik çağındaki erkeklerden alınan baş vergisidir.
- **Ağnam:** Hayvan üreticilerinden alınan vergidir.
- **Gümrük vergileri**

- **Ganimet:** Savaşlardan elde edilen ganimetin beşte biri devletin hakkıdır.
- Maden, orman ve tuzla gelirleri.
- Bağlı beylik ve devletlerden alınan vergiler.

SOSYAL HAYAT

- Anadolu'yu fethinden sonra, gerek I. Dönem beylikler gerekse Türkiye Selçuklu Devleti tarafından Anadolu'nun dört bir köşesinde İmar faaliyetleri gerçekleştirildi.

DİKKAT: Anadolu'dan günümüze kalan eserlerin çok büyük kısmı da bu dönemden kalmıştır. Osmanlı Devleti imar faaliyetlerini daha çok Bursa, İstanbul ve Balkanlarda yoğunlaştırmıştır.

- Türkiye Selçuklularında Sosyal tabakalaşma yoktu. Yaptığı işe göre nüfus, **yönetenler ve yönetilenler** (halk) olarak ayrılıyordu.

Yönetilenler ise üç gruba ayrılırdı:

1. **Şehirli:** şehirlerde yaşayıp, ticaret ve zanaatla uğraşanlar
2. **Köyler:** köylerde yaşayan ve temel geçim kaynağı tarım olanlar.
3. **Konar-göçerler:** Henüz yerleşik yaşama geçmeyen, temel geçim kaynağı hayvancılık olanlar.

DİKKAT: Bunların dışında **Gaza ideolojisi** ile ortaya çıkan, özellikle Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu Türklerini birleştirmeye çalışan, **Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli rol oynamış** bir takım sosyal gruplar vardır.

Bunlar:

- **Bacıyan-ı Rum;** Anadolu Kadınları Teşkilatı
- **Feteyan-ı Rum;** Anadolu gençler Teşkilatı
- **Gaziyan-ı Rum;** Anadolu Gazileri Teşkilatı
- **Abdalan-ı Rum;** Anadolu dervişleri teşkilatı
- **Ahiyan-ı Rum;** Anadolu Ahileri teşkilatı

BİLİM VE KÜLTÜR HAYATI

- Konya'da **Mevlana Celaleddin-i Rumi** 13. yüzyılda yaşamış ve ünlü **Mesnevi'sini** kaleme almıştır.
- Yine aynı dönemde **Yunus Emre Türkçe tasavvufi şiirler** yazmıştır.
- Türkiye Selçuklu Devleti özellikle **Orta Anadolu'da pek çok eser** bıraktılar. Konya, Kayseri, Aksaray, Niğde'de ki eserlerin tamamına yakını Selçuklulardan kalmıştır.
- Türkiye Selçuklu Devleti egemen olduğu toprakları pek çok kervansaray, medrese, darüşşifa, Külliye, Han, hamam, Kümbet, İmarethane gibi pek çok eserle donattılar.

NOT: Bu eserlerin anlamı ve işlevi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: **KPSS DERS NOTU KONU 4**

BİRİNCİ BEYLİKLER VE ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NDE MİMARİ

NOT:

- Anadolu'da Türklerinin **ilk mimari yapıtları Camiler'** dir.
- Anadolu'nun ilk Külliyesi ise Mengüceklerin **Divriği Külliyesidir.**
- İlk Selçuklu Külliyesi **Kayseri Hunat Hatun Külliyesidir.**
- Anadolu'da ilk Medrese Danişmendliler tarafından yapılan **Yağlıbasan Medresesidir.**
- Anadolu Selçuklularında ilk Medrese **Koca Hasan Medresesi'** dir.

CAMİLER

- Diyarbakır Ulu Camii
- Konya Alaaddin Camii
- Sivas Ulu Camii
- Niğde Alaaddin Camii
- Ankara Arslanhane Camii
- Malatya Ulu Camii
- Konya Sahip Ata camii

MEDRESELER

- Kayseri Koca Hasan Medresesi
- Sivas Buruciye Medresesi
- Sivas Şifaiye Medresesi
- Sivas Gök Medrese
- Kırşehir Cacabey Medresesi
- Kayseri Huand Hatun Medresesi
- Kayseri Şifaiye Medresesi
- Amasya Gök Medrese
- Erzurum Çifte Minareli Medrese
- Konya Karatay Medresesi
- Konya İnce Minareli Medrese

KÜLLİYELER

- Kayseri Hacı Kılıç Külliyesi
- Kayseri Hunat Hatun Külliyesi
- Konya sahip Ata Külliyesi

HASTANELER (DARÜŞŞİFA)

- Aksaray Keykubat Darüşşifası
- Tokat Pervane Darüşşifası
- Amasya Torumtay Darüşşifası
- Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası
- Konya Keykavus Darüşşifası
- Divriği Turan Melek Darüşşifası

HANLAR

- Evdir Han
- Ak Han
- Kırkgöz Han
- Alara Han
- Hekim Han
- İshaklı Han

SARAY VE KÖŞKLER

- Antalya Alaiye
- Alanya Alara
- Alanya Kışlık
- Kayseri Kubadiye
- Kayseri İlyas
- Kayseri Haydar Bey
- Beyşehir Kubadabat

**MİMARİDE KULLANILAN MALZEME VE
UNSURLAR**

- Mihrap
- Minare
- Minber
- Şemse
- Madalyon
- Taş
- Ahşap
- Çini
- Kurşun
- Rölyef
- Mozaik
- Tuğla
- Hat
- Alçı
- Maden
- Vitray
- Bitki Motifi
- Hayvan figürü
- İnsan figürü
- Geometrik Motifler
- Kemer
- Kubbe
- Mozaik

NOT: Türkiye Selçuklularında gelişen diğer sanat dalları yine Büyük Selçuklu Devleti ile benzerlik gösterir. Bu sanatlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: **KPSS DERS NOTU KONU 4**

XIV. YÜZYIL BAŞLARINDA YAKIN DOĞU

İLHANLILAR:

- Cengiz İmparatorluğu'nun İran'da egemen olan parçasıdır.
- Alamut Kalesi'ni ele geçirerek Batınlılığı ortadan kaldırmışlardır.
- Abbasilere son vermişlerdir.
- Köseadağ Savaşı ile Türkiye Selçuklu Devleti'ni ve Anadolu'yu egemenlik altına almışlardır.
- Gazan Han zamanında İslamiyet'i kabul etmişlerdir.

ALTIN ORDA:

- Batuhan tarafından Karadeniz'in kuzeyinde kuruldu.
- Rusların güneye inmesini engellediler.
- Timur saldırıları sonucu yıkıldılar.

NOT: Ayrıntılı bilgi için bakınız: [KPSS TARİH DERS NOTLARI KONU 3](#)

MEMLUKLER:

- Aybek tarafından 1250'de Mısır'da kuruldu.
- Moğol istilasını durdurdukları için (Ayn-ı Calut Savaşı) siyasi açıdan,
- Baharat yolunu kontrol ettikleri için ekonomik açıdan,
- Halifeliği korudukları için dini açıdan
- Osmanlı Devleti İstanbul'u fethedene kadar Türk-İslam dünyasının en güçlü devletidir.
- Yavuz'un Ridaniye Seferi ile yıkıldılar.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ:

- Süleyman Şah tarafından İznik'te kuruldu.
- 1243 Köseadağ Savaşı ile İlhanlılara tabi oldu.
- Sultan III. Mesut'un ölümü ile yıkılmıştır.
- 14. Yüzyıl başlarında yıkılma sürecindedir. Selçukluların dağılması Anadolu'da ikinci beylikler Dönemi'ni başlatan şeydir.

NOT: Ayrıntılı bilgi için bakınız: [KPSS TARİH DERS NOTLARI KONU 5](#)

BİZANS (DOĞU ROMA) İMPARATORLUĞU:

- İmparatorluk çöküş dönemine girmiştir.
- **Tekfur** adı verilen valiler merkezi dinlememekte halka zulüm yapmaktadır.

TRABZON RUM İMPARATORLUĞU:

- IV. Haçlı Seferi sırasında Haçlılar İstanbul'u ele geçirince İstanbul'dan kaçan Rumlar tarafından kurulmuştur.

NOT: IV. Haçlı Seferi sırasında yaşananlar Katolikler ile Ortodokslar arasındaki ayrılıkları iyice derinleştirmiştir.

- Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılında son verilmiştir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KISA SÜREDE BÜYÜMESİNİN NEDENLERİ

- Bizans sınırında kurulmuş olması (Uç Beyliği) ve önüne başka bir beyliğin geçmesine izin vermemesi
- En baştan itibaren yönünü batı'ya dönerek **Gaza ve Cihat** politikası benimsemesi

NOT: **Gaza**, din adına yapılan savaşların genel adıdır. **Cihat** ise dini yaymak için yapılan savaşlardır.

DİKKAT: Kavramların arasındaki küçük farka takılmadan **her ikisinin de Müslümanların Müslüman olmayanlarla yaptıkları mücadele** olduğuna odaklanmalıyız. Bu konu Kuruluş Dönemi ile ilgili sorularda çok defa karşımıza çıkar. **Bir örnekle açıklayalım:** Osmanlıların Bizans'tan Bursa'yı alması **gaza** ve **cihattır**. Ama Osmanlıların Karesioğullarını topraklarına katması ikisi de değildir ve **Gaza** ya da **cihat** politikası benimsediklerini göstermez.

- Benimsenen **gaza** ve **cihat** ideolojisi hem Anadolu'daki, hem de Anadolu'ya yeni gelen **Türk göçünü** üzerine çekmesini sağlamıştır.

- Benimsenen gaza ve cihat ideolojisi Anadolu'daki **dini-iktisadi grupların desteğini** almasını sağlamıştır.
- Merkeziyetçi yönetim benimsemesi

DİKKAT: Merkeziyetçi yönetim anlayışı, Osmanlı Devleti'nin daha önceki Türk Devletlerinden ayıran en büyük farktır.

- Devlet yöneticilerinin yetenekli olması
- Bizans'ın siyasi karışıklık içinde olması
- Anadolu'da güçlü bir devletin yer almaması
- Başarıyla ve birlikte uygulanan İskân ve istimalet politikası politikasının uygulanması

NOT: İskân, yerleştirme, şenlendirme anlamlarına gelir. Rumeli'de fethedilen topraklara Anadolu'dan getirilen Türklerin yerleştirilmesidir.

NOT: İstimalet, Hoşgörü, gönlü alma politikasıdır. Fethedilen bir bölgede din ayrımı yapılmaksızın halka din ve ibadet özgürlüğü sağlanmasıdır.

- Anadolu beylikleri ile iyi geçinmesi
- Beylikleri ile mücadele edilmemesi
- Avrupa'da **Feodalite rejiminin** bulunması
- Avrupa'da meydana gelen yüzyıl Savaşları'nın (İngiltere-Fransa) Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki ilerleyişinin hızlandırması

OSMANLI'NIN KURULUŞUNDA DESTEK VEREN DİNİ-İKTİSADİ GRUPLAR

- Ahiyan-ı Rum (Anadolu Ahileri)
- Gaziyan-ı Rum (Anadolu gazileri)
- Abdalan-ı Rum (Anadolu dervişleri)

NOT: Abdallar ya da dervişler **Alperenler** olarak da karşımıza çıkabilir. **Alp+Eren** iki kelime ve iki anlayış birleşmiştir. Oğuz'un Alp'i ile derviş birleşmiş, **savaşçı ermiş, eren** ortaya çıkmıştır.

- Bacıyan-ı Rum (Anadolu kadınları)
- Fakıyan-ı Rum (Bilim adamları)

KAYI BOYU'NUN ANADOLU'YA GELİŞİ VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

- Osmanlı Devleti, Oğuzların **Bozok** kolunun, **Günhan** soyunun, **KAYI BOYU** tarafından kurulmuştur.
- Kayılar, Orta Asya'daki Moğol baskısından dolayı başlarında **Ertuğrul Gazi** varken Türkiye Selçuklu hükümdarı **I. Alâeddin Keykubat** zamanında Anadolu'ya gelerek Ankara'nın batısındaki **Karacadağ** bölgesine yerleştirildi.
- Daha sonra bir **uç bölgesi** olan **Söğüt-Domaniç** yöresine yerleştiler.

DİKKAT: Yakın zaman kadar 1299 tarihi Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmekteydi. Ancak Şu an kullanılan MEB ders kitaplarına göre kabul gören görüş **Halil İnalcık'ın görüşüdür.**

Halil İNALCIK'a göre Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi **1302 yani KOYUNHİSAR (BAFEON) SAVAŞI'DIR.**

Çünkü:

1. Küçük bir aşiret beyinin İmparatorluk ordusuna karşı kazandığı bu başarı onu karizmatik bir lider olarak ortaya çıkarmış,
2. Anadolu Türkleri tarafından tanınmasını sağlamış,
3. Böylece bir hanedan kurucusu konumuna getirmiştir.

OSMAN BEY DÖNEMİ (1281-1326)

- Osman Bey'in lakabı; Fahrüddin'dir.
- 1291 yılında Karacahisar'ı alıp beyliğin merkezini buraya taşıdı.
- 1298 yanında Yarhisar, Bilecik ve İnegöl'ü fethetti.
- 1302 yılında Bizans ile (Bafeon) Koyunhisar Savaşı yapıldı.

NOT: Koyunhisar Savaşı ilk **Osmanlı-Bizans savaşıdır.** Osmanlı Devleti kazanmıştır.

- Osman Bey Şeyh Edebali'nin kızı Bala Hatun ile evlenmiştir.
- 1231 tarihinde Mudanya fethedilmiş Osman Bey bu savaşta rahatsızlandığı için görevi oğluna vermiştir.
- Osman Bey'in mezarı Bursa'da, **Gümüşlü Kümbet** olarak adlandırılır.
- Osman Bey döneminde ilk defa bac adı verilen vergi alındı.

NOT: Bac pazardaki üründen alınan vergidir

- İlk **Kadı** ataması yapıldı. Dursun Fakih Karacahisar'a atandı.
- İlk defa bakır para bastırıldı.
- İlk defa tımar sistemi uygulandı.
- İlk Kale Fethi yapılmıştır Kulaca Hisar Kalesi

ORHAN BEY DÖNEMİ (1326-1362)

- Orhan Bey'in lakabı; İhtiyarüddin'dir.
- 1326 tarihinde **Bursa** fethedilmiş; **Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti** yapılmış ve Bey sancağı ilan edilmiştir.
- 1329 tarihinde (Palekanon) Maltepe Savaşı yapıldı ve kazanıldı.
- 1330 tarihinde İznik fethedildi. İznik'ten ilk **Cizye vergisi** alındı.

NOT: Cizye vergisi, Askerlik çağındaki gayrimüslim erkeklerden alınan baş vergisidir.

NOT: Koyunhisar savaşı, Bursa'nın fethine; Maltepe Savaşı ise İznik ve İzmit'in fethinine zemin hazırlamıştır.

- 1345 tarihinde **Karesioğulları Beyliği** alındı. ve Osmanlı Devleti Deniz gücü elde etti, Rumeli'ye geçiş hızlandı.

NOT: Böylece **Anadolu Türk birliğini sağlamak için ilk adım** atılmıştır. Ayrıca Karesioğullarının alınması **Gaza ve cihat politikası izlendiği anlamına gelmez.**

- 1353 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki ilk toprağı olan **Çimpe Kalesi** alındı.

ORHAN BEY DÖNEMİNDE DEVLET ÖRGÜTLENMESİ İLE İLGİLİ GELİŞMELER;

- İlk gümüş para (**akçe**) bastırıldı.
- İlk cami olan **İznik Hacı Özbek Cami** yaptırıldı.
- İlk Saray olan **Bey Sarayı** Bursa'da yaptırıldı.
- İlk medrese açıldı. **İznik Orhaniyesi**
- İlk **vezir** ataması yapıldı. Alaaddin Paşa
- İlk **müderris** atama yapıldı. Davud'u Kayseri
- İlk kez **Divan** kuruldu.
- İlk **tersane** Karamürsel'de kuruldu.
- İlk kez Bursa'da **imarethane** açıldı.
- İlk kez Rumeli'ye geçildi. (Çimpe Kalesi)
- İlk kez Bedesten açıldı.
- Yaya ve Müsellem adında **ilk düzenli Osmanlı ordusu** kuruldu.
- İlk kez Cenevizlilere kapitülasyonlar verildi. ! (1352)

DİKKAT: Devlet örgütlenmesi konusunda yapılan tüm bu çalışmalardan dolayı Osmanlıları Aşiret düzeninden beylik düzenine geçiren hükümdar Orhan Bey olmuştur.

I. MURAT DÖNEMİ (1362-1389)

BALKANLAR'DAKİ FETİHLER

- 1363 tarihinde Bizans-Bulgar ittifakına karşı **Sazlıdere Savaşı** kazanıldı ve Edirne fethedildi.

NOT: Sazlıdere Savaşı'ndan sonra **ile kez iskân siyaseti** uygulanmaya başladı.

- 1364 tarihinde Haçlılar ile **Sırpsındığı (I.Çirmen) Savaşı** yapıldı. Bu zaferden sonra Edirne'nin güvende olduğuna karar veren Osmanlılar, **başkenti Edirne'ye taşıdı.**

NOT: Sırpsındığı, Osmanlı ile Haçlılar arasında yapılan ilk savaştır.

- 1371 tarihinde **II.Çirmen Savaşı** yapıldı. Sırp lar mağlup edildi.

- 1386'da Şahin Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri **Ploşnik'te yenilgiye uğradı.**

NOT: Ploşnik bozgunu Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da aldığı **ilk yenilgidir.** Bu yenilgiden cesaret bulan Haçlılar Osmanlılar'ı Balkanlar'dan atmak için harekete geçmiş ve **I.Kosova Savaşı** olmuştur.

- 1389 tarihinde **I. Kosova zaferi** kazanıldı.

NOT: Osmanlılar ilk kez bu savaşta top kullanmışlardır.

NOT: I. Murat savaş meydanında öldürülmüştür. Savaş meydanında hayatını kaybeden **ilk ve tek Osmanlı Sultanı I.Murat'tır.**

NOT: İlk defa bir savaşta Osmanlı'ya beylikler tarafından destek gönderilmiştir.

ANADOLU TÜRK BİRLİĞİNİ SAĞLAMAK İÇİN ATILAN ADIMLAR

DİKKAT: I. Murat Anadolu Türk birliğini sağlamak için bazı adımlar atmıştır. Ancak bunu yaparken **beyliklerle mücadele etmemeye, zor kullanmamaya** dikkat etmiş; fırsatları değerlendirmiştir.

- 1362 tarihinde Ankara, isyan eden ahilerin elinden tamamen alındı.
- Germiyanogulları**'ndan çeyiz yoluyla Kütahya, Simav, Tavşanlı, Emet alınmıştır.
- Hamitoğulları'ndan ise para karşılığı Beşşehir, Isparta, Yalvaç, Akşehir alınmıştır.
- Karamanlarla ilk kez savaşılmıştır.

DEVLET ÖRGÜTLENMESİ İÇİN ATILAN ADIMLAR

- Rumeli Beylerbeyliği** kuruldu. Merkezi **Manastır**, ilk atanan Beylerbeyi de Lala Şahin Paşa'dır
- Edirne'de **Kapıkulu Ordusu** (Yeniçeri Ocağı, Acemi Oğlanlar Ocağı, Topçu Ocağı) kuruldu.

- Bu orduya kaynak temin etmek için **Pençik Sistemi** uygulanmaya başlamıştır.

NOT: **Pençik sistemi**, Penç, Farsçada beş demektir. Savaş esirlerinden beşte biri devletin hakkı olarak alınması, kısa bir eğitimin ardından yeni kurulan Kapıkulu ordusunda asker olarak kullanılmasıdır.

- Veraset anlayışında ilk kez değişikliğe gidilmiştir. Yapılan bu değişiklik: "Ülke hanedanın ortak malıdır." yerine "**Ülke hükümdar ve oğullarının**" anlayışı getirilmiştir.

YORUM 1: Böylece Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerden itibaren **Merkeziyetçi anlayışı** güçlendiren adımlar attığını görüyoruz.

YORUM 2: Yapılan bu değişiklik **veraset sistemini düzenli hale getirmez. Taht kavgalarını da bitirmez. Ancak azaltır.**

- İlk kez sadrazamlık (Veziriazamlık) makamı kuruldu. İlk sadrazam Çandarlı Halil paşa oldu.

NOT: Sadrazam bugünkü **başbakan**a karşılık gelir.

- Defterdarlık makamı kurularak, ilk mali teşkilat oluşturuldu.

NOT: Defterdar, bugünkü **maliye bakanına** karşılık gelir.

- İlk kazaskerlik makamları kurulmuştur.

NOT: Kazasker ise bugünkü **adalet ve milli eğitim bakanı**dır.

- Sultan, Hüdavendigar, Gazi, Hünkar unvanlarını kullanmıştır.

NOT: Sultan unvanını ilk kullanan Osmanlı padişahı, I. Murat olmuştur.

DİKKAT: Devlet yönetimi ile ilgili çok ciddi adımların atıldığı I. Murat dönemi, **Osmanlıların beylik düzeninden devlet düzenine geçtikleri dönem** olmuştur.

I. BAYEZİD DÖNEMİ (YILDIRIM BAYEZİD) (1389-1402)

- I.Bayezit'in lakabı, Yıldırımdır.
- 1396 tarihinde Haçlılara karşı yapılan **Niğbolu Savaşı** kazanıldı ve Halife Bayezit'e Sultan-ı İklım-i Rum unvanını verdi. (Anadolu'nun sultanı)

NOT: Niğbolu zaferi, Yıldırım Bayezid'in en büyük başarısıdır. **Yıldırım, bu zaferle;**

1. Türk-İslam dünyasında büyük üne kavuşmuştur. Bu başarı da Timur'un onu kendisine rakip olarak görmesine neden olmuştur.
 2. Ayrıca bu zaferden sonra Batı'dan bir tehdit gelmeyeceğine karar veren Yıldırım, Anadolu Türk birliğini sağlamak için Anadolu'ya yönelmiştir.
- 1391-1401 yılları arasında **İstanbul dört kez kuşatılmış;** kuşatmalar da kullanılmak üzere **Güzelcehisar** (Anadolu Hisarı yaptırılmıştır.)

NOT: İstanbul'u kuşatan ilk Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezit olmuştur.

- Germiyanogulları, Aydınoğulları, Candaroğulları, Menteşeoğulları, Saruhanogulları alınmış; **Böylece ilk kez Anadolu Türk siyasi birliği büyük ölçüde sağlanmıştır.**

YORUM 1: Yıldırım Bayezid'in hangi beylikleri aldığını ezberlemek yerine hangilerini almadığını odaklanmalıyız. Bunlar **Karesioğulları, Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları.**

YORUM 2: Bu bilgi aynı zamanda Ankara Savaşı'ndan sonra hangi beyliklerin tekrar kurulduğu konusunda da işimize yarayacaktır.

- **Anadolu Beylerbeyliği** kuruldu. Anadolu eyaletinin merkezi **Kütahya**'dır.
- **Bursa Ulu Cami** yapıldı.
- **Gelibolu'da Tersane** açılmıştır.

- Yıldırım Bayezid ilk kez **cülus bahşişi** dağıtan padişah'tır.

NOT: **Culus**, padişahların tahta çıkışı demektir. **Cülus bahşişi** ise tahta çıkan padişahın yeniçerilere dağıttığı paradır.

- **Timur'la Yıldırım Bayezid** arasında 1402 tarihinde **Ankara Savaşı** yapılmış ve savaş kaybedilmiştir.

ANKARA SAVAŞI

SAVAŞIN NEDENLERİ

- Her iki hükümdarın da Türk İslam liderliğini ele geçirmek istemesi
- Çin üzerine sefere çıkacak olan Timur'un arkasına güçlü bir devlet bırakmamak istemesi
- Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf ile Bağdat hükümdarı Ahmet Celayir'in Yıldırım Bayezid'i kışkırtması
- Yıldırım Bayezid'in son verdiği Anadolu beylerinin Timur'u kışkırtması
- Timur'un Sivas'ı yağmalaması
- İki hükümdar arasındaki karşılıklı hakaretler içeren mektuplaşmalar

SAVAŞIN SONUÇLARI

- Osmanlı Devleti yenildi.
- Yıldırım Bayezit ve oğlu Mustafa Timur'a esir düşmüşlerdir. Yıldırım Bayezid bu esaret sırasında ölmüştür.

NOT: Yıldırım Bayezit, Osmanlı Devleti'nde esir düşen ilk ve tek padişah'tır

- Timur, Osmanlı topraklarını Yıldırım Bayezid'in çocukları arasında paylaştırdı. Böylece Osmanlı Devleti, 11 yıllık **Fetret Devri**'ne girdi
- Timur Anadolu Türk beyliklerini yeniden kurdu. Böylece Anadolu Türk siyasi birliği bir kez daha bozuldu.
- Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki ilerleyişi durdu.
- İstanbul'un fethi gecikti.

FETRET DEVRİ

- 1402 Ankara Savaşı ile başlayıp 11 yıl boyunca devam eden kardeşler arası taht kavgaları dönemidir.
- Fetret Devri'nde Bayezit'in çocukları Süleyman, İsa, Musa ve Mehmet Çelebi birbirleriyle taht mücadelesi etmiş; En son kardeşlerini yok eden **Mehmet Çelebi** Osmanlı tahtını ele geçirmiştir.
- Fetret Devri'nde Osmanlı Devleti özellikle **Anadolu** siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir karışıklığın içine düşmüş; Osmanlı Devleti **yıkılmanın eşiğinden dönmüştür**.

NOT: Çelebi Mehmet, Osmanlı Devleti'ni yıkılmaktan kurtardığı için **Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu** olarak kabul edilir.

DİKKAT: Fetret Devri'nde Anadolu'da büyük toprak kayıpları ve karışıklık yaşanırken Balkanlarda büyük kayıplar olmamıştır. **Bunun nedenleri;** Uygulanan **İskân siyaseti**, Uygulanan **istimalet siyaseti** ve **Akıncı birliklerinin** görevlerinin başında olmasıdır.

NOT: Ankara Savaşı'ndan sonra bir süre pençik yapılamadığı için **Devşirme Sistemi'ne** geçildi.

I. MEHMET (ÇELEBİ) DÖNEMİ (1413-1421)

- Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusudur.
- 1416 tarihinde Venedik ile ilk deniz savaşı olan **Çalibey Savaşı** yapılmış Osmanlı yenilgiye uğramıştır.
- **Şeyh Bedrettin isyanı** çıkmıştır.

NOT: Osmanlı tarihinin **ilk dini ve toplumsal nitelikli ayaklanması** Şeyh Bedrettin isyanıdır. Bu isyan **Fetret devri'nin siyasi ve sosyal karışıklığından** faydalanmıştır.

- **MUSTAFA ÇELEBİ OLAYI;** Timur'a esir düşmüş olan Mustafa Çelebi, Timur'un ölümü üzerine serbest kalmış ve Bizans'ın desteği ile abisine karşı isyan etmiştir. Başarılı olamayan Mustafa Çelebi Bizans'a sığınmıştır.

II. MURAT DÖNEMİ (1421-1451)

- Padişah-ı Alem Penah (Cihan halkının sığındığı Ulu hükümdar)
- Önce amcası Mustafa Çelebi isyanı; (**Düzmece Mustafa olayı**) Ardından kardeşi şehzade Mustafa'nın isyanı ile uğraşmıştır.
- Düzmece Mustafa Olayı'nda Bizans'ın parmağı olduğu için İstanbul'u kuşatmıştır.

NOT: İstanbul'u kuşatan ikinci Osmanlı padişahıdır.

- 1430 tarihinde Venedik ile savaş yapılmıştır. (**Güvercinlik Savaşı**)
- 1440-1444 yılları arasında Osmanlı kuvvetleri Balkanlarda ard arda yenilgiler almıştır. Bu yenilgilerden en önemlisi **1443** tarihinde Haçlılar ile yapılan **İzadi Derbendi Savaşı**'dır.

NOT: II. Murat Dönemi'nde Osmanlılar güçlü bir ittifak ile karşı kaşıyadır. Bu ittifakın başında **Macar Kralı Ladislas ve Erdel Beyi Hünyadi Yanoş** vardır.

- Bu yenilgilerin ardından Haçlılarla 1444 **Edirne-Segedin** antlaşması imzalayan II.Murat, tahtı oğlu II. Mehmet'e bırakmıştır.

NOT: Edirne-Segedin Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Haçlılarla imzaladığı ilk antlaşmadır.

NOT: Kendi isteğiyle tahttan çekilen ilk ve tek Osmanlı padişahı II.Murat'tır.

- Osmanlı tahtına 12 yaşında bir çocuk çıkınca Haçlılar anlaşmayı bozarak harekete geçti. Bunun üzerine II. Murat tahtı oğlundan geri aldı.

NOT: Bu süreçte II. Mehmet'e karşı **Buçuktepe isyanı** çıkmıştır. **İlk Yeniçeri isyanıdır**.

- 1444 Tarihinde **Varna Savaşı** yapıldı
- 1448 tarihinde Haçlılar ile **II.Kosova Savaşı** yapıldı. Böylece Osmanlı'nın Balkanlardaki hâkimiyeti kesinleşti.
- I.Murat Hayır babası olarak bilinir.

NOT:

- Osmanlı Devleti'nin yükselme devri 1453 İstanbul'un fethi ile başlar ve 1579 Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümü ile son bulur.
- 15. yüzyılın ikinci yarısından başlayan bu dönem bütün 16. yüzyılı da içine alarak yaklaşık 150 yıl sürmüştür.
- Bu dönem Osmanlı Devleti'nin tam anlamıyla dünya gücü (**Cihanşumül**) haline geldiği dönemdir.

YÜKSELME DÖNEMİ PADİŞAHLARI:

- FATİH SULTAN MEHMET (II. MEHMET)
- II. BAYEZİD
- YAVUZ SULTAN SELİM (I. SELİM)
- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN (I. SÜLEYMAN)
- II. SELİM (SARI SELİM) (SOKULLU MEHMET PAŞA)
- III. MURAT (SOKULLU MEHMET PAŞA)

FATİH SULTAN MEHMET (II. MEHMET) DÖNEMİ

- II. Mehmet ikinci kez tahta çıktığında yapmayı planladığı her şeyin ön şartı olarak İstanbul'un fethini görmüş, bu yüzden tahta çıkar çıkmaz fethin hazırlıklarına girişmiştir.

İSTANBUL'UN FETHİ**NEDENLERİ**

- Hiz. Muhammed'in hadisi
- Bizans'ın beylikleri kışkırtması ve Anadolu siyasi birliğini bozmaya çalışması
- Osmanlı'nın Rumeli'de ilerleyişine Bizans'ın engel olması
- Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı toprakları arasındaki bağlantının kurulmak istenmesi
- İstanbul'un eski bir kültür din ve yerleşim merkezi olması

- Boğazlarda hâkimiyetin sağlanmak istenmesi
- İstanbul'un coğrafi (jeopolitik) konumu
- Bizans'ın Haçlı ittifaklarına sebep olması
- Bizans'ın Hristiyan dünyasını Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtması

FETİH HAZIRLIKLARI

- Bizans'a Karadeniz'den gelebilecek yardımları önlemek amacıyla Rumeli Hisarı (Boğazkesen) yapıldı.

NOT: Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın karşısına

- Bizans'a ait olan Silivri ve vize kaleleri alındı
- 400 parçalık bir donanma hazırlandı.
- ŞAHİ** adı verilen toprak döktürüldü

NOT: Şahi toprakları dünyanın o zaman kadar görmediği bir yıkım gücüne sahiptir. Şahi toprakları, savaş teknolojisinde yeni bir çağın kapısını açmıştır. Bu toprakların planları bizzat Sultan II. Mehmet tarafından çizilmiş; Macar topçu ustası Urban tarafından dökülmüştür.

- Tekerlekli kuleler yapıldı
- Karamanoğulları ile antlaşma yapıldı
- Balkanlarda güvenlik sağlandı.

BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN HAZIRLIKLARI

- Kaleler ve surlar onararak askerler yetiştirildi.
- Grejuva (Rum Ateşi)** adı verilen savaş malzemesi geliştirildi.
- Haliç'in ağzı zincirlerle kapatıldı.
- Avrupa devletlerinden yardım istendi.
- Yardım alabilmek için Katolik ve Ortodoks kiliseleri birleştirmeye çalışıldı.

KUŞATMA VE FETİH

- Tüm bu hazırlıklardan sonra Osmanlı ordusu 6 Nisan 1453'te İstanbul'u kuşattı.
- 18 Nisana kadar topraklar surlar yıkılmaya çalışıldı.
- Sultan Mehmet, tüm ümitlerin söndüğü bir anda dünya tarihine geçecek bir karar

verdi. Kasımpaşa sırtlarından açılan bir yolla gemiler karadan **Haliç**'e indirildi.

- Sonunda 54 gün süren kuşatma büyük fedakârlıklarla **29 Mayıs 1453**'te başarıyla sonuçlandı ve İstanbul Fethedildi.

NOT: Kuşatma sırasında ordunun maneviyatını kuvvetlendiren bir olay daha yaşanmıştır. Sultan Mehmet'in hocası Ak Şemseddin rüyasında **Peygamberimizin Mihmandar'ı Ebu Eyüp El Ensari**'nin kaybolmuş mezarını görür. Bu mezar bulunarak oraya bir türbe yapılır. Bugünkü **Eyüp Sultan Türbesi ve Eyüp Sultan semti** böyle ortaya çıkmıştır.

NOT: Yine kuşatma sırasında aşırta güller atabilen **HUMBARA** silahı bizzat Fatih Sultan Mehmet tarafından icat edildi. Humbara bugünkü **HAVAN TOPUNUN** atasıdır.

FETHİN DÜNYA TARİHİ AÇISINDAN SONUÇLARI

- Yaklaşık bin yıldır yaşayan ve dünyanın en uzun süre yaşayan İmparatorluklarından birisi olan **Bizans İmparatorluğu** sona erdi.
- Kalelerin ve surların topla yıkılabileceği anlaşıldı. Bu durum Avrupa'da **Feodalite rejiminin** (derebeylik) gücünü kaybetmesine neden oldu.
- **Orta Çağ sona erdi. Yeni Çağ başladı.**
- İtalya'ya giden bazı Bilginler **Rönesans**'ın başlamasında etkili oldular.
- Önemli ticaret yollarının Türklerin eline geçmesi, Avrupalıların yeni arayışlara yönelmesine neden oldu. Bu da **Coğrafi keşiflerin** başlamasında etkili oldu.

DİKKAT: Dünyadaki iki önemli ticaret yolu, **İpek ve Baharat yoludur**. Baharat yolu zaten bir Türk devleti olan **Memluk Devleti'nin** kontrolündedir. İstanbul'un fethi ile birlikte İpek Yolu'nun kontrolü de Türklerin eline geçti.

FETHİN TÜRK TARİHİ AÇISINDAN SONUÇLARI

- Osmanlı Devleti yükselme dönemine girdi.
- Anadolu ve Rumeli arasında toprak bütünlüğü sağlandı.
- Başkent İstanbul oldu.
- İpek Yolu Türklerin kontrolüne geçti.
- Osmanlı Devleti Türk İslam dünyasında daha da üstün hale geldi.
- II. Mehmet, **Fatih** unvanını aldı.
- II. Mehmet'in yayınlamış olduğu **Amanname**, Ortodoks halk üzerinde etkili olunmuştur.

ORTODOKS KİLİSESİNİN DURUMU:

- İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi, Hristiyanlığın dininin **Ortodoks** mezhebinin merkezidir.

DİKKAT: Henüz Reform yaşanmadı. Dolayısıyla henüz Protestanlık ve diğer mezhepler yok.

- Fatih, Patrikhanenin İstanbul da kalmasına izin verdiği gibi onu koruması altına aldı.

BÖYLECE:

- Osmanlı Devleti Ortodoks Mezhebinin koruyucusu oldu.
- Osmanlı, bu sayede topraklarında yaşayan Hristiyanları kontrol altına almayı başardı.
- Hristiyanların birleşmesi engellendi.

DİĞER FETHİN HAREKETLERİ

DİKKAT: Fatih, İstanbul'un fethi ile peygamber müjdesine ulaştı. Hem Osmanlı ülkesinde hem de Türk-İslam dünyasında sınırsız bir otorite elde etti.

Fatih Sultan Mehmet bu otorite ile;

- Kendisi ile ilgili daha önce oluşan olumsuz düşünceleri (İlk taht tecrübesi) yok etti.
- Öncelikle Sadrazam **Çandarlı Halil Paşa** başta olmak üzere iktidarını gölgeleyen kişileri yok etti.

- Başta **Yeniçeriler** olmak üzere tüm orduyu disiplin altına aldı.
- Devlet teşkilatında yaptığı bir dizi değişiklik ile iktidarını güçlendirdi ve Devleti çok daha **merkeziyetçi bir yapıya** kavuşturmuştur.
- **BÖYLECE:** Kurmayı düşündüğü CİHAN DEVLETİ "CİHANŞÜMÜL DEVLET" için fetihlere girişti.

BİZANS'I DİRİLTME UMUTLARININ YOK ETMEK İÇİN YAPILAN FETİHLER:

Bu fetihler ileride birileri çıkıp Bizans'ı tekrar kurma umudu taşımasın diye yapılmıştır.

- **Mora** fethedildi.
- **Trabzon Rum İmparatorluğu** yıkıldı. Ve Trabzon alındı.

BALKANLARDAKİ FAALİYETLER

- 1459'da **Sırbistan** fethedildi. (Belgrat hariç)
- 1464 **Mora** fethedildi.
- 1462 **Eflak** fethedildi.
- 1463-65 **Bosna-Hersek** fethedildi.
- 1476 **Boğdan** fethedildi.
- 1479 **Arnavutluk** fethedildi.

AKDENİZ HAKİMYETİNİN SAĞLANMASI İÇİN YAPILAN FETİHLER:

- **Mora** fethedildi.
- **Zenta, Kefalonya, Ayamavra** adaları alındı.
- İtalya Seferi ile **OTRANTO kalesi** alındı.

NOT: Fatih Otranto'yu fethederek İtalya'ya ayak basmıştır. (**Roma Kayzeri** olma amacındadır.) Ancak ondan sonra gelenler bu kalenin önemini anlayamamış ve kale tekrar kaybedilmiştir.

KARADENİZ HÂKİMİYETİNİN SAĞLANMASI İÇİN YAPILAN FETİHLER:

- Cenevizlilerden, **AMASRA** alındı.
- İsfendiyağullarından, **SİNOP** alındı.
- **Trabzon Rum İmparatorluğu** yıkıldı. Trabzon alındı.

DİKKAT: Bu üç fetihle Karadeniz'in Anadolu kıyıları egemenlik altına alındı. (**İstanbul'un fethini buna ekleyebiliriz**)

- Cenevizlilerden, **KIRIM** alındı.

DİKKAT: Böylece **Karadeniz bir Türk gölü** haline geldi.

NOT: Fatih Sultan Mehmed'e deniz seferi nedeni ile **Sultan-ül Bahreyn** ve **Hakanü'l Berreyn** unvanları verildi.

ANADOLU SİYASİ BİRLİĞİNİ SAĞLAMAK İÇİN YAPILAN FETİHLER:

- **Amasra** fethedildi.
- **Trabzon** fethedildi
- **Sinop** alındı.
- Karamanoğullarından **Niğde, Konya, Karaman** alındı.
- Akkoyunlu Devleti ile **Otlukbeli** savaşı yapıldı.

ANADOLU TÜRK SİYASİ BİRLİĞİNİN SAĞLANMASI İÇİN YAPILAN FETİHLER:

- **Sinop** alındı.
- Karamanoğullarından **Niğde, Konya, Karaman** alındı.
- Akkoyunlu Devleti ile **Otlukbeli** savaşı yapıldı.

DİKKAT: Dikkat ettiyseniz bazı fetihler birden fazla başlığın altında yer almaktadır. Fetihlerle ilgili çıkabilecek bir soruda başlıklara dikkat etmeliyiz. Örneğin Anadolu siyasi birliği için yapılan fetihlerde tek kıstas **Anadolu'da** yer alması iken; Anadolu Türk Birliğinin sağlanması için yapılan fetihlerde **Anadolu'da** bulunması ve **Türklerden** alınması gerekmektedir.

1473 OTLUKBELİ SAVAŞI

NEDENLERİ

- İstanbul'un Fethi'nden sonra Fatih ile Uzun Hasan arasında başlayan Türk-İslam liderliği rekabeti.
- Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Karamanoğulları ve Trabzon Rum

İmparatorluğu'nun topraklarının geri verilmesini talep etmesi.

- Akkoyunluların Türk siyasi birliğini tehdit etmesi.
- Osmanlı'nın Doğu Anadolu'da nüfuz elde etmek istemesi.
- Akkoyunluların Osmanlı'ya karşı Venediklilerle işbirliği yapması.

SONUÇLARI

- Akkoyunlu Devleti çöküş dönemine girdi.

NOT: Akkoyunlu Devleti'nin yıkılışı ile İran'da Osmanlı Devleti için çok daha büyük bir tehdit olacak **Şii Safevi Devleti** ortaya çıktı.

- Doğu Anadolu'da güvenlik sağlandı.
- Osmanlı Devleti sınırlarını Fırat Nehri'ne kadar genişletmiştir.
- Anadolu Türk Birliğini sağlamak için önemli bir adım atıldı.

TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİ

- Veziriazamlar Divana başkanlık etmeye başladı.
- Kanunname-i Al-i Osman yayınlandı.

Bununla birlikte;

1. Sancak sistemi
2. Kardeş katli
3. Cülus bahşişi
4. Müsadere usulü

Yasal nitelik kazanmıştır.

NOT: Kanunname-i Al-i Osman Osmanlı Devleti'nin **ilk kanunnamesi** olarak geçer.

- İlk altın para basıldı.
- Sahn-ı Seman Medresesi kuruldu.
- Topkapı Sarayı yapıldı
- Çinili Köşk yapıldı (Osmanlı'nın ilk Köşküdür)
- Ayasofya Kilisesi Camiye çevrildi.
- Ali Kuşçu İstanbul'a getirildi.
- Padişah portresi yapıldı. İtalyan ressam **Gentile Bellini** Fatih'in portresini yaptı.

- Nesir ustası Sinan Paşa ile Şair Ahmet Paşa vezirliğe yükseltildi.
- **Enderun Mektebi** Topkapı Sarayı'na taşındı.

NOT: Fatih Sultan Mehmet **Avni** mahlasını kullanarak şiirler yazmıştır.

II. BAYEZİT DÖNEMİ (1481-1512)

DİKKAT: II. Bayezid devri yükselme dönemi içinde **duraklama dönemi** olarak kabul edilir. Bu dönemde fetihler durma noktasına gelmiştir.

BUNUN NEDENLERİ:

1. Cem Sultan İsyanı
2. Şahkulu ve Nur Halife İsyanları
3. II. Bayezid'in kişiliği

CEM SULTAN OLAYI

- Fatih hayatını kaybettiğinde Şehzade Cem Konya'da Şehzade Bayezit Amasya'da valiydi. Oğullarının ikisine de Fatih'in vefat haber verilmiş; fakat Şehzade Cem'e gönderilen haberci yolda öldürülünce Bayezit İstanbul'a gelerek devşirme devlet adamlarının desteği ile tahta geçmiştir.
- Bu durumu kabullenemeyen Şehzade Cem Anadolu'dan toplamış olduğu kuvvetlerle Bursa üzerine yürümüş ve Bursa'yı ele geçirerek adına hutbe okutmuştur.
- Bayezit'e kendisinin Anadolu'da Bayezit'in de Rumeli'de hükümdar olmasını teklif etmiş; Ancak bu teklif Bayezit tarafından kabul edilmemiş ve **Yenişehir**'de yapılan savaşta Cem Sultan yenilerek **Karaman**'a çekilmiş daha Sonraları ise **Memluklara** sığınmıştır.
- Cem Sultan daha sonra **Rodos şövalyelerine** sığınmıştır. Şövalyeler onu önce **Fransa**'ya götürdü. Daha sonra **Vatikan**'a götürülerek **Papa**'ya teslim edildi.

- Fransa kralı İtalya'ya giderek bir Haçlı Birliği kurmada kendisinden faydalanmak için Cem sultanı teslim almıştır.
- Cem Sultan 1495 yılında vefat etmiştir.

NOT: Cem Sultan olayı bir iç sorun iken dış sorun haline gelmiştir.

NOT: Cem Sultan'ın Avrupalıların elinde bulunması II. Bayezid'i fetihler ve İspanya'ya (Endülüs) yapılan yardım konusunda sınırlandırmıştır.

İSPANYA'YA YARDIM:

- İspanya'da Hristiyanlar birleşerek yüzyıllardır burada yaşayan Müslüman ve Yahudileri (**ENDÜLÜS EMEVİLERİ**) katletmeye başlamıştır.
- Bunun üzerine yardıma giden Osmanlı denizcileri Müslümanları Afrika'ya, Yahudileri (**SEFARDİK YAHUDİLERİ**) Osmanlı topraklarına taşımışlardır.
- Ancak Yukarıda da belirttiğimiz gibi Cem Sultan'ın Avrupalıların ellerinde olması, Endülüs'e gerektiği kadar yardım edilememesine neden olmuştur.

OSMANLI MEMLÜK SAVAŞLARI

DİKKAT: Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra Memluklar Osmanlı Devleti'ni rakip olarak görmeye başladığı için ve Hicaz suyuolları meselesi nedeniyle Osmanlı- Memluk ilişkileri bozulmuştur. Ancak Fatih Dönemi'nde bir savaş olmamıştır.

AĞA ÇAYIRI SAVAŞI

1485-1491 yılları arasında yapılmıştır. Savaş altı yıl sürmüş taraflar birbirine üstünlük sağlayamamıştır.

NEDENLERİ

- Hicaz suyuolları meselesi
- Memlukların Karaman beylerini ve Cem sultanı himaye etmeleri.

OSMANLI-VENEDİK SAVAŞLARI

- 1499-1502 yılları arasında yapılan savaşlarda **İnebahti, modon ve kolon** kaleleri ele geçirilmiştir.
- **Böylece** Venedik'in Mora Yarımadası'ndaki egemenliği sona ermiştir.

ŞAHKULU VE NUR HALİFE İSYANLARI:

- Akkoyunlu Devleti'nin yıkılması ile İran'da **Şah İsmail** tarafından **Şii Safevi Devleti** kurulmuştu.
- Safevi Devleti, II. Bayezit'in izlediği pasif politikadan yararlanarak Anadolu'da yoğun şekilde **Şii propagandası** yapmaya başladı.
- Anadolu'daki Şii faaliyetleri sonucunda **ŞAHKULU** ve **NUR HALİFE** isyanları çıkmış, özellikle Şahkulu isyanı güçlkle bastırılabilmiştir.

DİKKAT: Anadolu'da tüm bunlar yaşanırken, Şii faaliyetleri ve isyanlar artarken Şehzade Selim (İleride Yavuz olacak) Trabzon Sancakbeyidir. Babasının pasif politikasını eleştirerek ona karşı harekete geçer. Ayrıca tahta çıktığında önce doğu meseleleri ile ilgilenmesi de bu yüzdendir.

II. BAYEZİT DÖNEMİNDEKİ DİĞER GELİŞMELER

- 1484 Kili ve Akerman kaleleri alınmıştır.
- Karamanoğullarına son verilmiştir.
- **Kanunname-i ihtisap** adı ile **dünyanın ilk standart kanunu** çıkarıldı.
- Divan edebiyatında Bayezit, **Veli, Sofi, Adli** mahlasları ile şiir yazmıştır.
- Edirne'de müzikle tedavi yapan bir darüşşifa açılmıştır.
- İlk kez **Avarız vergisi (İmdad-ı seferiye)** toplanmıştır
- **Küçük Kıyamet** denilen İstanbul depremi yaşanmıştır.
- Tarihçi **Kemal Paşazade** ve **İdris'i Bitlis'i** sarayda çalışmalar yapmıştır.

I. SELİM (YAVUZ) DÖNEMİ (1512-1520)

- I.Selim babasını tahttan indirerek iktidarı ele geçirilmiştir. (**Karıştıran Savaşı**)
- Bu Savaşta yenilmesine rağmen II.Bayezid'in pasif politikasından sıkılan **Yeniçeriler** tarafından beğenilen şehzade Selim, onların desteği ile tahtı ele geçirmiştir.

NOT: I. Selim babasını tahttan indirerek yerine geçen tek padişahdır.

NOT: I. Selim sekiz yıla seksen yıllık iş sığdıran padişah olarak bilinir.

İRAN SEFERİ (ÇALDIRAN VE TURNADAĞ SAVAŞLARI)**İRAN SEFERİNİN SEBEPLERİ**

- Sultan Selim, Trabzon Sancakbeyi iken Anadolu'daki Şii tehlikesinin ve Safevi Devleti'nin ne kadar tehlikeli olduğunu görmüştü.
- Sultan Selim, Osmanlı Devleti için asıl tehlikenin (Timur'da olduğu gibi) doğu'dan geleceğini düşünmekteydi. Ancak Doğu'da güvenlik sağlandıktan sonra Batı'da fetihler yapılabileceğine karar vermiştir.
- Bu yüzden tahta çıkar çıkmaz İRAN SEFERİNE çıkmıştır.

1. ÇALDIRAN SAVAŞI (1514)**NEDENLERİ:**

- Yavuz Sultan Selim** ve **Safevi** hükümdarı **Şah İsmail'in** Türk-İslam dünyasının lideri olmak istemesi.

NOT: Tıpkı Yıldırım Bayezid ile Timur arasında yapılan Ankara Savaşı ve Fatih ile Uzun Hasan arasında yapılan Otluksbeli Savaşı'nda olduğu gibi.

- Şah İsmail'in, Anadolu'da yürüttüğü Şii propagandası.

- Safevilerin Orta Asya Türk göçlerini engellemesi ve Bu durumun İskân siyasetini olumsuz etkilemesi.
- Sultan Selim'in İpek Yolu'nun Van-Tebriz hattını ele geçirmek istemesi.

SONUÇLARI:

- Savaş, özellikle ateşli silahlardaki üstünlüğü sayesinde Osmanlı Devleti'nin galibiyeti ile sonuçlandı.
- Anadolu'daki Şii tehlikesi ortadan kalktı.**
- Tebriz, Musul ve Kerkük fethedildi.

2. TURNADAĞ SAVAŞI (1515):

- İran seferi dönüşünde Dulkadiroğulları ile Turnadağ Savaşı yapıldı.
- Maraş, Elbistan dolayları alınarak bu beyliğe son verildi.

BÖYLECE:

- Anadolu Türk birliği kesin olarak sağlandı.**
- Osmanlı Devleti Memluk Devleti ile komşu oldu.
- Osmanlı-Memlûk ilişkileri bozulmuştur.

DİKKAT: Şimdiye kadar bu iki büyük devlet arasında tampon bölge olduğu için bu beyliğe dokunmamıştı. Osmanlı Devleti'nin Dulkadiroğulları'nı alması sıradaki hedefin de Memluk Devleti olduğunu gösterir.

MISIR SEFERİ (1515 MERCİDABIK VE 1516 RİDANİYE SAVAŞLARI)**MISIR SEFERİ'NİN SEBEPLERİ:**

- Abbasi halifesi Memluk himayesi altında olduğu için İstanbul'un fethine kadar Memluk Devleti İslam dünyasının lideri durumundadır.
- İstanbul'un fethinden itibaren bu iki devlet İslam liderliği konusunda rekabete girmiştir.

- Mısır'dan geçen Baharat Yolu'nu Memluk Devlet'i kontrol etmekteydi.
- Memluk Devleti Fatih döneminden beri Osmanlı'nın düşmanları ile işbirliği yapıyordu.
- Dulkadiroğulları'nın alınması ile aradaki tampon bölge de ortadan kalkmıştı.

Yavuz Sultan Selim; 1515 Mercidabık ve 1516 Ridaniye Savaşları ile Memluk Devletini yıkarak onlara ait toprakları ele geçirmiştir.

MISIR SEFERİNİN SONUÇLARI:

- Memluk Devleti yıkıldı.
- **Mısır, Suriye, Filistin, Hicaz** (kutsal topraklar) Osmanlı toprağı haline geldi.
- **Halifelik** Osmanlı Devleti'ne geçti.

NOT: Böylece Osmanlı Devleti'nin **teokratik** özelliğı kuvvetlenmiştir.

NOT: Osmanlı Padişahları, Halifelik makamını üzerlerine almasına rağmen uzun süre (1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar) Halifeliğın siyasi gücünden yararlanma yoluna gitmemiştir.

NOT: Yavuz Sultan Selim, Memluklar gibi Abbasi soyunu koruyarak Halifeliğı devam ettirmemiştir. Bu unvanı kendisi kullanmıştır. Yani **Halife unvanını kullanan ilk Osmanlı Padişahıdır.**

- Mekke ve Kahire'de yer alan kutsal emanetler İstanbul'a getirildi
- Osmanlı Devleti, Türk-İslam dünyasının tartışmasız lideri oldu.
- **Baharat Yolu** Osmanlı kontrolüne geçti.

NOT: Osmanlı Devleti Baharat Yolundan yeterince faydalanamamıştır. Çünkü Avrupalılar Hint Deniz Yolu'nu keşfetmiş ve Akdeniz ticaretinin önemi azalmıştır.

- Osmanlı Devleti Büyük bir zenginlik elde etti. Böylece Osmanlı hazinesi ağzına kadar doldu.

NOT: Yavuz Sultan Selim: "Benim altın ile doldurduğum Hazineyi neslimden her kim benden daha fazla doldurursa kendi mührü ile mühürlesin, o zamana kadar hazine benim mührümle mühürlensin." sözünü söylemiştir.

- **Kuzey Afrika'daki ilk toprak** olan Mısır fethedildi. Böylece ileride Kuzey Afrika'nın fethi için önemli bir üs elde edildi.
- Venedik, **Kıbrıs** için Memluk Devleti'ne ödediğı vergiyi Osmanlılara ödemeye başladı.

NOT: Bu savaşlar sonucu Yavuz'a **Hâdimü'l-Haremeyn-i Şerifeyn** unvanı verildi

DİĞER GELİŞMELER

- 1519 Bozoklu Celal isyanı çıkmıştır.
- NOT:** **Bozoklu Celal**, 17. yüzyılda Anadolu'da çıkan sosyal ve ekonomik isyanların isim babası olmuştur.
- Hazineyi en fazla dolduran padişahdır. Bu yüzden Hazine Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar hep Yavuz'un mührü ile açılıp kapanmıştır.
- **Piri Reis'in haritası** 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur.
- Yavuz Sultan Selim tahtta kaldığı süreye göre (8 yıl) en çok toprak kazanan padişahdır.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİ (I.SÜLEYMAN) (1520-1566)

- Sultan I. Süleyman, Avrupalılar tarafından **MUHTEŞEM SÜLEYMAN**; Doğu dünyasında ise **KANUN YAPAN SÜLEYMAN** olarak anılmıştır.
- **46 yıl** boyunca Osmanlı tahtında Oturan Kanuni, **en uzun saltanat süresine** sahip padişahdır.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DEVRİ OSMANLI DEVLETİ'NİN EN PARLAK DÖNEMİDİR.

BUNUN NEDENLERİ

- Sultan Süleyman Yavuz Sultan Selim'in tek oğludur. Dolayısıyla taht mücadelesi yapmak zorunda kalmamıştır.
- Babasından her alanda zirvede bir devlet devralmıştır:
- 1. Artık olgunluğa erişmiş bir devşirme sistemi ve Enderun mektebi ile yetişen Tecrübeli devlet adamları,
- 2. Düzenli, disiplinli ve çağın en modern silahlarını kullanan bir ordu,
- 3. Ağzına kadar dolu bir hazine,
- 4. Türk-İslam dünyasının lideri konumunda olan bir devlet.
- Kanuni Sultan Süleyman, uzun saltanatı ve kendi yeteneklerini bunlarla birleştirmiştir.

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİNDE ÇIKAN İÇ İSYANLAR

1521 CANBERDİ GAZALİ İSYANI

- Memluk Devleti'nin yeniden kurmak için isyan etti ve isyan bastırıldı.

NOT: Siyasi nitelikli bir isyandır.

1523 AHMET PAŞA İSYANI

- Vezir Ahmet Paşa sadrazam olmayı beklerken **Pargalı İbrahim Paşa** sadrazam oldu.
- Bunun üzerine Ahmet Paşa Mısır valisi olmak için Kanuni'den atanmasını istedi. Kanuni'de Ahmet Paşa'yı Mısır valisi yaptı.
- 1523 yılında Ahmet Paşa Mısır'da isyan etti ve öldürüldü.

NOT: Siyasi nitelikli bir isyandır.

1526 KALENDER ÇELEBİ İSYANI

- Devletin, göçebe yaşam süren Şii Türkmenleri denetlemek istemesi ve Bazı

Sipahilerin Tımarlarının ellerinden alınması isyanın çıkış nedenidir.

- Vezir İbrahim Paşa tarafından 1527'de bastırılmıştır.

NOT: Sosyal ve dini nitelikli bir isyandır. Bu yüzden **CELALİ İSYANI** özelliği gösterir.

NOT: Dönemin en geniş çaplı isyanıdır.

1526 BABA ZÜNNUN İSYANI

- Yozgat'ta ki Bozok Türkmenleri kendilerine belirlenen vergiyi ağır bularak (Arazi tahririnde kendisine haksızlık edildiği) isyan etmiştir.
- İsyanda Şii desteği de vardır.
- İsyan, Baba Zünun'un Adana valisi Piri Bey tarafından öldürülmesiyle bastırıldı.

NOT: Sosyo-ekonomik ve dini nitelikli bir isyandır.

OSMANLI- MACAR İLİŞKİLERİ

1521 BELGRAT'IN FETHİ

- Macarların Osmanlı'ya karşı saldırgan tavırlar izlemesi ve gönderilen Osmanlı elçisinin öldürülmesi üzerine Kanuni Belgrat'ı almıştır.

Böylece:

- Doğu Avrupa'nın fethi tamamlanmıştır.
- Orta Avrupa'nın kapısı durumundaki Belgrat Kalesi Avrupa seferlerinde üst olarak kullanmıştır.

1526 MOHAÇ MEYDAN MUHAREBESİ

- Belgrat'ın alınmasından sonra Osmanlı-Macar ilişkileri tamamen bozulmuştur.
- Bu sırada Almanya Kralı Şarlken'e esir düşen Fransa Kralı Fransuva, Kanuni'den yardım istemiştir.
- Bu durum üzerine Kanuni, Macaristan üzerine yürümüştür.
- Mohaç ovasında yapılan Savaşı Osmanlı kazanmıştır.

NOT: Mohaç Meydan Muharebesi Osmanlı ordusu tarihinin **en kısa süren zaferidir**. İki saat sürmüştür.

Böylece:

1. Macaristan Osmanlı toprağı haline gelmiştir.
2. Macaristan'ın yıkılması ile birlikte 19. yüzyıla kadar devam edecek olan Osmanlı-Avusturya rekabeti başlamıştır.

NOT: Bu rekabetin nedeni **Orta Avrupa** egemenliğidir.

OSMANLI -AVUSTURYA İLİŞKİLERİ

DİKKAT: Kanuni Dönemi boyunca Osmanlı Devleti aslında **Habsburg hanedanı** ile mücadele edilmiştir. Bu hanedanın başında **Kutsal Roma-Germen İmparatoru Şarlken** vardır. Ancak **Avusturya Kralı Ferdinand** Şarlken'in kardeşidir. Yine **Macaristan kralı Lajos** bu aile ile akrabadır.

1529 I.VİYANA KUŞATMASI

- Kanuni, Ferdinand ya da Şarlken'i savaşa zorlamak için Viyana'yı kuşattı.
- **Viyana ilk kez kuşatıldı.**
- Fakat kuşatmaya hazırlıklı gidilmemesi ve kış şartları nedeniyle alınamadı.

1532 ALMANYA SEFERİ

- Kanuni yine Şarlken ve Ferdinand'ı savaşa zorlamak için Almanya içlerine kadar ilerlemiştir.
- Ancak her ikisi de karşısına çıkamamıştır.
- Avusturya'nın isteği üzerine **1533 İstanbul (İbrahim Paşa) Antlaşması** imzalanmıştır.

1533 İSTANBUL ANTLAŞMASI (İBRAHİM PAŞA) ANTLAŞMASI

- Avusturya Arşidükü (kralı) Osmanlı sadrazamına denk sayılacak.
- Antlaşma, Avusturya bozmadığı sürece geçerli olacak.

Önemi:

1. İlk Osmanlı-Avusturya Antlaşmasıdır
2. Avusturya, Osmanlı Devleti'nin üstünlüğünü kabul etmiştir.

1541 MACARİSTAN SEFERİ

- Macar kralının ölmesi üzerine Avusturya Kralı Ferdinand Macaristan'ı işgal etti.
- Kanuni, bunun üzerine sefere çıkıldı.
- Sefer sonucunda Macaristan üçe bölündü.

1566 ZİGETVAR SEFERİ

- Kanuni Sultan Süleyman'ın son seferidir.
- Avusturya'nın vergisini ödememesi üzerine Zigetvar Kalesi kuşatılmıştır.
- Kanuni'nin vefatından bir gün sonra Kale alınmıştır.

OSMANLI -FRANSIZ İLİŞKİLERİ

- Osmanlı Devleti, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'na karşı Fransa ile ittifak kurmuş, Fransa'nın ayakta kalması için yardım etmiştir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN FRANSA'YA KAPİTÜLASYON VERMESİNİN NEDENLERİ

- Almanya'ya karşı mücadele eden Fransa'ya destek vermek.
- Avrupa siyasetinde etkinlik kazanmak
- Akdeniz ticaretini canlandırmak
- Avrupa-Hristiyan birliğini bozmak
- Gümrük gelirlerini arttırmak

SONUÇLARI

- Akdeniz ticareti nispeten yeniden canlanmıştır.
- Almanya karşısına Fransa'nın desteği alınmıştır.

NOT: Kapitülasyonlar, I. Mahmut döneminde sürekli hale gelmiştir.

OSMANLI- İRAN (SAFEVİ) İLİŞKİLERİ

- Yavuz Sultan Selim döneminde İran'daki Şii Safevi Devleti'ne büyük darbe vurulmuştu.
- Şah İsmail'in ölümünden sonra yerine oğlu **Şah Tahmasb** geçti ve düşmanca siyaseti sürdürdü.
- Kanuni döneminde Osmanlı Devleti Batı'da Avusturya ile mücadele ederken; Doğu'da sürekli Safeviler ile mücadele edildi.
- Kanuni, İran'a **4 büyük sefer** düzenledi.
- Bu seferlerden en ünlüsü I. İran seferi olan **İRAKEYN (iki Irak)** seferidir.
- Bu seferlerin sonunda; Karabağ, Bağdat, Revan, Nahçıvan ele geçirildi.
- Safevilerin isteği üzerine AMASYA Antlaşması (1555) yapılmıştır.

1555 AMASYA ANTLAŞMASI

- Karabağ, Nahçıvan, Revan, Bağdat Osmanlı Devleti'nin olacak
- Antlaşma 25 yıl geçerli olacak.

ÖNEMİ: Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında yapılan ilk antlaşmadır.

DENİZLERDEKİ GELİŞMELER

DİKKAT: Akdeniz'de korsanlık yapan **Hızır Reis**'in Osmanlı Kaptan-ı Derya'sı olarak **Barbaros Hayreddin Paşa** adını alması Osmanlı denizciliğinde bir dönüm noktasıdır.

1521 RODOS'UN FETHİ

- Rodos'un önemli bir konumda bulunması ve Rodos şövalyelerinin Osmanlı Ticaret gemilerine zarar vermesi üzerine Rodos fethedildi.

1538 PREVEZE DENİZ SAVAŞI

- Akdeniz, Osmanlı egemenliğine girdi.
- Bu zafer Osmanlı Devleti'nin denizlerde kazandığı en büyük başarıdır.
- Bu Zafer günü (27 Eylül) **donanma günü** olarak kutlanmaktadır.

1551 TRABLUSGARP'IN FETHİ

- Trablusgarp, Sen Jean şövalyelerinden alındı.
- Turgut Reis tarafından alındı.

1560 CERBE DENİZ SAVAŞI

- Haçlılar bir kez daha yenildi
- Kuzey Afrika'da Türk üstünlüğü tartışılmaz hale geldi.
- Denizlerde kazandığımız en büyük ikinci zaferdir.

1565 MALTA SEFERİ

- Malta'nın Cezayir ve Trablusgarp'ın güvenliği için alınması gerekliydi.
- Ada kuşatılmış fakat **Turgut Reis** şehit düştüğü için kuşatma kaldırılmıştır.

1566 SAKIZ ADASININ FETHİ

- Bu Fetih ile Batı Akdeniz kıyılarının ve boğazların güvenliği sağlanmış oldu.

HİNT DENİZ SEFERİ (1538-1553)

DÖRT SEFER DÜZENLENMİŞTİR. BUNLAR;

- Murat Reis
- Piri Reis
- Seydi Ali Reis
- Hadım Süleyman Paşa

NEDENLERİ

- Portekizlilerin ticareti engellemesi
- Portekizlilerin Basra Körfezi Kızıldeniz de hâkimiyet çabaları
- Baharat Yolu'nun güvenliğinin sağlanmak istenmesi
- Hindistan'ın Osmanlı'dan yardım istemesi

BAŞARISIZ OLMASININ NEDENLERİ

- Seferlerde gereken önemin verilmemesi
- Osmanlı gemilerinin okyanuslara dayanıklı olmaması
- Osmanlı gemicilerin Hint Denizini iyi tanımaması

SONUÇLARI

- Baharat yolu ve Hint ticareti Osmanlı'dan çıktı.
- Akdeniz limanları önemini kaybetti.
- Arap Yarımadası Osmanlı egemenliğine girdi.

SOKULLU MEHMET PAŞA DÖNEMİ (II. SELİM VE III. MURAT DÖNEMİ)

- Sokullu Mehmet Paşa, I. Süleyman döneminin sonlarında Sadrazam olmuş; Tüm II. Selim dönemi boyunca ve III. Murat Dönemi'nin başlarında Sadrazamlık yapmıştır.
- Devşirme kökenli bir devlet adamıdır.

KIBRIS'IN FETHİ (1571)

- Venediklilerin elinde bulunan Kıbrıs Osmanlı'nın Doğu Akdeniz egemenliğine gölge düşürüyordu.

Kıbrıs'ın fethi ile:

1. Doğu Akdeniz'deki Osmanlı egemenliği kesinleşti.
2. Baharat yolu güvenlik altına alındı.
3. Anadolu'nun savunması için bir iç güvenlik hattı oluşturuldu.
4. İNEBAHTI deniz bozgununa neden oldu.

İNEBAHTI DENİZ BOZGUNU:

- Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethi Avrupa'da büyük tepkiye neden oldu ve bir Haçlı donanması kuruldu.
- Osmanlı donanması büyük bir bozguna uğradı.

NOT: İnebahtı, denizlerde uğradığımız dört büyük felaketten ilkidir.

Sonuç: Bu yenilgi, Avrupalıların gözündeki yenilmez Türk imajının yıkıldığı andır.

NOT: Bu iki gelişme tarihe Sokullu Mehmet paşa'nın Venedik elçisine yatığı benzetme ile geçmiştir. Sokullu Mehmet Paşa, Venedik elçisine hitaben: "Siz bizim sakalımızı kestiniz. (İNEBAHTI), Biz ise sizin kolunuzu kestik (KIBRIS). Kesilen sakal daha gürl bir şekilde tekrar çıkar. Ama kesilen kol tekrar geri gelmez." demiştir.

TUNUS'UN FETHİ (1574)

- İnebahtı'nda yanan Osmanlı donanmasının yerine kısa sürede yenisi yapıldı.
- İnebahtı yenilgisini telafi etmek için Tunus İspanyollardan alındı.

LEHİSTAN'IN OSMANLI HİMAYESİNE ALINMASI (1575)

- Lehistan kralının ölmesi üzerine Fransa, Almanya ve Rusya nüfuz mücadelesine girdiler.
- Osmanlı devleti Fransa'nın desteğini alarak Erdel prensi Batıri'yi Lehistan kralı seçti.
- Böylece Lehistan Osmanlı himayesine girdi.

Böylece: Osmanlı Devleti'nin egemenlik sahası **Baltık Denizi'ne** kadar ulaştı.

FAS'IN HİMAYE ALTINA ALINMASI (1578)

- Fas'ı ele geçirmek isteyen Portekizliler ve Haçlılarla yapılan **Vadi-üs-seyl (Vadi-üs Sebil)** savaşında Portekizliler Fas'tan atıldı.
- Fas himaye altına alındı.

Böylece:

1. Osmanlı egemenliği **Atlas Okyanusu'na** ulaşmıştır.
2. **Kuzey Afrika'nın** fethi tamamlanmıştır.

SOKULLU MEHMET PAŞA’NIN KANAL PROJELERİ**SÜVEYŞ KANALI PROJESİ**

- Akdeniz ile Kızıldeniz’i birbirine bağlayacak bir kanal açmayı planlamıştır.

Böylece:

1. Baharat Yolu ve Akdeniz ticareti tekrar canlanacak,
2. Hint Deniz Yolu için Portekizlilerle yapılan mücadelede Akdeniz’deki donanmadan yararlanılabilecekti.

NOT: Proje tasarı aşamasında kalmış, Aynı kanal 1869’da Fransızlar tarafından açılmıştır.

DON-VOLGA (İTİL-TEN) PROJESİ

- Don ve Volga nehirlerinin arasında bir kanal açarak Karadeniz ve Hazar Denizi’ni birbirine bağlamayı amaçlamıştır.

Böylece:

1. İpek yolu ticareti yeniden canlanacak,
2. İran’la yapılan savaşlarda donanmadan yararlanılabilecek,
3. Orta Asya Türkleri ile irtibat sağlanabilecek,
4. Rusların güneye inmelerine engel olunacaktı.

NOT: Kanalın üçte biri kazılmasına rağmen, mevsimin kışa yaklaşması, asker arasında erzak sıkıntısı ve Kırım Hanı’nın isteksiz davranması nedeniyle projesi yarıda kaldı. Don – Volga kanalı 1952 yılında SSCB tarafından açıldı.

KARADENİZ-MARMARA KANAL PROJESİ

- İzmit körfezi, Sapanca gölü, Sakarya nehri arasına bir kanal açarak Karadeniz’i Marmara denizine bağlayacak ikinci bir boğaz açmayı planlamıştır.

Böylece:

1. İstanbul boğazının yükü hafifleyecek,
2. Doğu Karadeniz’den gelecek kereste bu yolla taşınacaktı.

NOT: Proje günümüze kadar hayata geçirilmemiştir.

DÖNEMİN PADİŞAHLARI

- 1574-1595 III. Murat
- 1595-1603 III. Mehmet
- 1603-1617 I. Ahmet
- 1617-1618 I. Mustafa
- 1618-1622 II.(Genç) Osman
- 1622-1623 I. Mustafa (tekrar)
- 1623-1640 IV. Murat
- 1640-1648 Sultan I. İbrahim
- 1648-1687 IV. Mehmet
- 1687-1691 II. Süleyman
- 1691-1695 II. Ahmet
- 1695-1703 II. Mustafa

DURAKLAMA DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Osmanlı tarihinde 1579'da **Sokullu Mehmet Paşanın ölümü** ile başlayıp 1699'da imzalanan **Karlofça Antlaşması**'na kadar süren döneme Duraklama Dönemi denilmiştir.
- Osmanlı Devleti için 1600'lü yıllar yani **17. Yüzyıl**, Duraklama Dönemi'dir. Dikkat edelim geri gitme demiyor. Durma da demiyor. Osmanlı Devleti bu yüzyılda hala ilerlemeye çalışan, ancak bu konuda eskisi kadar başarılı olamayan bir devlet durumundadır.
- Bunun, devletin **iç yapısından** kaynaklanan sebepleri olduğu gibi; **Avrupa'daki gelişmelerle** alakalı da pek çok nedeni vardır.

NOT: Bu nedenleri aşağıda işleyeceğiz.

- Duraklama Dönemi'nde Osmanlı devleti Kurulduğundan beri izlediği **fetih (genişleme/yayılma)** siyasetini sürdürmüştür.
- Bu amaçla başta Avusturya ve İran, olmak üzere Rusya, Venedik, Lehistan ile **uzun, sonuçsuz ve masraflı savaşlar** yapılmıştır.

NOT: 24 yıl süren Girit kuşatması örneğinde olduğu gibi.

- Duraklama Dönemi'nde en büyük düşmanlar; Batı'da **Avusturya**, Doğuda ise **Safevi Devleti**'dir.
- Duraklama döneminin bir diğer belirgin özelliği **her alanda görülen bozulmalar** olmuştur.
- Bozulmalar yüzünden pek çok **isyan** çıkmış; Bu isyanlar da bozulmanın şiddetini daha da artırmıştır.
- Duraklama Dönemi aynı zamanda **"Arayış Yılları"** olarak kabul edilir. Çünkü devlet adamları ve padişahlar devletteki bozulmanın ve kötü gidişatın sebeplerini anlamaya çalışmışlardır. Ancak bu konuda başarılı olamazlar.
- Yine de Savaşlarda alınan başarısızlıklar ve isyanlar, devlet adamlarını **Osmanlı tarihinin ilk ıslahatlarını** yapmaya zorlamıştır.

DURAKLAMA DÖNEMİNE GİRİLMESİNİN NEDENLERİ

DURAKLAMANIN İÇ NEDENLERİ

A) MERKEZİ YÖNETİMİN BOZULMASI

1. Veraset sisteminin değişmesi - kafes usulüne geçilmesi.

- Ahmet döneminde **Ekber ve Erşat** sistemine geçildi.

Ekber ve Erşat Sistemi: Osmanlı tahtına, Osmanlı Hanedanı'nın **en büyük** ve **aklı başında** üyesinin geçmesini sağlayan uygulamadır.

- Ekber ve Erşat sisteminin mecburi bir sonucu olarak şehzadeler **Kafes Usulü** ile yetişmeye başladı.

Kafes Usulü: Osmanlı şehzadesinin Sanacaklara yönetici olarak gönderilmeyip, sarayda eğitim gördüğü, eğitildiği ve bir çeşit hapis hayatı yaşadığı uygulamadır.

Kafes Usulüne geçilmesi ile birlikte:

1. Şehzadeler uygulamalı eğitim alamadı. Böylece devlet yönetiminde ilgisiz ve tecrübesiz kişiler padişah oldu.
2. Şehzadeler çevresini, halkı, dünyayı tanımadı.
3. Harem'in (Saray kadınları) yönetimdeki etkisi arttı.
4. Bazı şehzadeler Akıl ve ruh sağlıklarını yitirdi.
5. Yönetimde çıkar grupları etkili olmaya başladı.

2. Rüşvet ve iltimasın artması

- Devlet adamları eskiden liyakat (layık olmak, hak etmek) ile göreve gelirlerdi. Bu dönemde ise rüşvetle, iltimasla (Adam kayırma, torpil) göreve gelmeye başladılar.

B) ORDUNUN BOZULMASI:**1. Kapıkulu Ordusunun (Yeniçeriler) bozulması**

- Coğrafi keşiflerin sonucunda Osmanlı ülkesinde ilk kez enflasyon ortaya çıktı. Yeniçeriler, aldıkları maaşla (**Ulufe**) geçinemez olunca kanunları çiğneyerek ticaret yapmaya ve evlenmeye başladılar.

NOT: III. Murat, devşirme kanuna aykırı olarak ocağa oğlunun sünnet törenindeki Soytarı, cambaz ve hokkabazları aldırdı. Kanun bir kere çiğnenince arkası geldi.

- Eskiden "Ocak devlet içindir" anlayışı varken; Şimdi, "**Devlet ocak içindir**" anlayışı ortaya çıktı.

Böylece;

1. Zamanı ve teknolojiyi takip etmeyen,
2. Düzenli talim yapmayan, kendini yetiştirmeyen,
3. Haremin ve devlet adamlarının kolayca etkisinde kalan,
4. Amacı devlete hizmet etmek olamayan askerler haline geldiler.

2. Tımar (Eyalet) ordusunun bozulması

- Coğrafi keşifler ile birlikte toprağın yerini para aldı. Böylece toprağı iyi değerlendirme üzerine kurulmuş olan tımar sistemi işlemez hale geldi.
- Tımarlı sipahiler daha fazla para kazanmak için hileli yollara başvurdular. Yetiştirmesi gereken askere çok masraf yapmamanın yollarını aradılar. Köylüden daha fazla vergi aldılar. v.s.
- Ülkede ortaya çıkan enflasyon, devletin sıcak para ihtiyacını artırdı. Bu yüzden tımarlar **iltizama** çevrilmeye başladı.
- Böylece işsiz kalan tımarlı sipahiler eşkıya oldular.
- Ayrıca tımarlar layık olamayanlara verildi. Böylece devletin tüm kurumlarında görülen bozulmalar tımar sisteminde de görüldü.

C) EKONOMİNİN BOZULMASI

- **Coğrafi keşiflere** bağlı olarak İpek ve Baharat Yolları önemini kaybetti. Bu yüzden devletin gümrük geliri azaldı.
- **Coğrafi keşifler**, Osmanlı ülkesinde enflasyona neden oldu. Yaşanan enflasyon en çok devleti ve devletten maaş alanları etkiledi.
- **Yine Coğrafi keşiflerle** Dünya ekonomik sistemini tamamen değiştirdi. Osmanlı ekonomik sistemini işleyemez hale getirdi.

NOT: Avrupa'da **Merkantilizm** geçerli olurken, Osmanlı Devletinde bunun tam tersi bir ekonomik sistem olan **Bolluk ekonomisi (iaşecilik)** geçerlidir.

Merkantilizm: Para üzerine kurulmuş ekonomik sistemdir. "Bir devletin ne kadar parası varsa o kadar zengindir. Ne kadar zenginse o kadar güçlüdür." Diyen ekonomik akımdır.

İaşecilik: Asıl hedef para değil, mal bolluğudur. Orta Çağ'ın ekonomik anlayışıdır.

- Devletin nakit para ihtiyacı arttıkça vergiler de arttı; Bu da köylünün toprağı terk etmesine ve tarımsal üretimin azalmasına neden oldu.
- Eskisi kadar gibi başarılı olunamayan ve uzayan savaşların getirdiğı büyük harcamalar.
- Yeniçerilerin sayısı arttıkça **ulufe** ve **cülus bahşışının** de getirdiğı yük artmıştır.

Cülus Bahşışı: Osmanlı Padişahlarının tahta cülus etmeleri nedeniyle yeniçerilere dağıttıkları paradır.

- Saray masrafları, saraydaki lüks ve israf da bu dönemde artmıştır.

D) EĞİTİM SİSTEMİNİ BOZULMASI

- Köyden kente göç sonucunda vergi ödemek istemeyenler medreselere doluştu. Bu da medreselerdeki eğitimin kalitesini düşürdü.
- Beşik Ulemalığı ortaya çıktı.

Beşik Uleması: Babası Ulema olan bir çocuğun doğuştan ulema sayılması demektir.

- Medreselerde pozitif bilimler terk edilerek dini bilimlere ağırlık verildi.

E) SOSYAL ALANDAKİ BOZULMALAR

- Devlet adamları rüşvet ile iş görür hale geldi.
- Celali isyanları nedeniyle halkın devlete olan güveni azaldı.
- Yine Celali isyanları nedeniyle köylü toprağı terk edip kente göç etmiştir.
- Köyden kente göç, hem köylerin boşalmasına, üretimin azalmasına hem de şehirlerde işsizliğin artmasına, asayişin bozulmasına neden olmuştur.
- Merkezi otoritenin zayıflaması ve iş bilmeyen devlet adamları eyaletlere gönderilince eyaletlerde de isyanları ortaya çıktı.

DURAKLAMANIN DIŞ NEDENLERİ

- Devletin genişlemesine engel olacak doğal sınırlara ulaşılmıştı. (Çöller, Okyanuslar,)
- Rekabet edilen Avrupa'da artık feodalite yerine güçlü merkezi krallıklar ortaya çıkmıştı.
- Coğrafi keşifler yukarıda değindiğimiz gibi pek çok açıdan Osmanlı Devleti'ni olumsuz etkilemiştir.
- Avrupa'nın Rönesans ve Reform sayesinde düşünce, bilim ve teknolojiye büyük ilerleme sağlaması

DİKKAT: Rönesans ve Reform'un Osmanlı Devleti'ne doğrudan bir zararı olmamıştır. Hatta Avrupa'nın Reform sırasında yaşadığı çatışmalar Osmanlı Devleti'nin Safevi Devleti ile mücadelesini kolaylaştırmıştır. Ancak Rönesans ve Reform rakibimiz durumundaki **Avrupa'nın kelepçelerinden, prangalarından kurtulmasını sağlamıştır.**

XVII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ SİYASİ OLAYLARI

OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ

1645-1669 OSMANLI-VENEDİK SAVAŞI (GİRİT KUŞATMASI) (IV. MEHMET DÖNEMİ)

Duraklama Dönemi'nde Osmanlı-Venedik ilişkisinde en önemli olay **Girit Kuşatması**'dır.

Kuşatmanın Sebepleri

- Venediklilerin Ege Denizi'ndeki varlığına tamamen son verilmek istenmesi
- Girit adasının stratejik bir öneme sahip olması
- Girit adasındaki korsanların Osmanlı ticaret gemilerine saldırması
- Kuzey Afrika suyollarının güvenliğinin sağlamak istenmesi

NOT: Sultan İbrahim döneminde başlayan kuşatma IV. Mehmet döneminde 1699'da

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından sonuçlandırıldı. Yani Girit, 24 yıl süren bir kuşatmanın ardından alınabilmektedir. Bu kuşatma Osmanlı Ordusunun durumunu da gözler önüne serer.

Girit'in fethinin sonuçları

- Girit adasının alınması ile Doğu Akdeniz tamamen Osmanlı hâkimiyetine girdi.
- Girit'in Fethi, Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki son başarısıdır.

OSMANLI-RUSYA İLİŞKİLERİ

DİKKAT: Bu yüzyılda Rusya yeni ortaya çıkmıştır. Henüz Osmanlı Devleti'ne sıkıntı olacak kadar güçlü değildir. Ancak 18. Yüzyıldan itibaren en büyük düşmanımız haline gelmiştir.

1687 Çehrin (Bahçesaray) Antlaşması: Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki **ilk antlaşmadır**.

OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİ

1577-1590 OSMANLI-İRAN SAVAŞI VE FERHAT PAŞA ANTLAŞMASI

SEBEPLER

- Şah II. İsmail'in Amasya Antlaşması'nı bozarak Anadolu halkını Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtması.
- III. Murat'ın İran'da başlamış olan taht kavgalarından faydalanmak istemesi

SONUÇ

- Osmanlı ordusu başarılı oldu.
- Osmanlı ordusu İran ve Azerbaycan'a girdi.
- Savaş sonunda Ferhat Paşa Antlaşması imzalandı.

1590 Ferhat Paşa (İstanbul Antlaşması): Doğu'da en geniş sınırlara ulaşıldı

1603-1612 OSMANLI-İRAN SAVAŞI VE NASUH PAŞA ANTLAŞMASI

- Osmanlı'nın isyanlarla uğraşması ve Avusturya ile savaşmasından yararlanan İran'ın saldırıya geçerek daha önce kaybettiği yerleri ele geçirmek istedi.
- İran'ın, Diyarbakır ve Musul'a kadar ilerlemesi üzerine Nasuh Paşa Antlaşması imzalandı.
- Sonucunda **Nasuh Paşa Antlaşması** imzalandı.

1612 Nasuh Paşa (II. İstanbul Antlaşması):

Osmanlı Devleti, Ferhat Paşa Antlaşması ile aldığı yerleri geri verdi.

1614-1618 OSMANLI-İRAN SAVAŞI VE SERAV ANTLAŞMASI

- İran'ın hem vaat ettiği ipeği göndermemesi hem de Osmanlı elçisini tutuklaması
- İran mağlup oldu.
- Sonucunda **Serav Antlaşması** imzalandı.

1618 Serav Antlaşması: Sınırlar Nasuh Paşa Antlaşması'na göre belirlenecek

1635-1639 OSMANLI-İRAN SAVAŞLARI VE KASR-I ŞİRİN ATLAŞMASI

- IV. Murat, İran savaşlarını sonlandırmak için ordusunun başına geçti ve 1635 yılında çıktığı **Revan seferinde** Ahıska ve Revan'ı fethetti.
- 1638-1639 yıllarında ise düzenlediği **Bağdat seferi** ile Bağdat'ı İran'dan geri aldı

NOT: IV. Murat Bağdat Fatihisi olarak bilinir

- Savaşlar sonunda **Kasr-ı Şirin Antlaşması** imzalandı.

1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması: Bağdat ve Irak Osmanlı'ya bırakılmış; bugünkü **Türkiye-İran sınırı (Zağros Dağları)** çizilmiştir.

OSMANLI-LEHİSTAN İLİŞKİLERİ

DİKKAT: Lehistan bugünkü Polonya'dır. Yükselme Dönemi'nde himayemiz altındayken bu dönemde özellikle Eflak, Boğdan, Ukrayna için Osmanlı Devleti'ne karşı mücadeleye girmiştir.

DİKKAT: Lehistan'ın Osmanlı Devleti'ne sorun olduğu tek yüzyıl, 17. Yüzyıldır. 18. Yüzyılda Ruslar karşısında yine Osmanlı Devleti'nin yardımına muhtaç olacaktır.

1621 HOTİN SEFERİ VE HOTİN ATLAŞMASI

- Lehistan'ın Eflak ve Boğdan iç işlerine karışması üzerine Sultan **II. Osman (Genç Osman)** sefere çıkarak Hotin Kalesi'ni kuşattı.
- Ancak, Yeniçerilerin disiplinsiz davranışları nedeniyle sorunlar yaşandı ve Hotin Antlaşması yapıldı

1621 Hotin Antlaşması: Hotin Kalesi Osmanlı'da kalacak ve Lehistan Osmanlı topraklarına saldırmayacak

DİKKAT: Hotin Kuşatmasından sonra Genç Osman **Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmaya** karar verdi. Ancak bu karar hayatına mal oldu.

1672 OSMANLI-LEHİSTAN SAVAŞI VE BUCAŞ ANTLAŞMASI

- Lehistan'ın Osmanlı'ya bağlı kazaklara saldırması üzerine savaş başlamıştır.
- Lehistan yenilgiye uğramıştır.
- Sonucunda **Bucaş Antlaşması** yapılmıştır.

1672 Bucaş Antlaşması: Osmanlı Devleti'nin Batıda son toprak kazandığı antlaşmadır. (Podolya)

ÖNEMLİ Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Batıda en geniş sınırlarına ulaşmıştır

OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİ

DİKKAT:

- Osmanlı-Avusturya mücadelesi aslında Kanuni Dönemi'nde başlayan, **Osmanlı-Habsburg** mücadelesidir.
- Bu Devletlerin ve hanedanların rekabet konusu ise **Macaristan**, yani **Orta Avrupa egemenliğidir**.
- Bu mücadelenin başlangıcında **1533 İstanbul Antlaşması** ile Avusturya, Osmanlı üstünlüğünü kabul etmişti. Ancak 17. yüzyılda Osmanlı devleti önce bu üstünlüğü kaybetmiş; sonra da Avusturya'nın üstünlüğünü kabul etmiştir.

1593-1606 SAVAŞLARI VE ZİTVATORUK ANTLAŞMASI (III. MURAT-III. MEHMET-I. AHMET DÖNEMİ)

- Avusturya'nın Eflak ve Boğdan içişlerine karışması ve Bosna Beylerbeyi Hasan Paşa'yı öldürmesi üzerine savaş başladı.
- Savaşların başında Avusturya üstünlük sağlayınca **III. Mehmet** sefere çıkmıştır.
- Eğri, Kanije, Estergon** kaleleri fethedildi.

NOT: III. Mehmet, **Eğri Fatih** unvanını almıştır. Tiryaki Hasan Paşa **Kanije Fatih** unvanını almıştır.

- Ardından **Haçova** Meydan Savaşı kazanıldı.

NOT: **Hoçova**, kazanılan son büyük meydan savaşıdır.

NOT: Savaş, ordunun geri hizmet birimleriyle son anda kazanılmıştır. Savaş sonunda kaçan askerler ordudan atılmış; Atılan bu askerler Anadolu'ya giderek Celali isyanlarının artmasına neden olmuştur.

- 1593'te başlayan mücadele, Celali isyanları ve İran Savaşları nedeniyle 1606 Zitvatoruk antlaşması ile sona ermiştir.

1606 Zitvatoruk Antlaşması:

- Ahmet döneminde yapılmıştır.

- Eğri, Kanije, Estergon kaleleri Osmanlı'da kalmıştır.
- Avusturya Arşidükü Osmanlı padişahına denk sayılmıştır.

DİKKAT: Bu madde ile İstanbul Antlaşmasında elde edilen üstünlük kaybedilmiş; yerini **eşitliğe** bırakmıştır.

1658-1664 SAVAŞLARI VE VASVAR ANTLAŞMASI (IV. MEHMET DÖNEMİ)

- Osmanlı'nın elinde olan Erdel, Eflak, Boğdan beylerinin Avusturya tarafından kışkırtılarak İsyan etmeleri
- Köprülü Mehmet Paşa ve Köprülü Fazıl Paşa bu isyanları bastırmıştır.
- Sadrazam **Köprülü Fazıl Ahmet Paşa**, Avusturya üzerine sefere çıkarak, **Uyvar ve Novigrad** kalelerini fethetmiştir.

NOT: Uyvar'ın fethi sırasında yaşananlar Avrupa'da " **Uyvar önlerinde bir Türk kadar güçlü**" sözünün doğmasına neden olmuştur.

- Sonuçta **Vasvar Antlaşması** imzalanmıştır.

1664 Vasvar Antlaşması: Uygar ve Novigrad Osmanlıda kalmış; Avusturya savaş tazminatı ödemeyi kabul etmiştir.

DİKKAT: Osmanlı Devleti, Avusturya'dan son kez savaş tazminatı almıştır.

1683-1699 II. VIYANA KUŞATMASI-KUTSAL İTTİFAK'LA SAVAŞLAR VE KARLOFÇA ANTLAŞMASI

II. VIYANA KUŞATMASI

- Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Viyana'yı kuşatmış ancak başarısız olmuştur.

Bu başarısızlıkta;

1. Tuna Nehri'ni tutmakla görevlendirilen Kırım Hanı'nın görevini yapmaması,
2. Merzifonlu'nun son yürüyüşü geciktirmesi,
3. Lehistan kuvvetlerinin Avusturya'nın yardımına gelmesi etkili olmuştur.

KUTSAL İTTİFAK İLE SAVAŞLAR

- Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğrayınca Batıda Türklerin yenilebileceği ve Avrupa'dan atılabileceği düşüncesi doğmuştur.
- Avrupa devletleri Papa'nın öncülüğünde **Kutsal İttifak** adını verdikleri bir Haçlı Birliği oluşturmuştur.

Kutsal ittifaka katılan ülkeler;

1. Avusturya
2. Malta
3. Rusya
4. Lehistan
5. Venedik

- Osmanlı Devleti Kutsal ittifak ile 4 cephede 16 yıl savaşmıştır.
- **Selankamen ve Zenta** gibi ağır yenilgiler alınmıştır.

NOT: Avrupalılar bu savaşlara "**Büyük Türk Savaşları**" adını vermiştir.

- Yenilgiyi kabul eden Osmanlı Devleti ile Kutsal İttifak devletleri arasında 1699 Karlofça antlaşması imzalandı.

DİKKAT: Rusya ile savaşlar bir yıl daha devam etti. Ruslarla da 1700 İstanbul Antlaşması imzalandı.

1699 KARLOFÇA ANTLAŞMASI

- II. Mustafa döneminde yapılmıştır.
- 1. Avusturya'ya, Banat Yaylası, Temeşvar hariç tüm Macaristan verildi.
- 2. Venedik'e, Mora yarımadası ve Dalmaçya kıyıları verildi.
- 3. Lehistan'a, Podolya ve Ukrayna verildi.
- 4. Anlaşmanın 25 yıl sürmesi ve Avusturya'nın Garantörlüğünde olması kabul edildi.

1700 İSTANBUL ANTLAŞMASI

- Azak kalesi Rusya'ya verildi.
- Rusya, İstanbul'da sürekli elçi bulundurma hakkını elde etti.

Karlofça ve İstanbul antlaşmalarının önemi

1. Osmanlı Devleti tarihinde ilk kez büyük çapta toprak kaybetti.
2. Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'daki (Macaristan) hâkimiyeti sona erdi.
3. Duraklama Dönemi bitti; Gerileme dönemi başladı.
4. Osmanlı Devleti, Avusturya'nın kendisinden üstün olduğunu kabul etti. **(Avusturya'nın garantörlüğünü kabul ettiği için)**
5. **İstanbul Ant.** Ruslar Karadeniz'e inme imkânı elde etti. (Azak kalesini Rusya'ya verdiği için)

NOT: Antlaşmanın imzalanmasında arabuluculuk yapan **İngiltere ve Hollanda**'ya kapitülasyonlar verildi.

XVII. YÜZYIL İSYANLARI

İSTANBUL (MERKEZ) İSYANLARI

- İsyân **yenicheriler** tarafından çıkarılmıştır.

DİKKAT 1: İstanbul isyanları başkentte ortaya çıktığı ve devlet yönetimine müdahalesi olduğu için **SİYASİ** niteliklidir.

DİKKAT 2: Bu isyanlar **rejimi değiştirme** ya da **hanedanı değiştirme** amacı taşımaz.

NEDENLERİ

- Devlet yönetimindeki otorite boşluğundan faydalanan yenicherilerin yönetimi olumsuz yönde etkilemeleri
- Ekonominin bozulmasının ardından yenicherilere ayarı düşük paralar **(Kelp akçe /Kırpık açe)** verilmesi
- Yeniçeri Ocağı'na askerlikle ilgisi olmayan kişilerin alınması
- Cülus bahşişi almak isteyen yenicherilerin sık sık padişah değiştirmek istemeleri
- Yönetimde etkinliğini arttırmak isteyen devlet adamlarını yenicherileri kıskırtması
- Yeniçerilerin askerlik dışı işlerle ilgilenmeleri

- Ocak Devlet içindir anlayışı yerine Devlet Ocak içindir anlayışının hâkim olması

BELLİ BAŞLI İSTANBUL İSYANLARI

III. Murat döneminde: Kapıkulu Askerleri ve maaşlarının ayarı düşük paradan verileceğini duyan Yeniçeriler isyan ederek defterdarın öldürülmesiyle yetindiler.

II. Osman'ın (Genç Osman) öldürülmesi: 1622 yılında II. Osman'ın Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak istediğini öğrenen Yeniçeriler, II. Osman'ı tahttan indirdiler ve Yedikule Zindanları'nda boğarak öldürdüler.

IV. Murat Dönemi İsyânları: Yeniçeriler, küçük yaşta tahta çıkan IV. Murat'a gözdağı vermek için cülus bahşişi bahanesiyle ayaklandılar. Hazineye para olmadığı için saraydaki altın ve gümüş eşyalar eritilerek bahşişler dağıtıldı.

1632'de yeniden ayaklanan yeniçeriler, Padişahın gözü önünde Sadrazam Hafız Ahmet Paşa'yı öldürdüler.

IV. Mehmet Dönemi (Çınar Vakası / Vakayı Vakvakiye): Ulufelerinin ayarı düşük parayla verilmesini gerekçe gösteren Yeniçeriler, saraydan 36 devlet adamının kendilerine teslim edilmesini istedi. Çaresiz kalan saray devlet adamlarını teslim etti. Bu devlet adamları Sultan Ahmet Meydanı'ndaki Çınar ağacına asıldı. 1656'daki bu ayaklanmaya "Vakayı Vakvakiye" (Çınar Vakası) denildi.

NOT: 36 devlet adamı asılmış haliyle Çınar Ağacı, İran Mitolojisi'ndeki meyveleri insan başı şeklinde olan vakvak ağacına benzetildiği için bu isimle anılmıştır.

II. Mustafa Dönemi (Edirne Vakası): Padişah II. Mustafa, Edirne'deki saraya çekilmiş; Devlet işlerini hocası ve danışmanı Şeyhülislam Feyzullah efendiye bırakmıştı. 1687 yılında ayaklanan Yeniçeriler, İstanbul'dan çıkarak Edirne üzerine yürümüş, II. Mustafa'yı tahttan indirerek yerine kardeşi III. Ahmet'i tahta çıkarmışlardır.

İSTANBUL İSYANLARI'NIN SONUÇLARI

- Genellikle İsyançıların isteklerini elde etti. Bu da Merkezi otoritenin bozulmasına ve yeni isyanların çıkmasına neden oldu.
- Başkentte can ve mal güvenliği ortadan kalktı.
- Yeniçerilerin devlet üzerindeki etkinliği arttı.

CELALİ (ANADOLU İSYANLARI)

- 17. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan **sosyal ve ekonomik** nitelikli isyanların genel adıdır.
- İsyanlar ismini, Yavuz S. Selim döneminde Tokat dolaylarında isyan eden **Bozoklu Celal** isimli bir sipahiden alır.

DİKKAT 1: Celali İsyanlarını **siyasi nitelik taşımaz** bu yönüyle İstanbul İsyanlarından ayrılır.

DİKKAT 2: Bağımsız devlet kurma amacı yoktur. Bu yönüyle de eyalet isyanlarından ayrılır.

NEDENLERİ

- Merkezi Otoritenin bozulması
- Devşirme kökenli olan devlet adamlarının halk ile kaynaşamamaları
- Ekonominin bozulması
- Tımar sisteminin bozulması
- Savaşların gereğinden uzun sürmesi
- Vergilerin yükseltilmesi
- Kadıların ve Sancak beylerinin Kanunlara aykırı davranması

BAŞLICA CELALİ İSYANLARI

- Deli Hasan
- Karayazıcı
- Canbolatoğlu
- Kalenderoğlu
- Katırcıoğlu
- Abaza Mehmet Paşa
- Taval Ahmet
- Gürcü Nebi

Büyük Kaçgun:

1575 ile 1610 yılları arasında Celali İsyanları tüm Anadolu'ya yayıldı. Büyük Kaçgun denilen bu olay sonucunda; köylülerin büyük kısmı köyünü, toprağını terk ederek dağlara çekildi. Anadolu'da üretim neredeyse durma noktasına gelmiştir. Anadolu'nun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı derinden etkilendi.

CELALİ İSYANLARININ SONUÇLARI

- Anadolu'da devlet otoritesi sarsılmıştır.
- Anadolu'da huzur ve güvenlik bozulmuştur
- Vergiler toplanamamış devletin geliri azalmıştır.
- Yüz binlerce insan yaşamını yitirmiştir.
- Üretim azalmıştır.

NOT: Celali İsyanları ya zor kullanılarak bastırıldı; ya da bastırılmayan isyanı durdurmak için tavizler verildi. Böylece isyanların altında yatan nedenler ortadan kalkmadığı için sürekli olarak yeni isyanlar çıkmaya devam etti.

NOT: Celali İsyanları nedeniyle Osmanlı ordusunun bir kısmı sürekli olarak Anadolu'da kaldı. Bu da cephelerdeki askeri güç zayıflamasına ve savaşlarda istenilen sonuçların alınamamasına neden oldu.

EYALET İSYANLARI

- Eyalet isyanları, Eyaletlerdeki yöneticilerin keyfi uygulamaları sonucu Celali İsyanlarına benzer sebeplerle halk tarafından çıkarıldığı gibi merkezi yönetimin zayıflamasını fırsat bilen eyalet yöneticileri tarafından da çıkarılmıştır.

DİKKAT 1: Eyalet isyanları, **bağımsız devlet kurma** amacı taşıması yönüyle diğerlerinden ayrılır.

DİKKAT 2: Diğer yandan Osmanlı Devleti'nden ayrılmak isteme sebepleri milliyetçilik fikri değildir. Çünkü henüz milliyetçilik fikri yoktur.

- Eflak, Boğdan, Halep, Bağdat, Kırım, Erdel gibi eyaletlerde çıkmıştır
- Sonuç olarak ise otorite sarsılmış ve isyancılara birtakım tavizler verilmiştir.

XVII. YÜZYIL ISLAHATLARI (DURAKLAMA DÖNEMİ)

DİKKAT: **Islahat:** iyileştirme, düzeltme anlamına gelir. Her zaman yenilik olarak algılanmamalıdır. Özellikle 17. Yüzyıl ıslahatları yenilik değildir.

ISLAHATLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Islahatlar duraklamanın gerçek sebeplerini ortadan kaldırmamış; **yüzeysel** kalmıştır.
- Bu dönemde yapılan **ıslahatlarda devamlılık sağlanmamış** ıslahatı yapanın ömrü ile sınırlı kalmıştır.
- Yapılan ıslahatlara çıkarları zedelenen gruplar tepki göstermiştir.
- **Şiddet ve baskı** ile asayiş sağlanmaya çalışılmıştır.
- Halk tarafından desteklenmemiştir.
- Islahatlar geleneksel yapıda (Değişmeyi değil Kanuni Dönemi'ndeki ideal düzene **geri dönmeyi** amaçlamıştır.) olmuştur.
- Yapılan ıslahatlarda **Batı örnek alınmamıştır.**
- Devlet politikası haline gelmemiştir.
- Amaç merkezi otoriteyi sağlamak olmuştur.
- Daha çok **askeri** ve ekonomik alanda yapılmıştır.

XVII. YÜZYILDA ISLAHAT YAPAN DEVLET ADAMLARI VE PADİŞAHLAR

I. AHMET DÖNEMİ

- Veraset anlayışında değişiklik yapmış Ekber-Erşet sistemini uygulamıştır.
- Sık sık Adaletnameler yayınlamıştır
- Sadrazamı Kuyucu Murat Paşa'dır.

NOT: Osmanlı Devleti tarihinde sancağa çıkmadan tahta geçen ilk padişah I. Ahmet

olmuştur. En son sancağa çıkarak padişah olan Şehzade ise **III. Mehmet** olmuştur.

KUYUCU MURAT PAŞA

- I. Ahmet dönemi veziriazamıdır.
- Celali isyanların bastırılmasında şiddet ve baskı yöntemi kullanmıştır.

II. OSMAN (GENÇ) DÖNEMİ

- Şeyhülislam'ın yetkilerini kısıtlamıştır.
- İlk kez Saray dışından evlilik yapmıştır. Böylece Saray'ı halka açmayı amaçlamıştır.
- Başkenti İstanbul'dan Anadolu'ya taşımak istemiştir.
- Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırmak istemiştir.
- Yedikule zindanlarında yeniçeriler tarafından öldürülmüştür.

NOT: II. Osman ıslahat hareketlerine giren ilk padişahdır.

IV. MURAT

- Saray kadınları ve Saray ağlarının etkinliğini kırmak için çalışmıştır.
- **İçki ve tütün** yasağı getirmiştir.
- Yeniçerilerin sayısını azaltmıştır.
- İstanbul'da geceleri fenersiz sokağa çıkma yasağı uygulamıştır.
- Devletin bu gidişatına çözüm üretmek için Koçibey ve Katip Çelebi'ye rapor hazırlatmıştır.

DİKKAT: **Koçibey Risalesi** Duraklamanın gerçek sebeplerini tespit eden ilk belgedir.

- Lagari Hasan Çelebi, Bekri Mustafa, Nefi, Hazerfan Ahmet Çelebi, Evliya Çelebi bu dönemde yaşamıştır.
- İlk kez Şeyhülislam öldürten padişahdır (Ahizade Hüseyin Efendi)

NOT: Saltanat Naibesi olarak ilk kez devleti yöneten IV. Murat'ın annesi olan **Kösem Sultan**'dır.

TARHUNCU AHMET PAŞA DÖNEMİ

- Tarhuncu Ahmet Paşa ilk kez denk bütçeyi hazırlamıştır.
- Saray masraflarını azaltma yoluna gitmiştir.
- Devlete borcu olanlardan borçları tahsil etmiştir.
- IV. Mehmet dönemi sadrazamıdır.
- Ahmet Paşa'nın Şehzade Süleyman'ı padişah yapacağı algısı yaratılmış ve idam edilmiştir.

KÖPRÜLÜLER DÖNEMİ

DİKKAT: Köprülüler Devri, **Duraklama Dönemi** içindeki **Yükselme Dönemi** olarak kabul edilir.

KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA DÖNEMİ

- İlk kez devlete şartlar ileri sürerek sadrazam olan devlet adamıdır.

NOT: Köprülü Mehmet Paşa'nın Saray'a şartlar sunmasının nedeni uygun çalışma ortamını oluşturmak istemesidir.

- İslahatların uygulanmasında ve düzenin sağlanmasında şiddet ve baskı uygulamıştır.
- Hatalı devlet adamlarının maaşlarını kesmiştir.
- IV. Mehmet dönemi veziriazamıdır.

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA DÖNEMİ

DİKKAT: Köprülü Mehmet Paşa'nın oğludur. Onun ölümünden sonra genç yaşta Sadrazam olmuş, bu görevi başarıyla yürütmüştür. Köprülüler döneminin duraklama içindeki yükselme dönemi olarak kabul edilmesinin nedeni o'dur.

- IV. Mehmet dönemi veziriazamıdır
- Orduyu disiplin altına almıştır
- Maliyeyi düzenledi askeri alanda yenilikler yaptı
- Önemli günlerde devlet adamlarına verilen hediyeleri yasakladı

KÖPRÜLÜ FAZIL MUSTAFA PAŞA DÖNEMİ

- IV. Mehmet dönemi Veziriazamıdır.

KÖPRÜLÜ AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA

- II. Süleyman dönemi Veziriazamıdır.
- Naima tarihi adlı eseri yazdırmıştır.

NOT: Mustafa Naima Efendi Osmanlı Devleti'ndeki ilk vakanüvist'tir.

Vakanüvist: Osmanlı Saray tarihçisidir.

- Barutnam-i Amire adını vermiş oldukları imalathaneye kurdurmuştur.

DÖNEMİNİN PADİŞAHLARI

- 1703-1730 III. Ahmet
- 1730-1754 I. Mahmut
- 1754-1757 III. Osman
- 1757-1774 III. Mustafa
- 1774-1789 I. Abdülhamit
- 1789-1807 III. Selim

GERİLEME DÖNEMİNİN ÖZELLİKLERİ

- Osmanlı Devleti'nin Gerileme Dönemi Karlofça Antlaşması ile başlayıp; 1792 Yaş Antlaşması'na kadar geçen dönemdir.
- Osmanlı Devleti'nin ilk kez büyük oranda toprak kaybettiği dönemdir.
- Osmanlı Devleti bu dönemin başlarına kadar **Fetih politikası** (Yayılma siyaseti-Yalnızlık politikası) sürdürmüştür.
- 1718 Pasarofça Antlaşması'ndan sonra **mevcut topraklarını korumaya** yönelik bir politika izlemiştir.

DİKKAT: Uygulanan temel politika, **topraklarını koruma / barış siyasetidir**. Bu politikayı **denge siyaseti** ile karıştırmayalım!

- Bu dönemde Batının üstünlüğü kabul edilerek Batı tarzı ıslahatlar yapılmaya başlanmıştır.
- Bu dönemde özellikle askeri kurumlara yönelik ıslahatlar yapılmaya çalışılmıştır
- Gerileme Dönemi'nde devlet azalan gücüne bağlı olarak Avrupalı devletlerle diplomatik ilişki kurması gerektiğini kabullenmiştir. Yüzyılın başında (Lale Devri) geçici elçiler gönderilirken; sonunda (Nizam-ı Cedid Dönemi) sürekli elçilikler kurulmuştur.
- 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en büyük düşmanları Rusya ve Avusturya'dır. Ayrıca bu iki devlet, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı birlikte hareket etmiştir.

NOT: Rusya ve Avusturya 19. yüzyılda, Fransız **ihtilali ve milliyetçilik fikri** nedeniyle birbirlerine düşman olmuşlardır.

- 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en çok mücadele ettiği devletlerin başında gelen **İran ve Lehistan** 18. yüzyılda güçten düşmüştür. Bu iki devlet Osmanlı Devleti'ne sıkıntı yaratamazlar.

RUSYA'NIN TARİHİ POLİTİKASI

- Rusya 17. Yüzyılda ortaya çıktığı andan itibaren **sıcak denizlere** inme politikası izlemiştir.

- Ruslar, sıcak denizlere inebilmek için önce **Kırım** ele geçirip **Karadeniz**'e inmeyi hedeflemiştir.
- Ardından da **Boğazları** ele geçirerek **Akdeniz**'e inmeyi hedeflemiştir.
- Tüm bunları yapabilmek için Osmanlı Devletini yıkmaya çalışmıştır.

Sıcak denizlere inmek isteyen Rusya, 18. yüzyılda;

1. **Ortodoks haklarını himaye etme politikasını** uygulamıştır.
2. Avusturya ile birlikte hareket etmiş, Osmanlı Devleti'ne karşı **Dakya Projesi**, **Grek Projesi** gibi projeler üretmiştir.

DİKKAT: Fransız ihtilali'nden itibaren, yani 19. yüzyılda Panslavizm (bütün Slavların katıldığı Slavları tek bir bayrak altında toplamak) politikasını benimsemiştir.

III. AHMET DÖNEMİ

- Lale Devri **1718 Pasarofça Antlaşması** ile başlayıp **1730 Patrona Halil İsyanı**'na kadar geçen dönemi kapsar.
- Osmanlı tarihinde ilk kez **Batı tarzı ıslahatlar** bu dönemde başlamıştır.

SİYASİ OLAYLAR

1710-1711 PRUT SAVAŞI VE PRUT ANLAŞMASI

Sebebi:

- Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'nda **kaybettiği yerleri geri almak istemesi**.
- Osmanlı topraklarına sığınan İsveç kralını takip eden Rusların Osmanlı topraklarına girmesi.

NOT: İsveç Kralı **DEMİRBAŞ ŞARL**, Rus Çarı I. **Petro** (Deli Petro) ile yaptığı **Poltova Savaşı**'nda büyük bir yenilgi almıştır.

Sonuç:

- Rus ordusu Prut Irmağı kıyılarında köşeye sıkıştırılmış fakat **Baltacı Mehmet Paşa** yeniçerilere güvenmediğinden dolayı Rusların barış isteğini kabul etmiştir.

1711 PRUT ANLAŞMASI

- Ruslar İstanbul'da daimi elçi bulunduramayacak.
- Azak Kalesi** ve çevresi Osmanlı Devleti'ne verilecek.

Önemi:

- Osmanlı Devleti 1700 İstanbul Antlaşması (Karlofça) Rusya'ya verdiklerini geri almıştır.
- Osmanlı Devleti bu antlaşma ile Karlofça Antlaşması'nda kaybedilen topraklarını geri alabileceğine inanmıştır.
- Bu yüzden önce Venedik, sonra da Avusturya ile savaşa girildi.

1715-1718 OSMANLI VENEDİK SAVAŞI VE PASAROFÇA ANLAŞMASI

Sebebi:

- Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'nda **kaybettiği yerleri geri almak istemektedir**.
- Venedik yönetiminden memnun olmayan Mora halkı Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir.
- Venedikliler Karadeniz'deki Osmanlı gemilerine zarar vermişler ve Karadağ halkını Osmanlı'ya karşı kıskırtmışlardır.

Sonuç:

- Bunun üzerine başlayan savaşta, Mora, Korint, Anapoli, Modon, Kodon, Navarin alınmıştır.
- Fakat bu durum Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne Savaş açmasına sebep olmuştur.

DİKKAT: Avusturya, Karlofça Antlaşması'ndaki garantörlük hakkını kullanarak savaşa dahil olmuştur.

- Zor durumda kalan Osmanlı Devleti, barış istemiştir. Böylece 1718 Pasarofça Antlaşması imzalanmıştır.

NOT: Pasarofça Antlaşması'nı aşağıda işleyeceğiz.

1716-1718 OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞI VE PASAROFÇA ANLAŞMASI

Sebebi:

- Avusturya Venedik'in aldığı yenilgilerden dolayı Mora'nın Venediklilere geri verilmesi isteyerek savaşa dâhil olmuştur.

Sonuç:

- Venedik'e karşı üstün olan Osmanlı Devleti Avusturya karşısında başarısız olmuştur.
(Petervaradin Savaşı)
- Damat İbrahim Paşa Venedik ve Avusturya ile Pasarofça Antlaşmasını imzalanmıştır.

PASAROFÇA ANTLAŞMASI

1. Belgrat, Batı Eflak, Kuzey Sibirya, Temeşvar Avusturya'ya bırakıldı.

NOT: Böylece Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'daki varlığı tamamen sona ermiştir.

2. Mora ve Girit Osmanlı Devleti'nde kalacak

Önemi:

1. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile Karlofça'da kaybettiği toprakları kurtaramayacağını anladı.
2. Kuruluştan beri izlenen **fetih-yayılma** siyaseti terk edildi. Bunun yerine toprak **koruma-barış** siyaseti izlenmeye başlandı.
3. Osmanlılar **Batı üstünlüğünü** tamamen kabul etti.
4. **Lale Devri** başladı.

1722-1746 OSMANLI-İRAN SAVAŞLARI

- Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda batıda kaybettiği toprakları İran'dan kazanacağı topraklarla telafi etmek istemiştir.
- Savaşlar ve antlaşmaların ardından 17. yüzyılda Kasr-ı Şirin Antlaşması ile belirlenen sınırlara geri dönmüştür.

Bu antlaşmalar:

- 1724 İstanbul Antlaşması
- 1731 Ahmet Paşa Antlaşması
- 1732 İstanbul Antlaşması
- 1743 Kerden Antlaşması

DİKKAT: Bu antlaşmalardan en önemlisi Kerden Antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın diğer adı **2.Kasr-ı Şirin Antlaşması**'dir. Adından da anlaşılacağı gibi bugünkü sınıra geri dönmüştür.

III. AHMET DÖNEMİ ISLAHATLARI
(LALE DEVRİ)

Osmanlı tarihinde 1718 Pasrofça Antlaşması ile başlayıp; 1730 Patrona Halil İsyanı'na kadar geçen ıslahat devrine Lale Devri denilmiştir.

Dönemin sadrazamı ve ıslahatlara asıl yön veren kişi, **Nevşehirli Damat İbrahim Paşa**'dır.

DİKKAT: Lale Devri'nin en önemli özelliği **Batı'yı örnek alan ilk ıslahat devri** olmasıdır.

DİKKAT: Askeri alanda ıslahat yapılmamıştır

Lale Devri'nde:

- İlk kez Avrupa'nın önemli başkentlerinde geçici elçilikler açıldı. (Paris, Moskova, Varşova, Viyana)

NOT: Viyana'ya İbrahim Paşa; Paris'e Yirmisekiz Çelebi Mehmet gönderilmiştir.

- İbrahim Müteferrika ve Sait Efendi tarafından **ilk özel Türk Matbaası** kuruldu.

NOT: Bu matbaada basılan ilk eser Vani Efendi'ye ait olan **Vankulu Lügatı** adlı sözlüktür.

- İlk itfaiye teşkilatı kurulmuştur. (tulumbacılar Ocağı)
- Tercüme encümenliği kuruldu.
- Doğu ve Batı eserleri tercüme edildi.

NOT: Türkçeye çevrilmiş olan ilk Batılı eser **Aristo'nun fizik** adlı eseridir ve Doğudan Türkçeye ilk çevrilen **Dede Efendi'nin Camüd Düvel** eseridir.

- Mimari de Batı tarzı (Barok ve Rokoko) üslup kullanılmıştır.

NOT: III. Ahmet Çeşmesi ve Nuri Osmani Camii Batı tarzında yapılmıştır.

- Sivil mimari gelişmiştir.

NOT: İlk sivil mimari eser **Sadabat Kasrı**'dir.

- İlk defa çiçek aşısı uygulanmıştır
- İstanbul'da kumaş fabrikaları ve çini imalathaneleri açıldı.
- Yalova'da ilk kâğıt fabrikası açıldı.

DİKKAT: Lale Devri Patrona Halil İsyanı ile sona ermiştir. İsyanlılar, Sadabat köşklerini, lale bahçelerini yok etmiş; Ancak III. Ahmet Çeşmesi ya da matbaaya dokunmamıştır. Bu da bize isyancıların yeniliklere değil; bu devirde yaşanan lüks ve israfa karşı olduklarını gösterir.

NOT: III. Ahmet'in mahlası **Necip**'tir.

NOT: Osmanlı tarihinin en büyük **miyatür sanatçısı Levni** ve ünlü **divan şairi Nedim** bu dönemde yaşamıştır

I. MAHMUT DÖNEMİ

SİYASİ OLAYLAR

OSMANLI-RUSYA, AVUSTURYA SAVAŞLARI
1736-1739 VE BELGRAT ANTLAŞMASI

Sebepler:

- Rusya ve Avusturya, Osmanlı Devleti'ni Balkanlardan tamamen atmak için aralarında anlaşılır.
- Rusya'nın Kırım'a girmesi ve Kırım Hanı'nın Osmanlı-İran savaşlarında Osmanlı Devleti'ne göndereceği yardımın Rusya tarafından engellenmesi

Sonuç:

- Osmanlı Devleti savaşlarda başarılı olmuştur.

NOT: İki büyük düşmanına karşı Gerileme Dönemi'nin ortasında alınan bu galibiyette **Humbaracı Ahmet Paşa**'nın orduda yaptığı ıslahatlar etkili olmuştur.

- Fransa'nın arabuluculuğu ile **Belgrat Antlaşması** imzalanmıştır.

NOT: Bu arabuluculuk karşısında **1840 yılında Fransa'ya sürekli kapitülasyonlar** verildi.

1739 BELGRAT ANTLAŞMASI

- Avusturya, Pasarofça Antlaşması ile almış olduğu yerleri ve Belgrat'ı geri verecek.
- Azak Kalesi yıkılmak şartıyla Ruslara kalacak. Ancak Rusya Karadeniz ve Azak Denizi'nde tersane ve donanma bulunduramayacak.
- Ruslar savaşta aldıkları yerleri geri verecek

Önemi:

- 18. yüzyıldaki son kazançlı antlaşmadır.
- Karadeniz'in bir Türk gölü olduğu son kez kabul edilmiştir.

I. MAHMUT DÖNEMİ ISLAHATLARI

- İlk kez **Batı tarzında askeri ıslahatlar** yapılmıştır.
- Avrupa'dan **askeri alanda ilk kez uzmanlar getirilmiştir.**
- Getirilen ilk uzman Fransız asıllı Comte de Boneval'dir. (**Humbaracı Ahmet Paşa**)

Humbaracı Ahmet Paşa;

- Ordu, **onluk sisteme** göre yeniden düzenledi. (Alay, Bölük, Tabur, Takım)
- Topçu ve humbaracı ocakları ıslah edildi.
- Kara Mühendishanesi** adıyla subay yerleştirmek için bir askeri okul açtı.

NOT: Kara Mühendishanesi (Hendesehane) **Batı tarzında eğitim veren ilk askeri okul.**

NOT:

- İlk Osmanlı madalyası bu dönemde hazırlanmıştır.
- I. Mahmut, **Sekbati** mahlasını kullanmıştır

III. OSMAN DÖNEMİ

- En uzun kafes hayatı yaşayan padişah III.Osman olmuştur. (51 yıl)
- Osmanlı'nın ilk Deniz Feneri olan **Ahırkapı Feneri** yapılmıştır

NOT: III. Osmanlı döneminde ıslahat yapılmamıştır.

III. MUSTAFA DÖNEMİ

SİYASİ OLAYLAR

1768-1774 OSMANLI-RUS SAVAŞLARI VE KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASI

Sebepleri:

- Savaşın en önemli sebebi Rusya'nın sıcak denizlere inmek için önce Kırım'ı, ardından Boğazları ele geçirmek istemesidir.
- GREK ROJESİ:** Rus projesidir. Bu projeye göre, Türkler Avrupa'dan atılacak İstanbul merkezli ve bir Rus prensin yönetiminde olan Grek Devleti kurulacaktı.

- **LEH MÜLTECİLER SORUNU:** Ruslardan kaçan Lehistan mültecileri Osmanlı topraklarına sığınmıştı. Bu mültecileri takip eden Rus askerleri Osmanlı topraklarına girerek hem mültecileri hem de Osmanlı vatandaşlarını katletmiştir. Bu olaydan sonra savaş başlamıştır.

Sonuç:

- Ruslar savaşta Eflak, Boğdan ve Kırım'ı işgal ederek Mora'ya kadar geldi.
- Osmanlı orduları çok ağır yenilgiler aldı.
- Rusların Baltık donanması İngiltere'nin desteği ile Akdeniz'e inerek **Çeşme limanında** Osmanlı gemilerini yaktı.

NOT: **Çeşme baskını** Osmanlı donanmasının tarihinde uğradığı en büyük 2. Büyük felakettir. (1. Felaket İnebahtı Bozgunu)

- Avusturya ve **Prusya**'nın araya girmesi ile Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) imzalandı.

1774 KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASI

DİKKAT: Sorularda daha çok maddeler değil; bu maddelerin ne anlama geldiği sorulmaktadır. Bu yüzden konuyu böyle işleyelim

Madde: Kırım bağımsız olacak; Ancak Kırım halkı dini bakımdan Osmanlı halifesine bağlı kalacak.

Yorum 1: İlk kez halkın tamamı Türk ve Müslüman olan bir toprak kaybedildi.

Yorum2: Karadeniz, Osmanlı gölü olmaktan çıktı.

Yorum3: Osmanlı Devleti ilk kez halifeliğin siyasi gücünden yararlanmak istedi.

Madde: Azak kalesi ve çevresi Rusya'ya verilecek.

Yorum: Böylece Rusya, Karadeniz'e inme imkânı elde etti.

Madde: Rusya Osmanlı'da yaşayan Ortodoks halklarının koruyuculuğunu üstlenecek.

Yorum: Rusya böylece Osmanlının iç işlerine karışma imkânı buldu.

Madde: Rusya, İstanbul'da sürekli elçi bulundurabilecek, istediği Osmanlı toprağında konsolosluk açabilecek.

Yorum: Rusya bu madde ile de Osmanlının iç işlerine karışma imkânı buldu.

Madde: Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş tazminatı ödeyecek

Yorum: Osmanlı Devleti tarihinde ilk kez savaş tazminatı ödemiştir.

Madde: Rusya diğer devletlere verilen kapitülasyonlardan yararlanabilecek.

Madde: Rusya savaşta elde ettiği toprakları geri verecek.

Sonuç: Tüm bu maddeler nedeniyle Küçük Kaynarca Antlaşması, Osmanlı Devletinin 18. Yüzyılda imzalandığı en ağır antlaşmadır.

DİKKAT: Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Rusya'nın olmamış; bağımsız olmuştur.

Kırımın elden çıkış süreci:

1. Küçük Kaynarca Antlaşması ile bağımsız oldu.
2. Aynalıkavak Tenkihnemesi ile Rusya yanlısı Şahin Giray Kırım Hanı oldu.
3. Yaş antlaşması ile Kırım Rusya'ya bağlandı.

III. MUSTAFA DÖNEMİ ISLAHATLARI

NOT: III. Mustafa dönemi islahatlarında **Baron Dö Tott** 'un çalışmaları önemli bir yer tutmuştur.

- **Esham uygulaması** ile iç borçlanma yoluna gidilmiştir.

ESHAM: Pay ve gelir ortaklığı anlamına gelmektedir. Devlet, Esham denilen borç senetleri hazırlayarak **iç borçlanma** yolun gitmiştir. Esham uygulamasını **hazine bonolarına** benzetebilir. Ayrıca esham uygulaması **kâğıt paraya geçişin ilk aşaması** olarak kabul edilir.

- Macar asıllı Baron Dö Tott, **Sûrat Topçuları Ocağı**'nı kurmuştur.
- Deniz mühendishanesi kurularak deniz subayı yetiştirilmesi amaçlanmıştır.
- Donanma yenilenmiştir.
- Laleli Cami yaptırılmıştır.

NOT: 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı başladığı için ıslahatlar yarım kalmıştır.

NOT: Koca Ragıp Paşa Cezayirli Hasan Paşa dönemin önemli devlet adamlarıdır.

I. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ

- Yapılan ıslahatların yetersiz olması nedeniyle yurt dışından danışmanlar getirterek ıslahatlara devam etmiştir.

1779 AYNALIKAVAK TENKİHNAMESİ

Kırım Hanı olmak isteyen Rus yanlısı Şahin Giray'ın daveti üzerine Rusya Kırım'a girmiştir. Bu durumu protesto eden Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılmıştır.

Antlaşmaya göre:

- Rusya Kırım'dan askerlerini geri çekecek,
- Osmanlı Devleti, Şahin Giray'ın hanlığını tanıyacak

Böylece: Kırım, Rusya'ya yakın birisi olan Şahin Giray'ın yönetimine girdi. Yani Rusya'nın güdümüne girdi.

I. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ ISLAHATLARI

- İstihkâm Okulu açıldı.
- Yeniçeri sayımı yapıldı
- Ulufe alım satımı yasaklandı
- Yurt dışından getirilmiş olan **uzmanların Müslüman olma şartı kaldırıldı.**
- Mühendishane -i Bahri Hümayun açıldı.
- Cülus dağıtımı kaldırıldı
- Osmanlı elbiselerini giyme zorunluluğu kaldırıldı.

NOT: Halit Hamit Paşa dönemin önemli devlet adamıdır.

III. SELİM DÖNEMİ (NİZAM-I CEDİD)

SİYASİ OLAYLAR

1787-1792 OSMANLI, RUSYA VE AVUSTURYA SAVAŞLARI ZİŞTOVİ VE YAŞ ANTLAŞMALARI

Savaşın sebebi

- **Dakya Projesi'dir.** Dakya projesine göre; Rusya ve Avusturya, Balkanlardan Türkleri tamamen atacak; Bu topraklarda birlikte yönetecekleri bir **DAKYA DEVLETİ** kuracaklardı.

Sonuç:

- Savaş, Osmanlı devletinin toprak kayıpları ile devam ederken 1789'da Fransız İhtilali patlak vermiştir.
- Avusturya, Fransız İhtilali'nin kendisini etkilemesinden çekinerek; Zıştovi antlaşması (1791) ile savaştan çekilmiştir.

1791 Zıştovi Antlaşması: Avusturya savaşta aldığı yerleri geri vermiştir.

- Savaş, Rusya ile bir yıl daha devam etmiş, Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine Yaş antlaşması (1792) imzalanmıştır.

1792 Yaş Antlaşması: Kırım, Rusya'ya ait olacak ve Dinyester Nehri iki devlet arasında sınır olacak.

Önemi: Yaş antlaşması ile gerileme dönemi bitti dağılma dönemi başladı.

1798 FRANSA'NIN MISIRI İŞGALİ VE 1801 EL-ARİŞ ANTLAŞMASI

- Fransız İhtilalinden sonra iktidarı ele geçiren **Napolyon Bonopart**, İngiltere'nin sömürge yollarını kontrol etmek için Mısır'a saldırdı.
- Rus ve İngiliz donanmaları Osmanlıya yardım ederek Fransız donanmasını yaktı.

DİKKAT: Osmanlı Devleti böylece ilk kez **denge siyaseti** izlemeye başlamıştır. Yıkılana kadar bu siyaseti sürdürmüştür.

- Ayrıca **Nizam-ı Cedit** ordusu, Cezzar Ahmet Paşa komutasında, Akka kalesi önlerinde Napolyon'u bozguna uğrattı.
- Yenilgiyi kabul eden Fransa ile 1801 El-Ariş Antlaşması imzalandı.

1801 El-Ariş Antlaşması: Fransa, Mısır'ın Osmanlı toprağını kabul ederek Mısır'dan çekildi.

NOT: Mısır'ı işgal girişimi, Fransa ile girilen ilk savaştır.

III. SELİM DÖNEMİ ISLAHATLARI (NİZAM-I CEDİD)

DİKKAT: İlk Radikal ve programlı ıslahatlar yapan padişah'tır.

DİKKAT: Bu dönemde yapılan ıslahatlara da kurulan yeni orduya da Nizam-ı Cedit (yeni düzen) adı verilmiştir.

Nizam-ı Cedit döneminde:

- Uzmanlara Lahiya adı verilen raporlar hazırlanmıştır.
- NOT:** Lahiyalar için kurulan komisyona **Esseyyid İbrahim İsmet Efendi** başkanlık etmiştir.
- Islahatların yapılması için **Meşveret Meclisi** (Danışma Meclisi) kurulmuştur.
- Nizam-ı Cedit** adına yeni bir ordu kurulmuş ve bu ordunun masraflarının giderilmesi için **İrad-ı Cedit** hazinesi kurulmuştur.
- Levent ve Selimiye kışlaları** yapılmıştır.
- Şeyhülislamın yetkileri kısıtlanmış ve kadıların görev yerlerine gitmeleri sağlanmıştır.
- Mühendishane-i Berri Hümayun** (Kara Mühendishanesi) oluşturuldu.
- İlk devlet Matbaası olan **Matbaa-i Amire** kuruldu.
- İlk kez sürekli elçilikler açıldı.**

NOT: İlk sürekli elçilik Londra'da açılmış; ilk Elçi ise Yusuf Agah Efendi olmuştur.

- Askeri okullarda Fransızca resmi dil olmuştur.

- Yerli malı kullanımı teşvik edilmiştir

NOT: III. Selim, **İlhami ve Halim** mahlaslarını kullanarak eserler yazmıştır. **Suzi Dilara Makamının** mucididir.

NOT: III. Selim ve Nizam-ı Cedit Dönemi **KABAKÇI MUSTAFA İSYANI** ile sona ermiştir. Bu isyanla III. Selim tahttan indirilmiş yerine IV. Murat geçmiştir.

18. YÜZYIL ISLAHATLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- Osmanlı Devleti, artık Avrupa'dan geri kaldığını kabul etmiştir. Bu yüzden yapılan ıslahatlarda Avrupa örnek alınmıştır.
- DİKKAT:** Avrupa'nın örnek alınması 17. Yüzyıl ıslahatları ile arasındaki en büyük farktır.
- 17. Yüzyılda geriye dönmeyi (Yükselme Devri) amaçlayan ıslahatlar yapılırken; 18.yüzyılda değişim ve Avrupa'ya ayak uydurma amaçlanmıştır.
- 18. Yüzyıl ıslahatları, 17. yüzyıldaki kadar yüzeysel; 19. yüzyıldaki kadar köklü değildir. İki yüzyıl arasında bir geçiş dönemidir.
- Bu ıslahatlar, Osmanlı'nın yıkılışını engelleyemese de geciktirmiştir.
- Islahatların karşısındaki en büyük engel yeniçeriler olmuştur. (17. Yüzyılda olduğu gibi)
- Islahatlar genellikle askeri alandadır.
- Islahatlar, Padişahlar ve devlet adamları tarafından yapılmıştır. Devlet politikası haline getirilememiştir.
- Islahatlar Halka indirilememiştir. Halkın ıslahatlar konusunda isteği ya da desteği yoktur.